

G l a s m r t v e g a.

V tebi je spočetje ...

V tebi je ...

*

H u d i č.

Jerala, ali čuješ še?

J e r a l a.

To vidim le,

da govorita še,

a čujem ne.

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

Roman iz rimske prošlosti.

I.

Na Martovem polju pred Rimom so taborile zmagovite legije prokonzula Eneja Manlija Vulsona. Iz Azije se je vrnil, kjer je porazil Gale, ki so strahovali vse kralje azijske in jim je celo sirski vladar pošiljal tribut, da bi ga pustili v miru. Kralj Antioh si jih je bil pridobil za zaveznike, a ko ga je konzul Fulvius premagal, je Enej napadel Gale, in sicer vse tri rodove: Tolistoboje, ki jih je vodil Ortijagon, Trokme s knezom Kombolomarom in Tektosage, ki jim je bil vladar Gavlot. Legije so bile svojih zmag vesele in so jih dan za dnevom in noč za nočjo hrupno praznovalle, zarobljene množice Galov pa so mrko prenašale ponižanje in čakale na trdo usodo, o kateri je sklepal senat v sve-tišču bojne boginje Bellone. Ljudstvo je od jutra do večera drlo po Flaminijevi cesti proti Martovemu polju, da je pozdravljalo zmagovalce in bilo deležno dobrot, ki jih je ukazal Enej iz ogromnega plena bogato deliti, da si pridobi njegovo naklonjenost pri triumfu.

Legijonarji so bili vsi navdušeni za svojega poveljnika; na široko so pripovedovali o svojih drznih pohodih od Efeza do Meandra, od Meandra v Hijera Kome in dalje v Harpas in še v Pesino in Gordij ter do gor Olimpa in Magabe, kjer so potolkli in zajeli do stotisoč Galov.

«Triumf, triumf!» so vpili.

«Olimp je naskočil Enej in mesto bogov so se Gali kotalili z njega!»

«Ambrozijo in nektar pa so nam pustili!»

«Io triumphe!»

Kakor bi grmelo, je odmevalo po taborišču in navdušenje je prehajalo v množico, ki se je bratila z vojaštvom in nestrpno čakala, kdaj se konča zborovanje senatorjev.

V Belloninem svetišču je bilo tudi hrupno. Enej je poročal o svojem pohodu in zmagah ter zahteval, da se mu dovoli triumf, a senatorji so imeli pomisleke in so ugovarjali. Zlasti so bili glasni in protivni oni, ki so bili dodeljeni Eneju kot legati v vojni svet. Lucius Furius Purpureo in Lucius Aemilius Paullus sta govorila v njihovem imenu in pridobila zbornico zase, dasi sta bila ljudska tribuna za triumf. Slabo je že kazalo za Eneja in vso zgovornost je porabil, da je utemeljeval opravičenost vojne, zagovarjal vojaštvo in se branil očitka, da bi ga pomehkužil in presadil ž njim azijsko lahkoživost in lagodnost na rimska tla.

«V tabor poglej,» so mu vzklikali in delali medklice in opombe. «Kdaj je legijonar spal na preprogah, kdaj se mazilil, kdaj sedel ob mizicah, kdaj jedel iz takih posod, kdaj bil tako razuzdan? Kdaj bi si bil upal priti kdo z vzhoda, ki bi poniževal naše bogove in zbiral ženski in moški svet in ga uvajal v brezbožne misterije kot oni brezimni Grk, ki s svojim tajnim naukom zastruplja zdravo moč rimskega prebivalstva? Vsi tvoji legijonarji pojdejo za njim. Ali bi se upal na italska tla, če ne bi videl in vedel, kako si ti, Manlij, vojaštvo skvaril v azijskih letih in ga pripravil ob krepost in čednost? Tako je menil, da je čas ugoden in so pripravljena tla za njegovo brezbožno setev, ki naj jo dobri bogovi v kali pokončajo!»

Enej se je branil in dokazoval, da je vojaštvo zdravo in krepko in ni pozabilo na sloves in kreposti rimske vojske, da je pa služilo po neznosnih naporih in občudovanja vrednih uspehih od diha in priboljška, ki mu ga ne bo nihče kratil, kdor pozna vojne grozote med divjimi narodi v divjem ozemlju.

Nekaj starih senatorjev se je zavzelo za Eneja, a odločitev le ni padla. Ko so se vračali senatorji, oblečeni v bele toge, obrobijene s škrlatom, gologlavi in goloobriti s papiri svojih govorov, v škrlatnih senatorskih čeveljčkih iz svetišča, resni, a le še s sledovi razburjenja na obrazih, jih je sprejela množica in vojaštvo z urnebesnimi klici:

«Triumf, sivci!» — «Triumf, starci!» — «Ave Manli imperator!» — «Sivci, kje pa je vaš plen? Pokažite ga!» — «Triumf hočemo!» — «Ave Manli, victor Gallorum!» — «Ave! Ave!»

Enejevi protivniki so nemirno sedali v nosilnice, a smotlaka, ki je nestrpno čakala triumfa, jim je sledila v mesto in jih grdila celo pot do doma, da so imeli edili in tresviri capitales dosti opraviti.

Enej se je vrnil v tabor in povabil s seboj prijatelje in zagovornike, katere je množica z navdušenjem pozdravljala ...

Martovo polje se je polagoma praznilo; v skupinah in paroma se je množica vračala v mesto skozi Nomentanska in Tiburtinska vrata, kakor je pač imel kdo bliže. Po ulicah je šumelo, kot bi se dvignila Tibera in obrnila svoj tok v mesto. Glavni val je drevel in se stekal na Flaminijevo cesto in po njej proti glavnemu trgu Foru, kjer se je umiril ko voda v tolmunu ter se potem razlil v razne smeri.

V valovanju množice sta prišla do Fora tudi Publius Aebutius in Hispala Fecenia. Iz gneče sta se prerila na Sveto cesto — via Sacra — in šla, ni se jima mudilo, do mete sudans — potečega se miljnika, odkoder sta zavila proti Velikemu cirkusu in na Vicus Publicius, ki je peljal na Aventin, v proletarski del mesta. Nista bila osamljena, saj je s Fora šla še dolga dolga in glasna vrsta za njima, a prva sta bila. Med Dianinim in Luninim svetiščem sta postala. Kot bi boginji razgrnili svoj plašč, so rumeneli v zlati mesečini Aventin in Palatin in Kapitol in Celij, Askvilin, Viminal in Kvirinal — vsi sedmeri griči mesta, ki se je širilo med njimi, in tam zadaj se je prelivala spokojna luč noči na Tiberinih valovih. Šum, ki je prihajal zamolklo od Fora in iz ulic, v katere se je stekala množica z Martovega polja, je prekašalo vpitje in rezki klici, ki so udarjali v lepo noč od Emporija in Horree, od Macella in z Ribjega trga.

Preden so Publija in Hispalo dotekli drugi Aventinci, je Hispala rekla:

«Srček moj sladki, saj greš še k meni in ti ni, da bi že šel domov k materi in očimu? Gotovo sta bolj zadovoljna, če jima ni treba ajčkati sinka, ki nosi že togo virilis! ...»

«Dobre volje si, Hispala. Škoda bi bilo, če bi ti jo skvaril!» je odvrnil Publius. — «No, vidiš, saj sem vedela ...»

«Rad te imam. Grem. V gneči in hrupu na Martovem polju ni bilo časa za sladko besedo.»

«Preglušili bi jo, res, Publijček moj. Zato pa bova v mojem peristilu v miru in če bi te začel tresti mraz — skočiva, pa sva v kubikulu, v gnezdecu toplem kakor dva ptička, dva golobčka, ne?»

Zdrčala sta, držeč se za roko, dober lučaj nizdol v klanec in izginila v Hispalin dom, ki je majhen in prijazen blestel med zelenjem ob poti.

II.

Tudi Titus Sempronius Rutilus je bil na Martovem polju. Vračal se je z bratoma Markom in Gajem Atinijem v mesto. Ko so

prišli s Fora po ulici Tuscus mimo Velabra, trga med Kapitolom in Palatinom, na živinski trg Boarium, so stopili v taberno, v kateri so že vinjeni mešetarji, prodajalci in kupci glasno in razgreto razpravljali o kupčiji in so ob njihovem navdušenju razni šeškarji-paraziti prišli na svoj račun, da so polnili nikdar site želodce in se zalivali s kampanskimi vini.

Marcus Atinius je prvi vstopil, se ogledal po prostoru in je krenil v kot, ki je bil še prazen. Za njim sta šla Titus Sempronius in Gajus.

Mešetarska družba je za trenutek potihnila, a ko je videla, da se častivredni meščani ne brigajo zanjo, je nadaljevala s pitjem in navdušenjem.

Lepa sužnja Juvenka je postregla došlecem z ostrigami in Falerncem in se oddaljila, tabernar pa se jim je približal in jih pozdravil:

«Z Martovega polja, kaj? Dolga pot, ki upeha in užeja, kaj? Moj Falernec je pa pristen, kaj?»

«Preblizu imaš Tiberu,» ga je podražil Marcus.

«Diana z Aventina me zadeni s svojo puščico ali pa kapitolski Jupiter s svojo strelo, če sem kdaj točil nepristna vina.»

«Zato smo pa tvoji gostje, Rufe,» je dejal Sempronius. «Dobro mero daješ in vode kakor meniš, da bi je utegnil kdo priliti!»

Mešetarji so poklicali tabernarja Rufa, da bi razsodil sporno trditev, ki jo je med nje vrgel neki kupec, in trojica je ostala sama.

«Lepega sina imaš,» je pohvalil Gajus Sempronija, a Marcus se je nasmehnil:

«Samo njegova zasluga ni!»

«Res ne,» je odvrnil Sempronius. «Bolje bi bilo, da ga ni. S pastorki je zguba. Kar čez noč ti zraste, pa glej, da te lepega dne ne vrže iz hiše! Dobro, da nima ne polbratov ne polsester!...»

«Pa ne, da ti dela že preglavice?»

«Dela, dela. Ali ga nisi videl z ono tepo?»

«Čedno dekle je.»

«Nekaj let starejša od njega, a nič ne de.»

«Kaj pa je?»

«Menim, libertina Hispala. Bila je sužnja Lucilije Furije Škratnikovce. S svojo lepoto ali kaj si je prislužila prostost in čedno hišo na Aventinu, kjer je vzbudila splošno pozornost. Zadnje čase, kolikor opazujem, je povsem zanemarila svoje čestilce in nori za mojim pastorkom Publijem.»

Sempronius je zalil svoje pojasnilo, Marcus pa je povprašal, kot da se je nečesa spomnil:

«Hispala, praviš, je Hispala Furija?»

«Ne, Hispala Fecenia...» — «Nima patronovega imena?»

«Očividno jim ni več do nje in se je senator Purpureo sramuje.»

«Aha, oni, ki je grmel proti Eneju in skrbel za rimsko zdravje?

Razumem, razumem...»

«Lucilia... Hispala...» je menil Gajus, «često sem jih prošle čase srečaval; nekoč, enkrat, smo bili tudi v družbi. Lucilia je bila zabavna, Hispala pa kljub svoji lepoti mrka...»

«Saj res,» je pritrdil Marcus, «zdelo se mi je, da sem jo tudi jaz nekje videl in jo pozneje pogrešil. Tudi Lucilije ni bilo več v našo družbo.»

«Odkar se je vrnil legat Lucius Fulvius Purpureo iz Azije, da Eneja v nič deva.»

«Čudno to, da se tako dajajo,» je porabil Sempronius Gajevo pojasnilo, hoteč spraviti pogovor s svojega doma na politično polje.

«Utegne imeti svoje vzroke,» se je nasmehnil Marcus in namignil bratu.

«Slavohlepen je in bodel bi ga Enejev triumf, tako si razlagam njegov ostri nastop, o katerem se je šušljalo in govorilo na Martovem polju.»

«Gotovo, gotovo! Slavohlepje je huda bolezen, a so še hujše, ki jih skrivaš, ko kričiš!...»

«Hahahaha!...» sta se zasmejala Gajus in Sempronius v isti višini, a kakor je bila barva glasu različna, tako je bila v njunem smehu dvojna vsebina. Gajus je s smehom delj mislil kot Sempronius...

«Kaj pa Publius misli s Hispalo?» je pobaral Gajus, ko je izzvenel smeh.

Sempronius je hotel biti dovtipen: «Če bi videl njegove misli, bi bile prazen nič.»

«Ali pa kaj lepšega. Recimo, rožno telo, ob katerem bi ti Duronia povedala svoje...»

Brata Gaius in Marcus sta se nasmejala, Semproniju pa je bilo žal za dovtip, ki je rodil osat in ga zbodel.

«No, recimo, da kaj mislita...» je povzel Marcus, a Sempronius ga je presekal:

»Publius ne sme misliti brez mene! Res sem samo očim, a sem zato tudi njegov varuh! In menim, da bi tudi njegov krvni oče Publius, ki je kot centurio padel v boju z Makedonci, nikdar ne bil dopustil, da bi mu sin pripeljal v hišo mesto častitljive snahe razvpito tepo... Rimska čast...»

«Že, rimska čast, a fames auri, lakota po zlatu, po blagostanju, ugodju gre preko vsega in rimska čast ji ni ne ovira ne kamen spotike...»

«Kaj hočeš reči? Kam meriš?» je želel Sempronius pojasniti in Marcus mu ga je dal:

«Doma je Publius edinec, Hispala je pa tudi edinka, to se pravi sama. Publius ima hišo, Hispala tudi. Dve hiši sta več ko ena. Iz dveh hiš napraviš lahko eno. Lepšo in ne v proletarskem okraju. Mogoče sta že v mislih tako daleč in ti že na cesti...»

«Nak, tega dečku še ne prisodim. In tudi, če bi ga hotela spraviti Hispala tako daleč, mater bo poslušal, ki mu kaj takega ne bo svetovala. Rad jo ima in vse ji zaupa, kakor je pred mano zaprt.»

Prepričevalno je govoril Sempronius, a v njegovih besedah je le bilo nekaj, kar je odmevalo kot vzbujena skrb in strah.

«Čuj,» mu je rekel Gaius, «ali si mislil kdaj na to, da bi ga na lep način spravil iz hiše in se ga rešil?»

«Nisem,» je odvrnil Sempronius in rahlo zardel. Rdečico, ki pri medli svetlobi ni bila niti vidna, je čutil kot bi ga polili s sokom škrlatne školjke in si je v zadregi potegnil dvakrat trikrat po obrazu in palec na desnem licu in ostali prsti na levem so nevidno rdečico povečali — a bila je naravna...

«Jaz pa bi!» je dejal Marcus. «Kdo bi se izpostavljal nevarnosti, da bi ga oni vrgel skozi vrata, ki ga ob pravem času še lahko sam!»

«Dobrega srca sem...» se je branil Sempronius.

«Zato ti ga bo Publius snedel!»

«Ali pa ribe v Tiberi, kar je bolj verjetno. Nadušljivi napotniki se navadno ,ponesrečijo' okoli Otoka, kamor hodijo iskat zdravja k novemu bogu Eskulapu, ki je bil tako navdušen za Rimljane, da se je spremenil v Epidauru, ko so prišli ponj, v kačo, in jim sledil ko ovca, če ji ponujaš sol.»

«Ne veruješ v sveto kačo?» je strahoma vprašal Sempronius in se zgrozil.

«Kot v zgodbo, da je nastal otok sredi Tibere iz žita, ki so ga zasegli in ga nasuli v vodo, ko so spravili zadnjega kralja Tarkvinija!»

«Kako pa, da je kuga tako kmalu ponehala, ko se je naselil Eskulap pri nas? Šaj se spominjaš, dobra štiri leta bo tega...»

«Kako? Kdo ve! Nehala je pač, ljudje so se je zbal in se varovali in — duh zemlje je zmagal...»

«Duh zemlje? Ali je tudi bog?»

«Je.»

«Nič nisem slišal še o njem. Če je zmagal in pregnal kugo, mora biti mogočen.»

«Mogočen je. Bolj ko Jupiter. Vsi mu služimo.»

«Vsi? Jaz ne.»

«Ti tudi, a sam ne veš.»

«Ne poznam ga, pravim. Nikdar mu nisem še žrtvoval in svojega praznika še nima.»

«Žrtvuješ mu vedno in povsod, njegov praznik je pa vse naše življenje. Lepše kot je, bolj je zadovoljen. Naši zakoni ga še ne poznajo, svetišč mu država še ni zidala, a tisoči ga že zavedno častijo in mu služijo po nauku in obredu Grka Anonima...»

«Sta vidva tudi med njimi?»

«Tudi,» sta odgovorila Atinija.

«Pa bi postal tudi jaz lahko zaveden častilec Duha zemlje?» je vprašal natihoma Sempronius.

«Težko, star si že!»

«E, starost je res Duhu zemlje nekoliko šibek dar, a v gotovih slučajih le zaželen. Pri tebi bi šlo...» je popravil Marcus bratovo izjavo.

«Da bi šlo?...» se je vzveselil Sempronius. «In moja Duronija bi tudi z menoj postala zavedna?...»

«Če postane Publius! Brez njega ne ti ne ona!»

«Moral bo postati, pa če bi moral za to dati pri tej priči Hispali slovo!» se je razvnel Sempronius.

«Tega, če ne bi ti sam želel, bi niti ne bilo treba. Pomenimo se še. Videl boš, da bosta z Duronijo zadovoljna in Publius tudi. Ti še prav posebno. Skrbi in strahu se otreseš ko drevo v jeseni listja...»

Sempronius se je oddahnil in izjavil:

«Še nocoj bom žrtvoval Duhu zemlje!...»

«Prav,» je rekel Marcus resno in Gaius se je nasmehnil.

«Kdaj pa bi mogel priti poslušat Grka Anonima, da bi me uvedel v spoznanje Duha zemlje? Ali govori grški ali po naše? Nekoliko grščine že zmorem; iz vojnih let v Grčiji mi je ostala, ko smo strahovali makedonskega Filipa.»

«Nič se ne boj, po naše govori, čeprav jo po svoje zavije. Sicer ti ne bo treba niti njega poslušati. O priliki stopi k meni!...»

«Kdaj?»

«Kdaj? Recimo... Ne, počakajmo, ali bo kaj s triumfom ali nič. Ko se odločijo očetje senatorji, pa pridi. A pred triumfom!»

«Dobro, Marce, velja!»

«Velja!»

Segla sta si v roko, nato so pa poklicali Rufa in je prišel in je rekel:

«Prijeten je ta kot, kaj? Odpočili ste se, dragi gostje, in pokramljali malo, kaj? Upam, da boste še prišli, kaj?»

«Še, še, Rufe!» so mu obljubili, plačali in odšli mimo mešetarjev in njihove družbe, ki je deloma potihnila, ker je nekatere premagal spanec in jih odgnal, druge je pa premagalo vino in jih predalo kar v taberni bogu Somnu v naročje ...

Pred taberno so se razšli. Atinija sta zavila na Forum Boarium in obstala pred dvema lepima vilama, ki sta se dvigali druga poleg druge, in se je za njima širil Simulin gaj: vsak svojo sta imela.

«Dobro sva ga pripravila,» je menil Gaius.

«Dobro,» je del Marcus, «Publius Aebutius bo res pridobitev. Lep, stasit, ko izklesan je ...»

«Starec bo vezan!»

«Če bo malo s pastorkom, mu damo še zlat obroč na usta!»

«Ali pa za vrat, da bo laže sline požiral!»

«Dobro! Hahahaha! ...»

«Salve!»

«Salve!»

Brata sta se med smehom pozdravila, potrkala vsak na svoja vrata, ki so se kmalu odprla, in zginila sta v vestibul in skozi ostij in atrij v peristil in na desno v triklinij večerjat ...

Sempronius pa jo je ubiral do cirkusa še vedno po cesti clivus Tuscus, tam pa je krenil na pot clivus Publicius, ki ga je tlakovana pripeljala na vrh Aventina in ga vedla mimo Hispaline hiše. Ko je šel mimo, si je želel, da bi imela okna na ulico. Rad bi pogledal neopaženo v notranjost, a tako je le ugibal, jeli Publius spet pri Hispali in koval načrte prav do Delfinove ulice, kjer je sladak in nežen stopil v Duronin dom in ji ljubeznivo voščil dober večer ...

(Dalje prihodnjič.)

Slavko Grum: Upornik

Dramski prizor.

Nastopijo: URADNIK	NATAKAR
VOJAK S SLUŽKINJO	ŠTUDENT
TRIJE STARCI	MLADA GOSPA Z OTROKOM
SLIKAR	GOSTJE.

Kot kavarne. Popoldne. Z drugega konca je čuti muziko. V krajni loži uradnik, siten, debelušen možic. Vojak s služkinjo. Trije starci. Starci, tesno sklonjeni nad mizo, poslušajo nekoga izmed njih, ki odvažno pripoveduje s prstom.

Prvi izmed starcev (dvigne glavo, tleska v začudenju z jezikom).

Drugi: Hm. (Se zopet sklonita, poslušata pripovedovalca.)

in mi takó je, da bi pel in vpil,
kot bi obzorij blesk mi skozi prsi lil...

Nocoj je noč vsa tiha, komaj sope
vsa bela v megli, snegu, mesečini ...
Iz oken luči, zlite v zlate snope,
lijó na ceste prazne in samotne;
od daleč, daleč — ah, saj so spomini
in v domotožju želje le popotne! —
zvonove slišim žalostne, slovenske,
domove vidim: zvezde iz Betlehema
nad njimi ni ...

V polmraku na ognjišču ogenj tli,
za njim na klopi po naročju ženske
otrok smehlja je pleza bosih nog,
a mož pri ženi v noč molčé objema
pod oknom v mesečini kos zemljé
in v sveti mir,
ki ga nad svetom je razpel večer,
mu plaka ranjeno srcé.

O bog,
če si — in vem, da si! — ozri se k nam!
Saj smo v bolesti pali ti k nogàm,
ki si bil bičan, opljuvan, ponižan,
s trpljenjem kronan in sramotno križan,
o človek-bog,
prižgi jim vsaj nocoj ponižno lučko
nad Krnom, Nanosom in goro Učko,
da sredi solz, ponižanj in gorjá
vsaj ta večer
objel jih bo tvoj božji mir
od kobariških hribov do morjá.

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje.)

III.

Nestrpno pričakovanje in ugibanje, kako bo senat odločil
glede Enejevega triumfa, je drugi dan zopet gnalo množice
iz mesta na Martovo polje, ki je kot prejšnji dan odmevalo
navdušenja za Eneja; med klice po triumfu je vpletalo ljudstvo
viharno zahtevo: panem et circenses! Iznenadeno je umolknilo, ko
so se pokazali prvi senatorji ob izhodu svetišča. Seja je bila kratka,

ker vsi Enejevi protivniki so utihnili in celo glasovali zanj. Ljudska tribuna sta množici razglasila sklep in kakor vzvalovi morje ob nenadni burji, ki se zažene s severa na mirno gladino, tako je zavalovila množica in navdušenje se je prevrglo v zmagoslavno veselje, ki je v vzklikih in viku in kriku obvestilo mesto o senatovi odločbi.

«Io triumphe, salve Manli!» — «Živeli legijonarji!» — «Živela vojska!»

«Živel rimski narod! Živelo ljudstvo!» so odgovarjali izpred taborišča vojaki.

«Narod je odločil triumf!» — «Ljudstva so se zbali!» — «Vox populi, vox dei!» — «Živele Marčeve ide!» — «Živeli novi konzuli in magistrati, ki se uvedejo s triumfom!»

Predeh so mogli na Foru uradno razglasiti sklep, je že ves Rim vedel, da se bo vršil triumf petnajstega marca v znamenju novih konzulov Spurija Pustumija Albina ter Kvinta Marcija Filipa in novih pretorjev, ki so žrebali za svoja mesta in sta izmed šestih dobila Rim Titus Menius kot mestni sodnik, Marcus Licinius Lucullus je pa prevzel sodstvo med rimskimi državljani in tujci.

Tudi Tovarištvo Duha zemlje, ki se je sicer javno označevalo kot Sodalitas Magnae Deae, je zvedelo, kaj so sklenili očetje, in njegovi vodilni člani so se brez poziva in vabila zbirali v vilah bratov Atinijev.

Grk Anonimos je čakal v družbi gospodarja Marka v trikliniju, kjer jima je stregla lepa sužnja s cekubcem in sta se razgovarjala o pomladnem godovanju Duha zemlje. Predeh so začeli prihajati gostje, sta stopila iz triklinija v peristil ter odšla skozi oecus — slavnostno dvorano — na verando in odtod na vrt, ki ni bil ločen od bratovega, da bi pogledala, kako je pri Gaju. V Gajevem oeku ju je sprejela Paculla Annia, vrhovna svečenica Duha zemlje, v krogu lepih Rimljank, libertin in suženj.

«Vita vitae! — Življenje življenja!» je pozdravil Anonimos.

«Vita vitae!» mu je odzdravila Paculla Annia in ž njo vred v zboru njene družice in se poklonile ter se oddaljile in pustile svečenico samo v razgovoru z Anonimom, skrivnostnim glasnikom Duha zemlje.

«Paculla Annia, Duh zemlje kipi in brsti, sodalitas mora začeti s praznovanjem. Povej svojim družicam, naj bodo pripravljene in pripravijo in privedejo še druge. Čas je ugoden: Triumf, liberalije, megalenzije. Uredi vse, da bo sijajnejše kot kdaj doslej in nas ne bo nihče zapustil, kdor okusi sladkost obredov Duha zemlje, če se nam ne bo zdelo drugače.»

«Bom, Veliki Anonimos. Vita vitae!» se je poklonila Paculla Annia.

«Vita vitae!» sta odgovorila Anonimos in Marcus ter obenem pozdravila Gaja, ki je prišel iz triklinija, ko je videl, da so Pakuline družice v peristilu. Vsi trije so odšli skozi verando in čez vrt k Marku, pustivši Pakulo, naj zboruje z ženskim svetom.

«Ali ostanemo v oeku, ali gremo v triklinij?» je vprašal gospodar Marcus, ko so prišli v slavnostno dvorano.

«Računaš na veliko udeležbo?»

«Nič ne vem,» je odvrnil bratu Marcus.

«Oba Cerinnija bosta gotovo, načelnik brivskega udruženja — sodalitatis tonsoriae, Lucius Kvintus Trolus, moj prijatelj vrač in mazilar Ksenon Veneficus s pomočnikom Pitisantom, ki skoraj nadkriljuje v mešanju sokov mojstra, trgovec Servilius Volumnius Mango in bivši ljudski tribun Junius Laberius Pupinius tudi ne bo prišel sam. Mogoče nas počasti celo gromoviti Furius Purpureo!» je našteval Anonimos.

«Pojdimo v triklinij,» se je odločil Marcus.

V obliki podkve so bile okoli mize tri zofe, prevlečene z leopardovimi kožami, na vsaki po tri blazine, kar je značilo, da sprejme vsaka po tri goste. Marcus je odkazal prvi, častni sedež na desni strani sprednje zofe Anonimu, na prvo mesto desne zofe, ki je bilo četrto po vrsti, je legel in se naslonil na blazino Gaius, gospodar sam pa je zavzel gostiteljski prostor v zgornjem koncu leve zofe in je na sedmem mestu sosedoval z Grkom.

Prva sta prišla Cerinnija, Pakulina sinova, Minius in Herennius. Ko sta stopila s ceste v vestibul, ju je pozdravil s tal iz pisanih kamenčkov sestavljen napis «salve!», v katerega se je zagledal Herennius, medtem ko je Minius potrkal z medenim tolkačem, ki je imel obliko mrkačeve glave, na vrata. Nista dolgo čakala in že je odprl suženj-vratar, janitor, vrata in ju spustil v ostium, vežo, poklonivši se jima in pokazavši z vratarsko palico proti trikliniju. Nato je zaprl vrata in stopil za njima v svojo celico, poleg katere je bil priklenjen pes, na katerega je opozarjal nov napis v mozaiku: «Cave canem!» Skozi vrata svoje celice je gledal janitor za mladeničema, ki sta šla skozi atrij pod stebreniki mimo impluvija, ne meneč se za kubikule na desni in levi in ne za celo vrsto voščениh kipcev, ki so predstavljali ob stenah Markove prednike; tudi za gospodarjevo pisarno, tablinum, nasproti ostiju se nista zmenila. Skozi hodnik ob njeni desni strani sta prišla v peristil, dvorišče, ki je bilo zajeto v enonadstropne zidove in imelo na vsakem koncu po en tolmun-ribnjak, ki ju je polnila voda iz dveh vodometa; med ribnjakoma in

okoli njiju so bile tratice in grede-viridaria, sredi katerih so se dvigali kameniti kipi. Vse okoli so bile spalnice in obednice ter druge dvorane, v levem kotu kuhinja-culina, v ozadju slavnostna dvorana-oecus, v desnem kotu pa običajna gospodarjeva obednica. Cerinnija sta jo mahnila naravnost v desni kot in vstopila.

«Vita vitae!» sta pozdravila in se pridružila eden Anonimu, drugi Gaju.

Za njima sta res prišla še Ksenon Veneficus in Pitisant in potem vsi po vrsti, razen Furija.

Ob cekubcu in tirotarihu, pasteti iz osoljenih rib in sira, so kramljaje prerešetavali dnevne dogodke, čakajoč, če bi prišel še kdo. Pa ni bilo nikogar več.

Anonimos je vstal in spregovoril:

«Sodales, tovariši! Z marčevimi idami bo oživel Rim v triumfu, Demeter, Dyonisos in Kore bodo v rimski metamorfozi Cerere, Libera in Libere v svojem svetišču sprejemali žrtve in daritve in proti koncu meseca se prebude častilci Magne deae in egiptovske Izide, ki sta najbližji našemu Duhu zemlje. Poskrbimo, da bomo ves ta čas slavili življenje in ga uživali vriskajoč kot nam vleva Duh zemlje, ki je te dni vstal in polni živ vse svetovje. Vita vitae je naše geslo in pozdrav. Ravnamo se po njem, a tako kot bi radi še ne moremo — oblasti še nimamo v rokah. Do nje pa moramo priti — ves Rim mora objeti in zajeti naše Tovarištvo, da se preselimo iz gostoljubnih prostorov bratov Atinijev v Jupitrove, Junonine, Venerine, Dianine templje in v svetišča vseh drugih bogov in boginj. Od osebe do osebe brez razlike stanu in spola širimo misel Duha zemlje in jih vabimo v svojo sredo. Ko bodo enkrat med nami, otemni slava vseh bogov, smejali se jim bodo, ker bodo spoznali, da ni drugega izven Duha zemlje, ki je iz zemlje v nas in nas slednji trenutek oživlja s svojimi darovi, spreminjajoč jih v moč, ki nas priganja, da jo v vsej bohoti izrabimo in se končno zadovoljni vrnemo v domovanje Duha zemlje, kjer nas prerodi in pošlje zanamcem v moč. V krogotoku živimo in izgubljen je čas, če svoje sedanje narave ne izrabimo!»

«Vita vitae! Na tisoče mora letos zrasti število sodalov!» je vzkliknil Marcus.

«Mora!» so ponovili ostali.

«Vzrastlo bo in bliže bomo cilju, če izrabite čas državljanškega navdušenja in priznanih praznovanj! Bodite pretkani ko lisice in iznajdljivi ko pajk. Snujte vedno nove mreže in če vam katero razdero, spustite se po niti nove misli v drug kraj na varno in tkajte na novo!»

«Bomo!» so obljubili vsi.

«Kaj ste doslej že novega spredli?» je vprašal Anonimos.

«Na stotine mladeničev iz meščanskih in najboljših hiš sva z bratom že pridobila in navdušila za Sodalitas Magnae deae v našem zmislu. Komaj čakajo, kdaj jih uvedemo v misterije,» je povedal Herennius.

«Res je,» je pritrdil Minius. «Od jutra do noči, od noči do jutra porabljava čas in slednjo priliko, da jih veževa nase in nama zaupajo.»

«Dobro, Cerinnija!» ju je pohvalil Grk.

«In ti, Ksenon?» se je obrnil k Venefiku.

«Jaz? Ej, midva s Pitisantom sva delala, da se kar čudim. In s kakim uspehom! Iskala sva semena, cvetove, korenike, gomolje, smole, mahove in tekočine in jih zbirala iz vseh dežel in trla sva in mešala in kuhala in žgala in, ko da je nama sam Duh zemlje pomagal, zdaj je v unktoriju na tisoče piksid in narthecij, polnih dišav in mazil od mirinega olja do opojnega hedychra, kakršnega sam Duh zemlje ne pozna, in zdravil in strupov, ki delajo čuda. Trolus naj pove, ali je res ali ne, ki semu dal slabše izdelke, a je vendar v svojo brivnico z njimi privabil vse, ki imajo kaj pod palcem in so raznesli njegovo slavo do samih konzulov in najstarejših senatorjev. In če bi mu dal najbolj učinkovita mazila in vonjave, ki oživijo še sliko, da stopi s stene k tebi...»

«Res?» so se začudili vsi razen Pitisanta, ki je gospodarjevim besedam pritrdil in povedal, da je učinek življenjetvornih izdelkov na sebi preizkusil.

Tudi brivec Trolus je priznal, kar je javil Ksenon o slabših izdelkih, obenem je pa govoril o novih pripravah in načinih svoje obrti. In še Mango, lastnik največje trgovske hiše z oblačili, se je oglasil in naštel vrste blaga v vseh barvah, kar jih pozna mavrica in še sedem drugih vmes od prosojno tenkega za tunike interule do onega za toge in palle, kar vse izdeluje po meri in naročilu in je še povedal, da ima tudi že veliko izdelanih, ki jih hrani samo za Tovarištvo Duha zemlje, da bodo misteriji popolni.

«Zadovoljen sem z vsemi,» je dejal Anonimos.

«Midva,» je dodal še Gaius in pokazal z roko na brata, «bova pa skrbela, da bo v najinih hišah vse pripravljeno in vsega v izobilju!»

«Vita vitae — macte!»

«Macte — vita vitae, srečno, življenje življenja!» so ponovili za Anonimom sodali in začeli odhajati...

Ko so gostje odšli in se je odpravljaj Marcus v balneum-kopel, je javil janitor nov obisk:

«Titus Sempronius Rutilus.»

«Naj pride!»

Janitor je oddrsnel proti ostiju in čez trenutek je zaslišal Marcus počasne stopinje, ki se jim ni mudilo.

«Aha,» si je mislil Marcus, «prevzet je in gleda na desno in levo in občuduje moje prostore.»

Ni se motil Marcus. Sempronius, ki je prvič vstopil v njegovo hišo, je res zvedavo opazoval vse in momljal sam s sabo: «Kako bogastvo, kako bogastvo! Še vsak patricij se ne more postaviti s takim domom! Le odkod je vse to spravil in kedaj? Oče mu ni zapustil vse te udobnosti!...»

Ko je došel v peristil, se mu je približal afriški suženj, mu očistil sandale in uredil togo ter ga odvedel v triklinij.

«Hospes!» je javil s poklonom in se oddaljil.

«Ave, Semproni!» je pozdravil Marcus.

«Salve, Marce!» je dvignil Sempronius desno v odzdrav in zavzel mesto, kjer je bil prej Grk.

«Prepozen si, Sempronius, uro prej bi prišel, pa bi dobil tu Anonima, ki bi ti pojasnil bistvo Duha zemlje!»

«Oprostite moraš. Razburjen sem bil in sem moral priti še k sebi. Publija sem prijel in mu rekel, da mora biti za mraka doma in si Hispalo izbiti iz glave. Pa se mi je nasmejal v obraz in ni nič rekel. Jaz pa hud in, pomisli, navsezadnje mi zabrusi: ‚Račune jerobstva mi pokaži! Polnoleten sem in svoboden!‘»

«Pokažem ti, le počakaj,» sem dejal, «da boš vedel, kako si še mlečnozob! — Zamahnil sem, a mi je ušel. Vidiš, res je, kar si mi včeraj namignil — pregnal bi me rad. To me je razburilo in ne vem, če bi se že umiril, ako bi ne bilo Duronije.»

«Preveč trd si bil. Mladost je mladost, čemu bi mu kratil veselje! Zlepa ga moraš pridobiti zase in za naše Tovarištvo. Samo srce te mora biti, videl boš, da postaneta prijatelja...»

«Meniš?»

«Gotovo! Lisjak mora človek biti, potem že gre.»

Sužnja je prinesla vrč falernca in z zajemalko nalila Semproniju čašo do vrha, Marcus pa si je pustil pokriti le dno svoje kupe. Napila sta si na zdravje in potem je prešel Atinius k stvari in previdno uvajal gosta v bistvo in skrivnosti kulta Duha zemlje. Sempronius je poslušal, pritrjeval, želel tu in tam pojasnila, slednjič mu je vžžarel obraz in je dejal:

«Razumem. Tudi jaz bom zaveden častilec in pripadnik Sodalitatis. Publius Aebutius pa se bo gotovo z veseljem posvetil sve-

čeniški službi Duha zemlje, ko je tako lepa. Še Hispala ga bo priganjala k temu! O, in jaz sem potem ves rešen skrbi in strahu ko drevo v jeseni listja!»

«Prav,» je dejal Marcus, «a brez Publija Ebucija ne hodi!»

«Prideva, bodi gotov kot je Duh zemlje, ki naj mi pomaga!» je nekako prisegel Sempronius že stojé in se nato zadovoljen poslovil...

IV.

Poset v slavnostni dvorani Gaja Atinija je bil številnejši in se je razvil v pravo zborovanje. Pretkana Kampanka Paculla Annia, ki je imela zveze ne samo z navadnimi meščankami, temveč tudi v krogih žen višjih uradnikov, konzulov, senatorjev, pretorjev, edilov, tribunov in drugih, je spretno širila misel ženske svobode in neomejenosti in ko je pripravila tla, je nedolžno vrgla, kjerkoli je bila, iskro, ki se je vnela v navdušenje in odločen nastop.

Pred dvajsetimi leti, ko je Hanibal preplaval Italijo in grozil Rimu, je senat pod konzuloma Kvintom Fabijem in Tiberijem Sempronijem sklenil razne ukrepe in zakone, ki so predpisovali varčnost in zabranjevali slednjo potratu. Tudi ženski svet je bil prikrajšan. Ljudski tribun Gaius Oppius je predlagal tedaj sledeči zakon:

Senat in rimsko ljudstvo skleni:

Nobena žena ne sme nositi nakita, ki bi presegal pol unče zlata.

Nobena žena ne sme nositi obleke iz dragocenega in pisanega blaga.

Nobena žena se ne sme voziti ne po mestu ne po cestah v okolici, razen če se pelje k bogoslužnim obredom.

Predlog je bil sprejet in vzbudil v ženskem svetu razburjenje, ki se je pa v splošni stiski poleglo, a ko je pred dobrimi petimi leti z zmago rimskega orožja minila Hanibalova nevarnost, se ženska narava ni hotela pustiti več prikrajševati: hrepenenje po nakitu, lepih oblekah in udobnih vožnjah, ki bi vzbujale pozornost, je v sicer mirnih domovih povzročevalo pikre besede in neljube nastope in prizore.

Paculla Annia je vse to videla in njena beseda, ki je oznanjala svobodo ženske v smislu Anonimovega nauka, je navezala vse nezadovoljnice na Sodalitas Magnae Deae in ne malo število njih v izbrane članice Tovarištva Duha zemlje, ki so vedele, da Magna Dea le krije Duha, dokler se zdi to potrebno in umestno.

Dovoljeni Enejev triumf je dal dober povod, da je Paculla vrgla med svoje znanke misel, naj bi z vso odločnostjo zahtevale, da se Oppijev zakon ukine.

Na sestanku so govorile o tem in Hortenzija, žena ljudskega tribuna Marka Fundanija, in Livija, žena tribuna Lucija Valerija, sta veseli povedali, kako sta pripravili svoja moža do tega, da bosta že pri prvi seji, ki bo jutri na Kapitoliju, predlagala odpravo Oppijeve postave.

Lucilija Furijeva, ki je bila tudi med zborovalkami, je obljubila, da bo storila vse in vplivala na svojega moža:

«Že zadnjič sem ga prijela, ko je govoril proti Eneju — drugi dan je bil tih. Gotova sem, da ne bo govoril proti. Če bi, mu zagrozim, da je z menoj opravil!...»

«Dobro,» jo je pohvalila Paculla, a posebno priznanje je še izrekla Hortenziji in Valeriji, ki sta vprašanje ženske svobode in njenih pravic spravili tako daleč, da se bo moral senat jasno izreči.

«Sestre, ali je vredno življenje življenja, če nam moški svet omejuje svobodo, če nas je ponižal tako, da nam predpisuje kot sužnjam obleko in slednji korak in kretnjo? Zakaj bi bilo njim vse dovoljeno, me pa naj se zadovoljimo z miloščino! Tudi za žensko zahtevajmo vseh pravic in popolne svobode in enakopravnosti! Jutri ob tretji uri se zberimo na Foru in na Kapitoliju in zahtevajmo, kar nam gre!»

«Dobro, dobro, Paculla, zberemo se! Naj vidijo senatorji, da gre zares in nas ni volja, še dalje prenašati ponižujoče in žaleče nas odredbe!» so vzklikale navdušeno zborovalke in med njihovim vzklikanjem so se slišali tudi glasni klici «Vita vitae!»

Ko so se razšle, je bila Paculla Annia vsa zadovoljna in obvestila o poteku zborovanja Gaja Atinija z željo, naj bi obvestil nemudoma o važnosti naslednjega dne vse člane Tovarištva Duha zemlje. Zborovalke, ki jih je peljala pot čez Clivus Tuscus, so se ustavljale pred zlatarskimi izložbami, pred unktuariji in zlasti pred okusno zapeljivimi oblekami in blagom v izložbi Mangove trgovine na vogalu ulice in Fora. Mango je stal na vratih, poslušal zadovoljen pohvalna priznanja in bil vesel, ko je med občudovalkami opazil tudi znane obrazke iz Tovarištva, a jih ni pozdravil, ker na ulici so si bili tuji ...

*

Publius Aebutius se je vračal iz Circusa, kjer je gledal poskusne dirke, in že je bil namenjen domov, ko se mu je pridružil med množico, ki se je trla okoli šotorov in opazovala navdušena razne glumače, Minnius Cerennius.

«Hej, Publius, jutri bo cirkus, jutri!» ga je nagovoril in ga potrapljal po rami.

«Jutri? Jutri vendar ne! Pred triumfom ne bo posebnosti!»

«Bo, bo! Le prisluhni ženskim razgovorom, ali samo opazuj jih in sprevidel boš, da se pripravljaja nekaj posebnega!»

Publius je res pogledal sem in tja in opazil, da se ženski svet gručema zbira in živahno ščebeče ter ne posveča posebne pažnje glumačem. Dasi je ošvignil prej to in ono skupino in primerjal to in ono lepotico s svojo Hispalo, mu ni napravilo oddaleč kakega vtisa, da bi pred cirkusom snule in pletle kaj izrednega. Zato je vprašal:

«No, Minnius, kaj se pa pripravljaja? Katera ti je zaupala skrivnost? Ona matrona-Junona tamle ali ona izzivajoča Venera ali ona na lov pripravljena Diana ali one Nefelide tam, ki skušajo zamegliti kolo dražestnih Juturn?...»

«Dobre volje si, Publius, pa ne, ker ni Hispale blizu?»

«Hispalo mi pusti v miru!...»

«No, no, saj nisem mislil hudega. Viš, prav zaradi nje ti povem: Jutri ob treh se bodo zbrale vse lepote na Foru in Kapitoliju.»

«Hočeš reči na Foru holitoriju in boariju ter na Velabru, kjer bodo enkrat same namesto sužnjev in suženj nakupile potrebnih živil? Res, zanimivo bi utegnilo biti!»

«Ne, ne, Forum Romanum in Capitolium jih bosta jutri polna!»

«Pa razodeni svojo skrivnost — poslušam!»

«Zbrale se bodo, da ovržejo Oppijev zakon.»

«Kaj mi ne poveš! Odkdaj so pa senatorice?»

«Doma vsak dan in vsako noč!» se je zasmel Minnius. «Le reci Hispali, naj tudi pride, če hoče, da se bo po svoji ljubi volji in svojem okusu oblačila in kitila! Vpile bodo in zahtevale svobodo in svojo pravico, da preglasijo senatorje!...»

«Aha!... Bom že rekel. In moški smemo zraven?» je vprašal.

«Smemo, kam pa ne smemo? Če jim boš pomagal klicati in vpiti, si še katero pridobiš!... Le pridi, se bomo že pomešali med nje! Salve! Poiskati moram še druge znance in jih obvestiti, kak circus maximus se pripravljaja izven navadnih prostorov!...» je zaključil Minnius svoje obvestilo in že izginil med množico — —

*

Votlo je odmel tolkač za vrati Hispalinega doma in Publius Aebutius se je smehljal, ko je slišal lahko bližanje sandalov. Preden je uganil, ali gre Hispala ali stara sužnja Vipseja, mu je odprla sladka ljubica in ga smeje se pozdravila:

«Ti, ti, danes nisi prišel, da bi mi voščil dobro jutro, zato pa je bil dan tako dolg, da sem hotela prevrniti klepsidro in pospešiti čas, tako težko sem čakala večera in — tebe!»

Bila je v svetlordeči stoli, ki je imela običajne dokomolčne razklane rokave in bila na obeh ramah zapeta z modrimi pentljami. Kakor slap se je lila svila izpod rožnega vratu čez njene grodi, pod njimi se pa kot ob jezcu zaustavila podvihana in nabrana v nešteto drobnih gub, in se potem spuščala v mehkovalujočih pramenih do gležnjev, da je skoraj zakrivala v zelenih sandalah počivajoče nožice.

Z enim pogledom jo je preletel Publius in preden je iztegnil roke, da bi jo objel, je zapahnila vrata, se ga oklenila v vsej svoji lepoti in ga poljubila.

«Da boš videl, kako sem nepočakana!» mu je šepnila in se srebrnosladko nasmejala. In prišla sta se potem za roke in tekla skozi atrij v triklinij in že med potjo je zaklicala Hispala v kokvino: «Vipsejica, čuj, Vipsejica, Publius je tu! Prinesi vse, kar imaš in si pripravila dobrega!»

Vipseja je pogledala pri vratih na srečno Hispalo in zalega Publija in rekla tudi veselo:

«Bom, duša moja, bom!»

«Tako,» je rekla Hispala, ko sta vstopila v triklinij, ki je bil majhen, a udoben in prijeten, «tako, sedaj ti najprej odpnem tu na ramenu togo in ti jo odgrnem takole in jo vržem tudi takole počivat na levo zofo! Vidiš, v sami tuniki si lepši in bolj prijetno te je takega objeti. Ali ne?» ga jè vprašala in mu gledala v smejoče se oči, ko se mu je spustila iz objema.

«Je, zlato moje!» je pritrdil Publius in jo v priznanje vnovič poljubil.

«Tako,» je spet ponovila in za trenutek igrala vlogo resne gospodarice-gostiteljice, «zdaj pa prosim, Publius, zavzemi častno mesto dobrodošlega gosta in dovoli, da se ne držim gostiteljskih običajev in si izvolim prostor na isti zofi poleg tebe!»

«Prosim,» je rekel Publius in je že sedel, a oba je premagal smeh, ki ga je komaj udušil poljub, ko se je vrgla Hispala k svojemu ljubimcu in mu položila objemoma glavo na pulvinar... Med kuhanimi, pečenimi, sirovimi in tekočimi dobrotami, ki jih je Vipseja samo prinesla na mizo in se oddaljila, ker je vedela, da streže gospodarica svojemu gostu sama, je pripovedoval Publius, kar mu je Cerennius povedal.

«Za vožnje mi ni,» je rekla Hispala, «zanje naj se navdušujejo optimatinje, zlatega nakita nimam dosti več kot ga predpisuje lex Oppia, če ne štejem tebe, moj zlati, zraven! No in obleke — jaz ne čutim pritiska, doma sem v svojem okusu in tvojem — neli? —

na ulici pa lasten okus itak ne pride nikdar do veljave, ker se moraš ravnati po samovolji onih, ki merijo ase in sesterce na modije in menjajo vsake ide, če že ne večkrat, obleko!»

«Kaj pa svoboda, enakopravnost ženske?»

«Po njej bodo klicale one, ki so vezane in same s seboj nezadovoljne . . . Jaz sem svobodna, Amorjevih lancev, ki me vežejo nate, pa se ne maram oprostiti! . . .»

«O dušica, srce zlato!» je je bil Publius vesel, a vendarle bi rad vedel, li pojde Hispala na Forum in na Capitolium.

«Pa pojdem,» je rekla, «če se mi bo ljubilo vstati in ne bom sanjala kaj lepega o tebi! . . .»

Nasmehnila se je in se privila k njemu in otroček, ki je kamenit sredi vodnjaka lovil v prgišče vodo, tekočo belemu labodu iz kljuna, je oživel, se spremenil v Kupida in sprožil nevidno svojo pšico, da sta oba vzdrtela in se sladko ranjena priklenila še bolj drug k drugemu. Voda iz labodovega kljuna pa se je pršila v vodnjak, kot bi se strelec pritajeno smehljal . . . — (Dalje prihodnjič.)

Pavel Golia: Marche funèbre

Ko se bo zgodila Tvoja volja,
pojde na poslednje potovanje,
pojde v svoje večno domovanje
blodni in nemirni Pavel Golia,
pesnik, kapitan, direktor drame.

Tram tam tam.

Spremijo ga njemu in njegovim geslom tuji
ocilindreni buržuji,
zlatolaske, rodoljubne dame.

Društvo književnikov z narejeno tugo
bo korakalo in corpore za trugo,
le sodrugi, v delovnik vkovani,
bodo zadržani.

Tram tam tam.

Pesnik trkal bo na Tvoje dveri,
neobrajtan v svoji mali zemlji.
Ti, Gospod, mu ne zameri
in za zlo ne jemlji,
temveč na stežaj odpret mu veli.
Sam presodi, v kaj izrase
Tvoje zrno, dasi samo zase

individualiziranje našega naroda, naša kulturna osvoboditev od nemštva in hkratu s tem zблиžanje in vezanje s kulturami Srbov in Hrvatov. Tako zблиžanje in vezanje, če bi bilo tudi še tako močno, nikakor ne pomeni kulturne konfundacije, temveč samo medsebojno profuzijo in s tem individualno okrepitev.

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje.)

V.

Lepo pomladno jutro se je razlilo čez Rim in najmanjši izmed sedmerih gričev, Kapitol, je oživel. Na zapadnem njegovem vrhu — arx so mu rekali — so auguri opravili daritev pred sestankom senata v imenu konzulov in ugotovili ugodna znamenja; onkraj predola, ki je bil zarasel v senčnat gaj, se je dvigal drugi vrh, Capitolium, s svetiščem najvišjega boga Jupitra Maksima Optima.

Pred tretjo uro se je nabrala že velika gneča spodaj na Foru v zapadnem kotu ob Saturnovem templju, kjer se je začel vzpenjati Clivus capitolinus in se v ovinkih vil ob stebrih in skozi Fornice-arkade proti Jupitrovemu svetišču. Edina pot je bila to, ki je vodila na Kapitol in so jo smatrali kot začetek, oziroma konec Svete ceste —, ki se je iz jugovzhoda zgubljala v Forum in prešla tu v Kapitolski klanec.

Med gnečo, ki se je gručema rédila v Clivus, je prevladoval ženski svet, čakajoč, da začnejo prihajati senatorji in jih sprejme s primernimi pozdravi. Vse ženske od kraja so bile oblečene po predpisih, tako da ni nudil Forum pisane slike pomladne livade. Edino v kakovosti blaga, iz katerega so bile njihove palle, so se ločile, a razliko bi moglo opaziti le izurjeno oko trgovca Manga, ki je bil tudi med množico v družbi obeh Atinijev. Ksenon Veneficus je na drugem koncu opazoval s tonzorjem Trolom, kako je z ustnicami, lici, obrvmi in kako z lasmi, kolikor so se dali videti, ter ugotavljal ob slednji, ki je šla mimo njiju, kaka mazila in dišave rabi. V bregu že sta stala v krogu vrstnikov oba Cerinnija in vzbujala ž njimi pozornost, ker so bili najglasnejša gruča, ki je vsako toliko prasnila v gromek smeh. Anonima ni bilo nikjer videti. Ženske iz Tovarištva so bile tudi razdeljene na vse strani in ni bilo gruče, kjer bi ne bila katera zraven in netila navdušenja . . .

Kmalu po treh so se zbrali na Foru v svojem zbirališču senakulu senatorji in ko je dal znanilec znamenje z medeno trobljo, so se častitljivi državni očetje, oblečeni v bele, s škrlatom obrobljene

toge in obuti v senatorske rdeče čevlje, uredili in resno stopali čez Forum proti Kapitolskemu klancu.

Med množico je zašumelo, zavrelo in vzvalovila se je in zaslišali so se klici proti Oppijeveemu zakonu in zanj, a ti slednji so morali prenehati, ker kakor hitro se je kdo upal zagovarjati nazadnjaško odredbo, so ga obkolile ženske bojevnice za svobodo in ga prisilile, da je vzklikal z njimi ...

Vso dolgo pot so ženske vzklikale, posamezne pa so se bližale, kot že druge prej ob vhodih na Forum, senatorjem in veljavnim možem in jih prosile, naj zastavijo ves svoj vpliv in jim pripomorejo sedaj, ko je država v najlepšem razvoju in se je naselilo spet blagostanje med narod, do svobode okusa v izberi oblek in nakita.

«Dvajset let smo prenašale omejitve, dovolj je!»

«Potrpežljivosti je bilo več kot preveč, skrajni čas je, da postanemo spet rimske meščanke!»

«Sužnje, ki jih privedete iz barbarskih dežel, se nam smejejo in se norčujejo iz nas!»

«Ali morete to trpeti?»

«Ali je to vaše spoštovanje žene?»

«Glejte, kaj boste govorili!»

«Pa se bojujte brez nas, širite brez nas meje in slavo države!»

«Smejte se, o, ne boste se dolgo!»

«Po Sabinke da pojdete spet! In če pojdete po Macedonke in Ilirke, Rimljanov vam ne bodo rodile!»

Od prošenj do groženj so se vrstili vzkliki in one senatorje, ki so jim obljubili pomoč, so slavile v izbranih besedah, drugi so pa morali poslušati in prenašati vse mogoče pikrosti in ne stražniki — tresviri capitales — ne edili, ki so stopali s senatorji, niso mogli preprečiti žalečih izbruhov razburjenih ženskih duš. Drug za drugim so neodločeni stopali na Kapitoliju po stopnicah in med stebriščem v srednjo ladjo, kjer je stoloval Jupiter, iz gline narejen, v obraz rdeč, ker je bil pobarvan z minijem, oblečen v tuniko, v katero so bile zlato vezene palmov veje, a ogrnjen v škrlatno, z zlatom pretkano togo. Poklonili so se mu in se priporočili obenem tudi Minervi, ki je domovala pod isto streho v ločeni ladji na desni strani, in Junoni, zaščitnici matron, ki je v ladji na levi tačas sprejemala še svoje verne čestilke.

Edini, ki je miren vstopil v svetišče in imel obraz ko izklesan iz marmorja, in ga ni mogla geniti ne prošnja, ne razburiti sramotilen klic in psovka, je bil konzul Marcus Porcius Cato. Po starosti in službi so zasedli svoje prostore v klopih senatorji, njim nasproti pa magistrati: pretorji, kvestorji, edili na kurulskih ali

kvestorskih stolčkah. Ljudski tribuni so pa stali ob vratih, ki so bila odprta.

Ljudstvo je vrvelo pred svetiščem. Obmolnilo je, ko je videlo, da so senatorji zbrani in da začno vsak čas razpravljati. Kdor je mogel, se je preril pod stebrišče in v bližino vrat, drugi so pa, opazovaje na pročelju glinaste kipe bogov, med katerimi se je v sredini v kvadrugi vozil Jupiter, potrpežljivo čakali, kdaj ujamajo prvo besedo.

Konzul M. Porcius Cato je vstal. Poklonivši se Jupitru in na desno in levo, pri čemer je še z ljubečim pogledom objel vse trofeje rimskega junaštva, ki so visele po stenah, je z globokim glasom spregovoril:

«Patres conscripti! Po starem običaju sem pred letom s svojim kolegom otvoril v tem svetišču kot konzul sejo in po istem običaju odvarjajoč zadnjo, vas pozdravljam z željo, da bi tudi ta zadnja seja, ki jo vodim še kot konzul, bila v dobro rimskemu narodu in po godu nesmrtnim bogovom.

Predmet razpravljanja je predlog tribunov Lucija Valerija in Marka Fundanija, ki sta ga stavila tudi pred narodom, in se glasi: «Zakon Gaja Oppija, omejujoč žensko svobodo v kretanju, obleki in nakitu, naj se ukine.»

Čutim dolžnost, patres conscripti, da spregovorim uvodno besedo k stvari in vas prosim pozornosti.

Kviriti, če bi slednji izmed nas skrbel in gledal, da bi doma pri svoji lastni ženi uveljavil svojo moško pravico in dostojanstvo, potem bi nam ženske ne delale toliko preglavic. Tako pa je naša prostost in svoboda, ki jo je že doma premagala nebrzdanost žen, tudi tu toliko kot poteptana in uničena, in ker se nismo mogli vsak zase postaviti posameznici po robu, trepečemo zdaj pred vsemi! Odkrito povem: Kot bajko, kot izmišljotino bi smatral, če bi mi kdo pripovedoval, da so se na tem in tem otoku ženske zarotile in pokončale vse, kar je bilo moškega. In vendar bi utegnilo biti res, ker slednja vrsta ljudi utegne biti skrajno nevarna, če se nemoteno zbira in druži in kuje tajne naklepe. V danem primeru si sam nisem na jasnem, kaj je to pot hujše in večje zlo: dejstvo samo, da je prišlo do tega razpravljanja, ali vzgled, ki ga s tem damo zanamcem. Prvo se tiče nas konzulov in ostalih uradnikov, drugo pa vas, kviriti! Vaša dolžnost je namreč, kviriti, ki glasujete in odločate, da pretehtate, jeli predloženi predlog državi v korist ali ne, na rovaš nas pa gre ženski hrušč in trušč — naj se je pojavil sam od sebe ali naj sta ga vidva, Marcus Fundanius in Lucius Valerius, povzročila, hoteč si pridobiti ljudsko naklonjenost. V tem

primeru pade na vaju sramota, na nas pa, če si damo sedaj vplivati po ženskah in sprejmemo zakon.

Povem vam, kviriti, nisem kazal zadrege, ko sem prišel na Forum in padel med žensko gnečo, a sram me je le bilo in če bi ne gojil spoštovanja do častitljivosti in dobrega slovesa posameznic, da bi se jim ne rogali, češ, konzul jo je pozval k redu, bi jih prijel: «Kako obnašanje je to, da se klatite po cestah in se gomilite na trgih in nagovarjate tuje može? Li niste mogle doma prositi svojih lastnih mož? Ste li prijaznejše na cesti do tujih mož kot pod lastno streho do svojih? Li ne veste, da bi niti doma, če bi se držale v pravih mejah, ne smele vprašati in se brigati, kaki zakoni se sprejemajo ali odpravljajo!» — Kviriti, po volji naših pradedov bi ne smele ženske ničesar, niti čisto zasebnih stvari ne, opravljati brez moške navzočnosti, pokoriti bi se morale v vsakem slučaju svojim očetom, bratom, možem! Mi pa jim izročimo, kakor kaže, celo državno krmilo, prepustimo jim Forum in ljudske zборе in volivne shode, da bodo same vse odločale. Vprašam vas, kviriti, kaj delajo sedaj drugega na cesti in trgih, ko da odobrujejo predloge ljudskih tribunov in glasujejo za odpravo neljubih zakonov. Pustite pri teh nepremišljenih bitjih, da, nebrzdanih stvarih, enkrat vajeti iz rok, in upajte, da se bodo brez vas same krotile in umirile! Nравnost in zakoni so lahek jarem, njim so v spotiko. Neomejeno svoboda — pravo ime ji je razuzdanost — zahtevajo. Če dosežejo to, pred čim bodo še obstale?

Pomislite, koliko zakonov je, s katerimi so naši pradedje brzdali žensko neugnanost in jo krotili, a vendar jih še kljub vsem vezem komaj obvladujete. Če vam sedaj vez za vezjo raztrgajo in izvijejo iz rok in postanejo vam enakopravne, menite-li, da boste mogli vzdržati med njimi? V trenutku, ko postanejo vam enakopravne — bodo že nad vami! Toda ugovarjali boste: ‚Saj zahtevajo le, da se ne sklene nič novega proti njim! Ne prosijo za kako posebno pravico, le proti krivici nastopajo!‘ Ne, ne, počasi! Ko odpravljate zakon, ki ste ga sami odobrili in se je skozi dolgo vrsto let obnesel, rahljate že celo vrsto drugih! Nikak zakon ni vsem pogodi, a gre za to, jeli večini in celoti koristen. Če sme slednji ono postaviti, ki mu je osebno napoti, omajati in odpraviti, kaj je treba potem predlagati obče zakone? Da jih bo oni, ki mu ne bodo všeč, ob prvi priliki odpravil? — Rad bi vedel, kaj je bil prav za prav vzrok, da so drle žene vse iz sebe na ceste in Forum in jih ni bilo mogoče odgnati? Mar da bi prosile, naj bi čimprej spravili njihove očete, može, brate iz Hanibalovih rok z odkupnino? Mar da bi slovesno sprejele idejsko Mater, ki jo je prinesla naša ladja iz

Pessina v Frigiji? Le najmanjši razlog bi rad poznal, ki bi opravičil željo in nastop v prid lepotičju!

„V zlatu in škrlatu se hočemo bleščati,“ — pravi ona tam — „ob slavnostnih dneh in delavnikih se hočemo voziti, kakor da bi triumfirale nad premaganim in odpravljenim zakonom, nad glasovi, ki smo vam jih odvzele; potrata in razkošje ne smeta poznati mej in mere.“

Često ste me že slišali, kviriti, tožiti o potratnosti žena in mož, in sicer ne samo neuradniških, temveč tudi oblastniških, in tožil sem tudi, kako razjedata dve nasprotujoči si strasti, skopost in potratnost, naš narod; kuga sta, ki uniči še tako mogočno državo. V čim boljšem položaju je od dne do dne država, čim bolj se širijo naše meje — v Grški in v Aziji smo se že ustalili, ki sta pogreznjeni v samo slast, — tem bolj se bojim, da nas oni strasti upropastita. Kar sta skopost in potratnost ob različnih zmagah prinesla k nam, vse nam je v kvar! Kot sovražnike, verjemite mi, so prinesli različne kipe iz Sirakuz v naše mesto zmagovalci. Kamor stopim, slišim, kako hvalijo korintske in atenske umetnine, a se smejejo in norčujejo iz glinastih rimskih bogov na naših pročeljih. Meni so ljubši naši dobrotljivi bogovi in dobrotljivi, upam, nam ostanejo vsevdilj, če jih pustimo na njihovih mestih! Za časa naših očetov, kviriti, je skušal Pyrrhus po svojem odposlancu Kyneju pridobiti z bogatimi darovi zase ne samo mož, temveč tudi žene. Tedaj niso še poznali Oppijevega zakona, ki bi omejeval razkošnost, in vendar ni ne ena ničesar sprejela. Kaj menite, zakaj ne? Pač iz onega vzroka, radi katerega naši pradedi niso ničesar sklenili. Tedaj ni bilo razkošnosti, ki bi jo bilo treba omejevati. Kot moramo prej poznati bolezen nego zdravilo, so strasti starejše od postav, ki naj jih krotijo. Kaj drugega naj bi poklicalo v življenje Licinijev zakon glede obsega zemljišč, določenega na pet sto juter, nego pohlep, priti do ogromnih posestev? In kaj drugega oni Cincijev zakon proti podkupovanju in darovom, nego okolnost, da se je uvedla obveznost davkov? Ni tedaj nič čudnega, da niso v onih časih poznali ne Oppijevega zakona ne kake druge postave, s katero bi omejevali potratnost žena, ko niso sprejemale ne zlata ne škrlata, pa naj so jim ga vsiljevali. Kaka gneča odjemalk bi se trla danes okoli Kyneja, če bi hodil po mestu in ponujal svoje podkupljive darove! ...

Priznati moram, da ne morem in ne morem pri zahtevah naših današnjih žena najti pravega vzroka in ne smotra. Recimo, da je nekaj naravnega, sramovati se ali jeziti, če ti ni nekaj dovoljeno, kar je dovoljeno kateri drugi — a povejte mi vendar, kako bi se mogla ob enotni noši posamezna bati, da bi jo utegnilo kaj spraviti

v zadrego? Najhujše je, če se kdo varčnosti ali ubožnosti sramuje, a pred obojim vas varuje zakon, ker nimate onega, česar ne smete imeti. „Pa ta enakost mi je zoprna!“ ugovarja ona bogatinka. „Zakaj bi se ne smela pokazati v bleščečem se zlatu in škrlatu? Zakaj smejo druge skrivati po tej postavi svoje ubožstvo, da je videti, kakor da bi mogle imeti, če bi smele, nekaj, česar ne bi mogle imeti!“

Hočete mar, kviriti, dopustiti, da se razpase ono tekmovanje med rimskim ženstvom kot bi ga rade bogatinke, ki bi se hotele nositi tako, kakor bi se ne mogla nobena druga, kar bi povzročilo, da bi segale ubožnejše preko danih moči, ker ne bi hotele zaostajati in se predajati posmehu? Vedite, kakor hitro se začne katera sramovati, ko se ne bi smela, se ne bo sramovala, ko bi se morala! Ona, ki bo imela sredstva, se bo opravila in si omislila vse po svoji ljubi volji, druga, ki sama ne bo zmogla, bo prosila in silila v moža. Ubogi mož! Ustreči mora ali pa bo lepega dne videl, da ji je ustregel drugi. Menite, da ne? Saj so vendar danes nadlegovale tuje može v hujši zadevi, ko so jih prosile, naj glasujejo v njihovem smislu, in slišal sem obljube. Tako nastopajo proti svojemu možu, proti njegovemu premoženju in proti lastnim otrokom. Neugnanke! Isti trenutek, ko preneha zakon, ki omejuje izdatke tvoji ženi, jih ji sam ne boš mogel nikdar več omejiti. Ne mislite, kviriti, da pride spet kdaj do razmer kot so bile, ko ni bila še Oppijeva postava potrebna! Boljše je zlikovca ne zatožiti kot oprostiti ga; neomejena razkošnost bi bila znosnejša, nego bo sedaj. Uklenjena zver, ki se reši vezi, besni vse hujše, kviriti. — Jaz sem za to, da se Oppijev zakon ohrani nedotaknjen in se v nikakem primeru ne odpravi. Kar vi sklenete, naj bogovi blagoslovijo!»

Konzul je sedel, med senatorji je zavladala za trenutek grobna tišina, a pred templjem je bilo zato tem več življenja. Kriki navdušenega odobravanja in divjega, naravnost pobesnelega ugovaranja so se pomešali v tuleč vihar, ki se je polegel šele, ko so stražniki opozorili, da bodo po nalogu senata zaprli vrata, če bi nadaljevali s krikom in vikom.

Ko se je hrup pomiril, sta se oglasila ljudska tribuna Marcus in Publius Junius Brutus, ki sta bila proti predlogu svojih kolegov vložila ugovor. Soglašala sta z izvajanji konzula Katona in se pridružila njegovemu predlogu, naj ostane Oppijev zakon v veljavi.

Zunaj spet hrušč in trušč.

«To naj sta ljudska tribuna!»

«Tako se zagovarjajo ljudske pravice!»

«Dan obračuna pride!»

«Zletela bosta ko ptič, ki ga je zadela lovčeva pšica!»

Stražniki so vnovič mirili, a zaman bi bil njihov trud, če bi množice ne pomiril znak pristašev svobodnega oblačenja, ki so ga dali z roko in povedali, da je začel govoriti tribun Lucius Valerius. Prisluhnili so in slišali:

«... Če bi bili nastopili samo možje izven uradnih krogov za predlog, ki sva ga spravila s kolegom Markom Fundanijem na dnevni red, ali bi se oglasili proti njemu, bi molče čakal glasovanja. Ker pa je z dolgim govorom zagovarjal Oppijev zakon veleugledni konzul Marcus Porcius, katerega sam zamah z roko bi bil že tehten, moram tudi jaz govoriti.

Opazili ste, patres conscripti, da je konzul porabil več besed v grajo naših žen, nego v pobijanje našega predloga in se je povzpel celo do sumnje, ki naj bi očrnila mene in kolega. Ne bom branil sebe, o stvari bom govoril. Zarotniške gruče, naval in naklepe je omenjal in meril tudi na ločitve, ko je grajal nastop rimskih žen, ki so prosile, da bi bili za odpravo zakona, ki ga je rodila vojna in ni danes več umesten. Marcus Cato je po naravi mehek in dober človek, vemo tudi, da je dober govornik in ne redko jedek, strupen govornik. To pot je gotovo bil, hoteč s pretiravanjem odločilnejše vplivati. Toda vprašam vas, kviriti, jeli nastop naših žen res nekaj tako izrednega, li res niso njihove prednice nikoli nastopile v gručah in se pokazale na cesti in drugih javnih prostorih? Kolikokrat! ...»

In spomnil je kvirite na dogodek, ko so posegle žene na Foru med bojujoče se Rimljane in Sabine ter boj končale, opozoril je na Koriolanovo mater, ki je na čelu rimskih žen šla prosit sina, naj prizanese mestu in odvede Volske, taboreče že ob petem miljniku pred Rimom, in ga je rešila, priklical jim je v spomin požrtvovalnost Rimljank, ki so ob vpadu Galov žrtvovale ves svoj zlati in srebrni nakit, da so odkupile svobodo mesta, iz še ne pozabljenih časov vojne stiske, ki jo je povzročal Hanibal, je pravtako poudarjal, da je bila žena, ki je polnila s svojim nakitjem izpraznjene državne blagajne, in še na velikanski nastop žen je opozoril, ki so pred par leti vzklikajoč vzprejemale idejsko Mater.

«V vseh teh primerih niso bile same neposredno prizadete,» je nadaljeval, «in vendar ni nihče nastopil proti njim, Oppijev zakon pa se tiče v prvi vrsti njih in neumestno je, če jim kdo zameri njihov nastop, ki je opravičen.

Cato je kot konzul branil nedotakljivost zakona in obenem grmel proti potratnosti, zastopajoč svoje znano, nepopustljivo strogo stališče v zadevi šeg in običajev. Ovreči moram njegovo pretiranost in neosnovane očitke, ker bi se sicer zgubil predmet v megljenost.

Priznam, imamo zakone od vsega početka in iz časov njihovega zapisa na dvanajst tabel, kateri so merodajni za vse čase in jih moramo držati, a imamo in smo imeli tudi take, ki so bili omejeni na neko dobo in že s prvim dnevom tako rekoč zapisani smrti. Oppijev zakon je tak. Ko je bil Hanibal zmagovalec pri Kanah, ko je zavzel Tarent, Arpi in že Kapuo — da, tedaj je bil na mestu in je tudi dosegel, kar ste ž njim nameravali, dasi bi tudi brez njega požrtvovalnost rimskih žena ne bila manjša in bi ne mislile na razkošje!

Vojna stiska je ostala le še spomin, naj postane to tudi Oppijev zakon!

Vsi stanovi in vsak posameznik mora občutiti, da smo prešli v čas miru in blagostanja, samo naše žene naj tega ne čutijo!? Škrlat naj nosijo možje, ki so v tej ali oni službi v mestu, nosijo naj ga v provinci — naše žene pa naj bi ga ne smele? Konja, ki ga jezdiš, pokriješ s škrlatom, ženi in materi pa ne privoščiš škrlatnega plaščiča? Pa pustimo škrlat, drag je, obrabi se in kar si izdal zanj, je zavržen denar. Kaj pa z zlatim nakitom, ki pride vedno prav domu in državi, če potrka zadrega na vrata; kaj imate proti njemu? Nevoščljivost budi med ženskami in tekmo in tako dalje, je rekel. Kviriti, — koga bi ne bolelo! — Žene boli, ko vidijo žene latinskih zaveznikov, kako se smejo po svoji volji oblačiti in krasiti in kako se pripeljejo in vozijo po mestu, ko morajo one v vsej priproščini peš po ulicah! Moža mora to boleti, kaj šele ženo, ki je navezana na take drobnarije! Časti in posli moškega so ji nedostopni, zato je pa vsa zaverovana v obleko, nakit, okrasje in tisoč takih malenkosti, ki so jih naši pradedje imenovali «ženski svet», in ji je vse to v čast, ponos in veselje. Kaj odložijo, če je v hiši žalost? Pač škrlat in zlato! In ko mine žalost in pri slavnostnih prireditvah, kako pokažejo svoje obnovljeno veselje, svojo radost, če ne v obleki in nakitu? Seve, če ukinete Oppijev zakon, ne boste mogli več krotiti žen. Nikar tako črnogledo, Katon! Katera bi se hotela navduševati za tako svobodo, ki bi jo napravila predčasno vdovo in siroto? Sicer je pa v vaših rokah, da do tega ne pride. Trde besede je rabil konzul, če bo sklep tako trd, glejte vi! Nekoč se je narod izselil in umaknil na Sveto goro in na Aventin in je zmagal. Glejte, da ne razburite žen, da ne doživimo nove secesije, novega Aventina, ki utegne biti usodnejši! Govoril sem.»

Ljudska množica pred svetiščem je vedela, da bo Valerijevemu govoru sledila odločitev, zato je njeno vzklikanje in zahtevanje po odpravi neljubega zakona preglasilo prejšnji hrušč in trušč, hoteč tako pridobiti še katerega neodločenca v senatu.

Med Valerijevim govorom so posamezni očetje vplivali na oba Bruta, naj bi umaknila svoj ugovor in tako omogočila, da bi prišel predlog na glasovanje. Prepričevali so ju o brezuspešnosti odpora, češ, da prej ne bo miru, dokler ne bodo ukinili zakona in je potem-takem bolje, omogočiti ob tej priliki sklepanje, kot si naprtiti sovrašтво ljudstva brez nujne potrebe.

Ali je izdal kolegov govor ali prigovarjanja ali račun s prihodnostjo — Bruta sta preklicala ugovor, češ, ko je že tako razburjenje, ne marata zavlačevati sklepanja, kar bi napravilo še hujšo kri.

Pri večini senatorjev je njuna izjava vzbudila zadovoljstvo in ko je konzul stavil Valerijev predlog na glasovanje, je bil sprejet.

Množica je zmagoslavno zapuščala Capitolium in še posebej so bili veseli člani Tovarištva Duha zemlje, ki so isti večer napolnili oba atrija pri Atinijih in slavili po svoje boga, ki je pomogel svobodi ženske do zmage . . . Če bi jih videl strogi Katon, bi onemel in obupal nad rimskim narodom. (Dalje prihodnjič.)

Ferdo Kozak: Možje

Na obalah življenja vas zrem — obrazov brezgibnih, oči kot zastrtih,
na obalah stojite in na prsih vam spe roke,
možje, možje!

Na vodah počivajo ladje, z rilci strmeče v daljine,
in prapori kličejo v vetru, nestrpni, kot čreda mladih konj,
da, ladje in prapori — stolpi z visokimi okni,
stolpi z žejnimi očmi,
vsi vaši bratje, vaše sanje, možje!

Na obalah življenja vas zrem
in vam svojo radost razgrinjam v pozdrav!
Radost, ker ljubim zamišljen pogled — molčečo stražo pred dvori
obrazu, ki jih temni studenci srca pojé [spomina —
in blesk vaših spečih moči,
ki na loku volje še neizstreljene drhté,
možje, možje!

Naša srca so morja — brez dna in brez konca,
naša srca so dandanašnji dan —
posode noči so in dneva
in dom, kjer razodeva nebo se v obličju zemlje.
Možje, možje!

Z obale na ladje se boči most — naša tiha, ponosna sladkost,
kajti slast je, nositi svet na lastnih rokah,

2. prizor.

Skozi vrata prihajajo francoski generali z meščani vred, med njimi je žid Wassertal. Poslednja vstopi pred basên Marjeta Verderberjeva. Nastane silna zmešnjava. Ženske v vodi kričijo.

Marjeta.

Tu sem, moj Charles Réaux! Tu sem, tu sem!
 Zdaj veš, kako maščujejo se ženske!
 Zdaj veš, kako se znajo maščevati
 prevarane, izdane ljubice!
 Nemalo truda stala je osveta
 me ta! Obiskati sem morala
 gospode generale in povedati jim vse,
 kar tukaj se godi! Oblaziti
 sem morala možé nezvestih žen
 in pripeljati semkaj jih za priče!
 Ponižati sem morala se reva,
 ponižati pa ljubiti Cherona,
 preprostega vojaka, le zato,
 da mogla sem izvedeti skrivnosti,
 vse, vse skrivnosti kopališča tega!
 Velika žrtev zame, velik [bil je] trud.
 Pa ni mi žal! Nocoj si kaznovan
 za nezvestobo [svojo], Charles, ti moj galant!
 Imej Suzano! ... Kaj škandal mi mar!
 Osveta sladka — to je glavna stvar!

(Dalje prih.)

18. XII. 09.

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje.)

VI.

Pri Titu Semproniju Rutilu so imeli obisk. Duronijo je obiskala svakinja Ebucija, sestra njenega prvega moža in teta Publija Ebucija. Ko jo je naznanil gospodinji suženj-vratar, se je zavzela, ker od njene poroke s Sempronijem je ni bila več obiskala. Tedaj ji je prigovarjala, naj ostane vdova in skrbi za sina, a ni je hotela poslušati; menila je, da je za vdovski stan le še premlada. Zamerila se je Ebuciji, ki je ljubila nečaka, in od tedaj se nista več videli in pogledali. Publius je teto često obiskoval in če ga ni bilo par dni, je bila že v skrbeh zanj. Zadnje dni ga ni bilo. Zato je prišla in še nekaj je imela na srcu ...

«Kaj jo je prineslo?» je ugibala Duronija, ko je stopila iz svoje sobe v peristilu svakinji naproti. «Ali jo tako skrbi Publijevo zdravje, ali je prišla, da se pokaže v novi obleki in nakitju?» Ko pa se ji je približala, ji je prožila roko v pozdrav in rekla: «Pozdravljena po dolgem času, Ebucija!»

«Pozdravljena, Duronija!» je odvrnila Ebucija in se dala voditi v sprejemnico v ženskem oddelku hiše.

Ko sta sedli k okrogli mizici, je povzela Ebucija: «Čudno se ti zdi, da prihajam, a povedati ti moram, da mi ni dalo miru. Zadnje čase ponovno sanjam o rajnkem bratu, tvojem prvem možu. Žalostnega vidim vedno in ko odhaja, se mi zdi, kot bi mi hotel nekaj povedati ...»

«Mogoče želi najine sprave?» je menila Duronija.

«Mogoče. Tudi jaz sem mislila na to, a bo še kaj drugega. Snoči se mi je sanjalo, da sem ga srečala na Boariju. Zamišljen je bil, ko da je kaj izgubil in iskal, a ni našel. Ko sem se mu približala, sem ujela besedo «Publius ...» Tako mila in polna skrbi je bila. Vprašati sem ga menila, kaj ga tako skrbi, a tedaj je izginil ...»

«Publius da je rekel? Sin ga skrbi, še mrtvemmu ne dá miru! O, meni dela tudi preglavice!» je potožila Duronija in oči so se ji orosile.

«Preglavice? Kakšne pa?»

«Zdaj je obolel, drugače pa druge ...»

«Obolel? Pa ne, da bi nevarno? Ne da bi sanje pomenile kaj hudega?» se je vznemirila Ebucija.

«Hudo vročico ima. Kar blede. Bogu Eskulapu na Otoku sem obljubila najlepši par golobov, če ga reši ... Sempronij je pa stopil h Ksenonu Venefiku, da mu prinese zdravil ... Tudi njega skrbi ...»

«Pogledala bi k njemu,» je rekla Ebucija.

Duronija je prigovarjala svakinji, naj bi ob odhodu pogledala k bolniku, a ker je Ebucija le vstala, jo je vedla v Publijev kubikul.

Suženj, ki je klečal ob vzglavju Publijevega ležišča, je vstal in povedal Duroniji, da se je mladi gospod pravkar umiril. Ebucija je stopila k bolniku, ga pobožala z roko po čelu in licih in se ustrašila vročine, ki je žehтела iz njega. Ko je on začutil njeno roko, je začudeno odprl oči in kakor izgubljen rekel:

«Hispala, še, kakor zefir boža tvoja roka ...»

«Ne bleди o ničvredni Hispali,» mu je rekla Duronija trdo, «ali ne poznaš Ebucije, ki te je prišla obiskat?»

Ebucija ga je vnovič pobožala in se mu nagnila nad obraz: «Publius, Aebutius moj, ali me ne poznaš več? Glej, tvoja teta sem. Pogrešila sem tvojih obiskov.»

Publius jo je premo gledal in se čez trenutek bolešno nasmehnil ter dihnil: «Teta? ...»

«Da, teta,» mu je pritrdila in mu segla v roko, ki jo je krčevito stisnil.

«Tvojega očeta sem sanjala. V skrbeh je zate ...» je še nečaku povedala in ko je videla, da jo samo gleda in ničesar ne vpraša, je zaihtela. Solze so kanile Publiju na roko, stresel se je in jo s krikom umaknil: «Kače!»

«Kje jih pa vidiš?» ga je vprašala mati.

«Tu, tu, prepodite jih! Kako rastejo in sikajo! Tisto tam, tisto ... Hispala, tebe bo ... ne, vame se je zagnala ... udarim! ... Hahaha ... Ali ni ta gad Sempronius ... Zelene oči ... Uuu ... sam strup! ...»

«Blede se mu, blede, Ebucija, pojdi! Govoriti ne boš mogla ž njim danes! Prej se umiri, če je sam! ...»

Ebucija je poljubila nečaka na čelo in se umaknila iz kubikula vsa potrta. «Hispala, kače, Sempronius, strup» so ji zmedene besede brnele v ušesih in povprašala je Duronijo:

«Kdo pa je ona Hispala, ki jo kliče?»

«Tu v bližini ima svojo hišo. Bivša sužnja je; s svojo lepoto, pravijo, si je prislužila streho in prostost ...»

«In Publius? ...»

«K njej zahaja. Omrežila ga je. Sempronius mu brani, večkrat se je že sporekel ž njim ... Da mu ni zavdala? ...»

«Ona?»

«Ona. Če ji je povedal, da mu branimo. Rajši kot bi ga prepuстила kateri drugi. Vsaj Sempronius misli tako. ‚Vsega so zmožne take ženske,‘ mu je večkrat rekel, ko ga je svaril pred njo. Smejal se mu je. Sedaj ima. Eskulap mu pomagaj, mogoče ga to izmodri!»

Ta čas je prišel Sempronius. Pozdravil je Ebucijo in v skrbeh povedal: «Ksenon pravi, če je močne narave in ima dobro srce, preboli. Sicer ...»

«Sicer? ...» je planila Ebucija, Duronija pa bila tiho.

«Sicer moramo biti pripravljeni na vse!» je izgovoril Sempronius. «Do jutri, pravi ...» je še dodal in je vstopil v Publijev kubikul, da bi videl, kako je z njim, a se je koj vrnil ter rekel, da ga sinove blodnje bolijo ...

«O nevesti sem mislila govoriti z vami,» je rekla Ebucija, ko je odhajala, «pa čaka že vsa bela pred vrati — Mors ...»

«Upajmo, da ne bo tako hudo!» je tolažil Sempronius, Duronija pa je ponavljala: «Eskulap pomagaj, Eskulap pomagaj!»

*

Eskulap je pomagal ...

Hispala je na dan odločilne senatove seje zaman čakala Publija, da bi prišel po njo kot sta se zmenila, da bi odšla skupno na Forum in na Capitolium. Čakala in čakala ga je in ko ga ni bilo, se je odpravila in šla sama in ga iskala in oprezovala okoli mladeniških gruč, da bi naletela nanj, a je naletela le na vabljive besede in porog. Obupana se je vrnila domov, darovala Veneri pred njenim kipom žgavni dar — v svilo povezan šopek črnih Publijevih las, pomešanih s svojimi ...

«Privedi mi ga nazaj! Če se je vnel za drugo, ji ga iztrgaj! Moj je, moj mora biti!»

Večer je prišel — Publija le ni bilo.

Hispala je tožila Vipseji. Vipseja je tolašila gospodarico, a ko je videla, da ne zaleže tolažba, se je domislila in rekla:

«Kaj, če bi šla in povprašala na njegovem domu? Vrtarar bi mi povedal, jeli doma ...»

«Pojdi, Vipseja, pojdi! Pest sestercev vzemi s seboj in če bo malo, obljubi še! Samo da pove, kaj je z njim! ...»

Vipseja se je odpravila in šla, Hispala je pa čakala in trepetala, kot bi ji imela sužnja prinesiti smrtno obsodbo. V ostiju je čakala, da bi odprla vrata koj, ko bi zaslišala, da se vrača Vipseja. «O, in mogoče pride še pred njo sam, če mu pove vrtarar, da sem poslala vpraševat po njem!» Sladko jo je prevzela ta misel in upanje in je še nestrpneje čakala. Odprla je vrata in gledala po ulici, ki se je spuščala v klanec in prehajala spodaj v Delfinsko.

Človek, ki je prišel mimo in ga ni poznala, jo je po imenu pozdravil in se ustavil, a ko je videl, da se ne zmeni zanj, se je nasmejaval in šel dalje. Hispala ni slišala smeha, ni slišala besed, ki jih je mrmral potem sam s sabo, ker bile so je same oči, ki bi že rade uzrle njega — Publija ali vsaj Vipsejo.

«Je, ona je. Sama je!» je bridko ugotovila, ko je videla, kako se je ženska oseba tam doli v klanecu umaknila onemu človeku, ki je krilil z rokami proti njej, in tekla v reber.

«Vipseja?» je zaklicala Hispala.

«Jaz!» je odgovorila sužnja in planila čez trenutek v vežo.

«Joj, joj, gospodarica,» je hitela, ne da bi bila čakala vprašanja, «zgubljen je, zgubljen je!»

Hispala je prebledela, kot bi jo zabodla. Vipseja je zapirala vrata in nadaljevala:

«Vrtarar Ktesifon je prijazen, rad ima Publija in je tudi žalosten. Zdrav je prišel domov, pravi, zjutraj je ležal v vročici, ki ga drži še vedno. Vino, prašek, Sempronius, Ksenon, je šepnil kot bi se

bal, da bi ga utegnil kdo slišati. Če ga želiš videti, jutri opolnoči — je rekel.»

«Zavdan!» je kriknila Hispala in zgrudila bi se, če bi je ne podprla Vipseja, ki jo je odpeljala v kubikul in jo polegla.

«Bogovi ga bodo rešili, ko je tako dober!» je skušala potolažiti sužnja gospodarico, ki je ihte samo venomer ponavljala: «O zlati moj, zlati moj Publius!...»

Vipseja ji je brisala solze in še sama jokala, ko je videla, da ne more pomagati. Prebedela je celo noč ob gospodarici in bila vesela, ko jo je proti jutru premagal spanec in ji zatisnil objokane oči...

*

Ko se je drugo jutro Hispala prebudila, se ji je zdelo prvi trenutek, ko da je sanjala nekaj težkega, a ko se je zavedela prejšnjega večera in novice, ki jo je prinesla Vipseja, je planila pokonci, se kar sama napravila in odšla v triklinij, da tam pozajtrkuje.

Ni bila še tri ura, je stopala že skozi vicus Tuscus in se ustavila pred unktuarijem Ksenona Venefika.

Vstopila je.

Ksenon in Pitisant sta jo pozdravila.

«Ljubezenskih praškov, ki preženejo žalost?» je vprašal mojster.

«Ne,» je rekla, «drugačnih praškov rabim.»

«Takih, ki spremenijo obup v sladko spanje, iz katerega te ne vzdrami več nezvesti ljubimec, če bi mu bilo dolgčas po tebi in bi se vrnil...»

«Tudi takih ne!» je resno odgovorila vračevim zbadljivkam Hispala. «Publius Aebutius je obolel...» je pristavila.

«Aha!... In bi ga rada rešila?...»

«Rada.»

«Kaj mu pa je?»

«Vino je pil doma — prašek...»

«Pitisant, kaj si prodal te dni?» je vprašal Ksenon.

«Marsikaj,» se je nasmehnil in umel gospodarja.

«Plutodot,» je mrmral Ksenon, «v dveh do treh dneh, ne, ne bo še prepozno!» Glasno pa je vprašal Hispalo: «Vročico ima, kaj? No, no, ko skrbiš tako zanj, ga pa rešimo. Saj je Rutilov, ne?»

«Moj je, Rutilus mu je očim,» je odvrnila Hispala.

«Dobro si se odrezala,» se je nasmejal Ksenon in poudaril: «Očim, očim!»

«Antiplitodot?» je vprašal Pitisant in ko mu je Ksenon prikimal, je poiskal stekleničico in jo napolnil s prozorno tekočino, ki je med natakanjem napolnila ves prostor s prijetno osvežujočim vonjem.

«To naj izpije in jutri večer naj se ti zahvali!» je rekel Ksenon, ko ji je izročil stekleničico in pospravil sesterce.

*

Duronija je spala. Tudi Titus Sempronius Rutilus se je delal, da spi, v resnici pa je bedel z zaprtimi očmi in ugibal:

«Nocoj... Polnoč je že... Do jutra ne bo... Dobra misel je bila... Za vročico... Ksenon že zna!... Dva, tri dni... čisto naravno... E, Atinija, Sempronius ne pojde v Tiberio tako kot gredo nebodijhtreba, tudi via Appia ne bo videla še mojega kamena... Jutri bom gospodar, čez kako uro že mogoče... Zdaj boš imel račune in varuštva ti ne bo treba... In tudi meni ne bo treba prenašati neslanosti Atinijev ko oni dan... Ali sluti kaj Duronija?... Menim, da ne. Lepo sem ju popoldan potolažil: če je močne narave in ima dobro srce... Kakor bi bil danes res pri Ksenonu in bi mi tako rekel!...»

Skoraj bi se bil Sempronius spozabil in se nasmejaj, tako se mu je zdelo premeteno njegovo skrbno poročilo.

«O nevesti je hotela govoriti onale... saj, da bi me prej spravili!... No, pa je le uvidela, da je druga nevesta pred vrati...»

Pred vrati je bila isti trenutek res druga nevesta. Rahlo je potrkala, rahlo, neslišno so se odprla vrata, Hispala je vstopila, odeta v črno pallo, stisnila vratarju v roko nepričakovano vsoto — po teži je je bil vesel — in mu je tiho tiho sledila k Publiju, ki je sam ležal v svojem kubikulu. Sužnja, ki je čul čez dan pri bolniku, je vratar pravočasno spravil spat z zagotovilom, da bo sam bedel ob mladem gospodu, ki mu je bil dober.

«Publius!» je dahnila Hispala in poljubila bolnika na ustne, na oči, na lica, na čelo...

«To bi bil vesel, če bi se zavedel,» je mislil vratar in čakal, kaj napravi pozna obiskovalka. «Ali ga bo vzbudila, da bi govorila ž njim? Sladkih besed pač ne bo slišala.»

Ko je Hispala dvignila glavo, je pomignila vratarju in mu rekla:

«Pristopi bliže, Ktesifon, in mi pomagaj. Zdravilo mu moram dati, da ga ohranim pri življenju!»

Suženj je Publiju razklenil usta in Hispala mu je polagoma vlivala vanje iz stekleničice tekočino, ki jo je pogrkovaje požiral. Osvežujoči vonj, ki ga je vdihal, in razklepanje ust sta ga toliko vzdramila, da je odprl oči in kalno pogledal, nato jih pa spet zaprl in mirno obležal.

«Zadnji trenutek sem prišla,» je rekla Hispala, «do nezavesti ga je že zdelalo, revčka! Jutri bo pa že dobro, Publius moj zlati!»

O, spet bova vesela mladosti in pomladi, ki se tako lepo budi. Kot bi stopila v novo življenje nama bo, vse se nama bo smehljalo, vse naju pozdravljalo, srce zlato!»

In sklonila se je spet k njemu in ga poljubila, nato si pa ogrnila pallo, objela še z enim pogledom Publija in odšla z vratarjem skozi atrij proti izhodu, kjer mu je tiho šepnila:

«O mojem obisku in o vsem molči ko zid. Ne Duronija ne Sempronius in tudi Publius ne sme vedeti, da sem bila tukaj! Jutri dopoldne pride Vipseja in ji poveš, kako je z gospodom. Ne bo prišla praznih rok. Ko bo Publius zdrav, dobiš še lepše plačilo.»

Vratar se je priklanjal, del prst na usta in potem pokazal še z rokami, da bo nem o dogodku, dokler bo treba napram vsem in je zagotovil tudi, da bo Vipseji do podrobnosti vse povedal, kar se bo od te ure dalje zgodilo.

«Dobro!» je rekla Hispala in odšla pomirjena, Ktesifon pa je zapahnil vrata in šel v svojo celico v ostiju, kjer je hotel prešteti sesterce, ki jih ni pričakoval...

Tik pred dnevom proti koncu četrte nočne straže, ko se je zorilo in so se drli po strehah že vrabci, je vzbudila Duronija Sempronija:

«Rešen je!»

Sempronius jo je zehajoč pogledal in jo po svoji želji razumel ter rekel:

«Tedaj mu ni pomagala ne zdrava narava ne dobro srce!»...

«Pač, pač! Obrnilo se mu je na bolje, ozdravel je,» mu je pojasnila Duronija in Semproniju je izginil prikrit nasmeh, ki se mu je bil pojavil v kotu ustnic, in obraz se mu je ob nepričakovani novici zresnil.

«Ni mogoče!» je mrko rekel.

«Če ti pravim!» je podkrepila Duronija svoje besede. «Vzbudila sem se in šla, da pogledam, kako je ž njim. Ktesifon je bil pri njem in razgovarjala sta se. Čisto mirno. Zavzeta sem obstala in trenutek poslušala, pa se mi je Publius nasmehnil in dejal: ‚Boljše je, mati, nevarnost je prestana!‘ ‚Hvala Eskulapu!‘ sem rekla, ‚rešil te je, slišal me je, ko sem te zaobljubila njegovi službi, če ozdraviš!‘ In Ktesifon mi je povedal, da se mu je obrnilo med tretjo vigilijo na bolje. ‚Prebudil se je,‘ je povedal, ‚me spoznal in vprašal, kaj delam pri njem. Ničesar se ni spominjal in pojasniti sem mu moral, kako hudo vročico je imel, da smo se bali za njegovo življenje.‘ Verjameš zdaj, da je rešen?» je še vprašala.

«Moram verjeti,» je odvrnil sitno Sempronius in se obrnil. «Pusti me, da bom še spal!» je dodal in Duronija je odšla.

Spal? Premetaval se je in misli iz druge vigilije so se mu levile v grozo; vreščanje vrabcev, ki so se kot v porog kosali s svojim viv, viv... ga je dražilo do razburjenosti in sikal je:

«Čakaj, mladič, pokažem ti, kaj se pravi ozdraveti! Če niso Ksenonovi praški pomagali, bodo pa sodales Magnae Deae! ... Prav si napravila, Duronija, da si ga zaobljubila — a služil bo Duhu zemlje, ne Eskulapu! ... V sladki omamljivosti bo pel obredno pesem in vriskaje mi pojde s pota ...»

*

Vipseja je še dopoldne poročala Hispali:

«Sempronija sem srečala na cesti; jezno je gledal in neznansko se mu je mudilo nekam v mesto. Veselo sem šla mimo njega in prav se mi je zdelo, da ga ne bo doma, kjer bi me utegnil zasačiti v razgovoru s Ktesifonom. O, Ktesifon je res zlata vreden! ‚Zahvali svojo gospodarico,‘ je rekel, ‚zahvali jo, da nam je otela Publija. Zdrav je. Če ne bo mogel še danes priti, jutri ga ne bo čakala Hispala zaman, le povej ji! Eskulap bi mu ne mogel dati boljšega zdravila. Komaj je odšla, se je zbudil in povrnila se mu je zavest in nikakih bolečin ni več čutil. V hiši pa ni pravega veselja. Sempronius je prišel nadme ko divji. Rohnel je in razsajal ... Divjaj — sem si mislil — Publius je pa le zdrav, Publius, ki sem ga še pestoval in mu delal čolničke, ki jih je prepeljeval po impluviju.‘ To mi je povedal Ktesifon, to ti povem!»

Hispala je od veselja objela Vipsejo in zaplesala z njo proti kuhinji ...

(Dalje prihodnjič.)

Igo Gruden: V spominsko knjigo

D. K-jevi.

Ko gledam te, ne mislim, da mi bodo vesla
nekoč utihnila in ž njimi moji spevi;
kot rože, ki jih môrda boš na grob prinesla
umrlemu poetu, zdaj cvetó ti dnevi.

In srečen sem, da v tvoji solnčim se mladosti,
ves srečen v tebi z željo, da bi srečna bila:
iz mojih naj željá se pnejo zlati mosti
čez vse prepade, ki jih v sebi boš nosila.

Si sestra mi! vsa bela v mojih mislih belih
kot lilija, ki senca ni še pala nanjo;
ko gledam te, se zdiš mi kot njen beli kelih:
odpre se solncu, meni dá — vonjivo sanjo ...

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje.)

VII.

Marčeve ide so prišle in Rim je odmeval od zmagoslavja. Enejeva vojska je bila urejena na Martovem polju, senat in magistrati so bili zbrani in ko so zapele medene troblje, je zagrmel iz grl tisočev donebesni *Io triumphē!*... Triumf so otvorili magistrati — edili, kvestorji, pretorji in konzula, za njimi so se vrstili senatorji in njim je sledila izbrana četa stasitih legijonarjev, ki so nesli Enejeve trofeje. Dolga vrsta je bila legijonarjev, velik je bil vojni plen in bogati zlati venci — dve sto dvanajst funtov bi tehtali — so se bleščali v pomladanjem solncu, zlatih posod in opreme je bilo dva tisoč sto tri funte, srebra dve sto dvajset tisoč funtov in še sto sedem in dvajset tisoč atiških četverodrahem, dve sto petdeset tisoč aitoforov in šestnajst tisoč tri sto dvajset zlatih filipov. Za legijonarji so se uvrstili vojni vozovi, natrpani z orožjem premaganega sovražnika. Trofejam je sledila žrtvena hekatomba belih volov (bikov) in za njimi je korakalo devet in štirideset galskih velmož mrko in temno kot njihovi knezi Ortijagon, Kombolomaron in Gavlot, ki so stopali pred triumfalnim vozom in vedeli, da jih čaka pred zatonom solnca nasilna smrt...

Tik ob vozu so v škrlatnih tunikah šli liktorji, spremljajoč s fasci v rokah triumfatorja Eneja, ki se je peljal na vozu, v katerega so bili vpreženi štirje iskri belci. Oblečen je bil kot kapitolski Jupiter v zlatovezeno tuniko — tunica palmata so ji rekli — in v togo, pretkano z zlatom — toga picta je bila to. V eni roki je držal slonokoščeno žezlo, vrhu katerega je sedel z razprostrtimi krili rimski orel, v drugi roki mu je zelenela palmova veja. Krog glave se mu je ovijal lovorov venec, nad glavo pa mu je držal suženj zlati venec najvišjega boga...

Za triumfatorjevim vozom so se uvrstili legati in vojni tribuni in za njimi ostala vojska...

Triumf se je pomikal mimo Flaminijevega cirkusa ob Martovem polju, šel skozi Karmentalska vrata čez Boarium in Velabrum mimo Cirkusa Maksima med Palatinom in Aventinom in zavil po cesti ob Palatinu do «znojnega miljnika», kjer je krenil na Sveto cesto in se usmeril proti Foru in od tam na Capitolium, da bi se triumfator poklonil Jupitru in mu izročil zlati venec...

Vzdolž ulic, koder se je premikal triumf, se je trlo ljudstva, ki je vzklikalo, mahalo z rokami, poslušalo razposajene popevke vojaštva, ki so med slavilnimi vzkliki kot običajno grdile triumfatorja ...

Pred hišama bratov Atinijev se je bilo nagomililo dokaj članov Tovarištva Duha zemlje. Tudi Anonimos je bil med njimi in Paculla Annia je med ženskami, oblečenimi kot že dolgo ne, bila najglasnejša in najtišja. Švigala in prerivala se je sem in tja; zdaj je obstala kot slučajno pred Markom Atinijem, zdaj pred Anonimom in že je bila spet sredi svojih znank in jim šepetala: «Canna intrat!» Opozoriti jih je hotela na otvoritveni praznik velike boginje idejske matere, ki se prične popoldne s sprevedom kanoforov na Palatin v njeno svetišče.

«Takega slavja Magna Dea še ni doživela,» je hitela pripovedovati Paculla Annia svojim tovarišicam. «Enejev triumf bo vse navdušil zanjo. Marcus mi je povedal, da se je Enej izkazal; navadnim prostakom je izplačal po 42 denarov, drugim pa dvojno in trojno plačo in še obdaroval jih je in v vseh tabernah in popinah je naročil pogostitev ljudstva na svoj račun in vsaka ganea in vsak gurgustium bo brezplačno točil. Vse bo navdušeno, še bolj ko frigijski svečeniki arhigal in gali, ko se bodo s trstikami v rokah pomikali za vozom boginje na Palatin, kamor jim bodo sledili trije sužnji-kralji, da jih žrtvujejo veliki boginji, ki je naklonila v Aziji zmago rimskemu orožju. Tako smrt so jim določili, pravi Marcus. Tudi naša Sodalitas mora praznovati! V splošnem veselju mora naše veselje presegati vse: Atis je naš Duh zemlje!

«Atis, Atis!» so ji pritrjevale tovarišice in oči so jim vžarele v ognju slasti ...

Triumfalni spreved je šel mimo in vzkliki in pesmi so že odmevale izza Cirkusa. Množica, ki je bila zbrana ob Foru Boariju, je drla skozi Velabrum čez vicus Tuscus, da bi prišla na Forum Romanum, kjer bi lahko vnovič gledala triumf od kraja. Tudi sodali Duha zemlje so se pomešali med radovedno gnečo ...

*

Ob šestih je bil triumf končan; množice so hitele s Kapitolija in že jih je čakala nova zabava: kvindecimviri so v rečici Almo, izlivajoči se pod Aventinom v Tiberu, oprali kamen, simbol velike boginje, in ga položili v njen kip, katerega so peljali na Palatin. Dolga vrsta frigijskih svečnikov je šla pred vozom, eni so nosili trstike, drugi pa so trobili v rogove, tolkli cimbele in trobili —

vse v spomin na dan, ko je Magna Dea našla med trstjem Atisa, ki ga je vzgojila v svojega svečenika...

Do vrat so smeli pravi Rimljani, v svetišče k obredom ne. Radovednost, kako bodo usmrtili galske kneze, jim ni dala miru, a tresviri capitales so stali ob vratih. Jezno in ugibajoč o obredih in usmrčenju galskih knezov se je vračalo ljudstvo s Palatina in se razkropilo na vse strani: v taberne, pupine, ganeje in gurgustije, iz katerih je odmevalo glasno veselje, k dirkam v Cirkus Flaminius na Martovem polju ali v Circus maximus gledat Plautovo komedijo Miles gloriosus...

Publius Aebutius in Titus Sempronius Rutilus sta se vrnila skoraj istočasno okoli desete domov. Sempronius je prišel prvi in ko je odložil togo v trikliniju, je rekel Duroniji:

«Danes moraš sprožiti in povedati, kaj sva sklenila! V hiši hočem imeti mir in si ga ne pustim kaliti po njem. O Eskulapu molči, govori o Bacchu-Atisu!...»

«Bom,» je rekla Duronija — — —

Sloneč pri obedu, so govorili o triumfu in sprevedu Magnae Deae in ko so pokosili, se je Sempronius umaknil v tablinum, češ, da ima urediti še neke račune, je Duronija sladko in lju-beznivo začela:

«Nisi nič utrujen, Publius?»

«Nič,» je odgovoril sin.

«Kdo bi si bil mislil, da tako hitro okrevaš in se ti ne bo poznalo, ko si bil že pri koncu...»

«Kakor bi imel težke sanje, se mi zdi...»

«O, večne sanje bi imel, če ne bi pomagali bogovi. Bacchu sem te zaobljubila,» — se je zlagala —, «njegov svečenik, sem rekla, da postaneš, če ozdraviš. Bacchus-Liber je najveselejši bog in ima najlepše obrede. ‚Iz žalosti boleznij naj gre v veselje, ki ga ljubi mladost,‘ sem mislila, ko sem te zaobljubila. Zaobljuba je pomagala, držati jo moram, da ne pride še hujša nesreča nad našo hišo.»

«Če nisi hujšega obljubila, to že lahko izpolnimo. Bacchus je prijeten bog; slišal sem že nekaj, kako je prijetno v njegovi službi in imelo me je že, da bi se o priliki udeležil kakih bacchanalij...»

«No, vidiš! A za sprejem se moraš pripraviti.»

«Kako?» je vprašal radovedno.

«Deset dni moraš vzdržno živeti; deseti večer, ko se okoplješ in pomaziliš, te odpelje oče v Sodalitas Magnae Deae...»

«Hm,» je skomizgnil Publius, misleč na Hispalo, ki bi ga deset dni težko pogrešila, a je o njej molčal in se samo začudil:

«V Sodalitas Magnae Deae?...»

«Da. To tovarištvo baje najbolj časti Baccha obenem z Atisom, ker sta jim Demeter in Magna Dea eno in vsi le neko božanstvo, ki mu pravijo Duh zemlje. Nikjer te ne uvedejo tako v Bacchovo službo ko v tem tovarištvu. Nocojšnjega trstikovega večera še ne boš mogel z njimi praznovati, ko pa pride drevesni dan — arbor intrat — in dan krvi ter dan veselja — hilaria — boš pa že lahko zraven!...»

«Dobro,» je rekel sin in mati je bila vesela, da je šlo tako gladko in ni bilo treba posebnega prigovarjanja, ki bi navdušilo Publija za Baccha. Očim, ki je čul glasno ženino govorjenje, se je zadovoljen vrnil iz tablina in pred triklinijem tlesknil z roko in naročil sužnju, prikazavšemu se na tlesk iz kuhinje, falernca.

«Dobro sem uredil,» je rekel, ko je vstopil v triklinij, «in žejen sem... Kaj sta pa vidva klepetala še ves ta čas?» je nevedno vprašal in pomežiknil Duroniji.

«V Bacchovo službo pojdem,» je odvrnil Publij, smeje se.

«Eja!» se je začudil Sempronius.

«Res,» je pritrdila mati in vse pripovedovala, da ne bi sin spregledal domenjene igre.

Sempronius je zadovoljno kimal, vmes pojasnjeval, se navduševal za tovarištvo velike boginje in ko je prinesel suženj vino, je dejal:

«Žrtvujmo Bacchu to kapljico in bodimo veseli, spodobi se!»

In pila sta s sinom in vsi trije so bili dobre volje...

*

Hispala je opazovala triumf s svojimi prijateljicami in znanjki ob početku Svete ceste pred Vestinim svetiščem. Nič ni bila kaj vesela; nestrpno odsekana je bila in zamišljena. Prijateljice so silile vanjo, ji izbirale v sprevedu legijonarje, centurione in mlajše tribune, ki so se ozirali na desno in levo in očitno tudi izbirali med ženskim svetom, kjer so iskali znane obraze, ki so jih že obsipali s poljubi, polni ognja, vzplamtelega pod vzhodnim solncem v Aziji, domovini velike boginje... Zagoreli so bili vsi in neznansko vabljeni...

«Oni se je prav tebi nasmehnil, Hispala! Glej, z roko ti je zamahnil. Odzdravi mu, daj mu znak in znamenje! Ne maraš? No, bom pa jaz zate!» je žvrgolela prijateljica Glicera, kazala z levico na Hispalo, z desnico je pa dvignila dva prsta, označujoč čas druge nočne straže.

Hispala jo je udarila po roki, mladi centurio se je nasmeljal in njegovi tovariši so se zakrohotali:

«Nič ne bo s triumfom nad lepo Venero!»

In že so bili mimo.

«To si čudna!» se je jezila Glicera.

«K Vestalkam naj gre in čuva sveti ogenj!» se je zahihitala Likoris.

«Ugasnil bi in konec bi bilo Rima, če bi Hispala čula ob svetem ognjišču. Zamišljena je, zaljubljena...»

«O, res? Povej, povej, Lalage!» je prosila Glicera in ovila Hispali roko okoli ledij, karajoč jo: «Zahrbtnica, pa nič ne poveš!»

Lukteola se je tudi začudila in modrovala: «Aha, zato se zadnje mesece tako redko vidimo in še takrat slučajno in mimogrede na cesti! Kje pa si našla zaklad, kakšen je, povej, povej!»

Hispala je molčala, zato je pa Lalage čebljala in povedala, kolikokrat jo je že videla z lepim Publijem, katerega bi ji najrajši prevzela.

«Za Vestalko tedaj ni,» se je nasmehnila Likoris.

«Na ognjišče pa le misli potemtakem. V častiljivo matrono se spremeni lepega dne!» je zbadla Glicera.

«Hispala — matrona! Hihihih...» so se vse zahihitale in obrnile še bolj nase pozornost zmagoslavčnih vojščakov, ki so jih s pogledi požirali...

Hispali je bilo dovolj in kratko je rekla:

«Matrona — če mi bosta dobri Junona in Venus genetrix! Kar sem bila, sem bila, ker sem morala! Zdaj sem svoja in svobodna, niti patrona nimam več, kateremu me je predal Purpureo. Fece-nius je padel v Macedoniji.»

«Zato pa ni treba, da bi bila tako čednostna in živela le enemu, s katerim še ne veš, kako bo!»

«V sodalitas k Atinijem bi prišla!...»

«Ne veš, kako lepo se imamo tam!...»

«Saj res, Hispala, pridi, nikdar te še nisem videla v onem veselju...»

«Veš, saj nismo same mladenke, tudi žene poročene iščejo veselja pri Duhu zemlje!...»

«Pa bi se mu ti odrekala, ko si še svoja in svobodna, kakor praviš!...»

«In vendar se mu odrečem,» je zaustavila Hispala zgovorni val, ki je pljuskal vanjo od vseh strani. «Enemu samemu bom živela kot živi on meni!»

«Verjemi mu,» so se norčevale, «in pripoveduj to drugim ne nam, ki poznamo rimsko vzdržnost! Še o resnem Katonu, ki zna tako grmeti in metati strele, smo slišale lepe zgodbice iz časa, ki ni tako hudo daleč. Pa bi se Publij oklenil samo tebe, hihihih!...»

Bridko je zbadlo Hispalo, bala se je, da bi ji katera prešla s suma v resnico, ki bi zadala njeni veri in ljubezni smrtni sunek in jo strmoglavila iz sveta lepih sanj in upanja spet na cesto in v taberne, pupine in ganeje ... Vzveselila se je, ko je odkorakal zadnji oddelek triumfalnega sprevoda mimo in se je strnila množica gledalcev z obeh strani in se gnetla za povorko proti Foru. V gneči je hoté zgrešila svoje znanke, ki je niso pogrešile, ko jih je zanesel val med moški svet. Ob Foru se je še ustavila in gledala, če bi opazila kje Publija, a ko ga ni nikjer izsledila, se je vrnila domov.

«Vipseja,» je bilo njeno prvo vprašanje, ko je vstopila v svoj dom, «se je oglasil kaj Publius mimogrede in je kaj sporočil?»

«Sporočil,» je odgovorila Vipseja in pregnala Hispali vso zamišljenost iz oči.

«Kaj?»

«Pripravljena bodi, je rekel, ob desetih bo prišel, da pojedeta v Cirkus gledat Plautovo komedijo. Pripovedoval mi je, kako je smešna. Kdo bi mislil, da je Plautus taka glava. Kolikrat ga srečam, ko se vrača domov na Aventin; mislila bi, da je kak čevljar slabše vrste!»

Hispali ni bilo do Plauta, naročila je bila vesela in si je dala toliko opravka z lasmi, obrazom, očmi, nohti in obleko, da se ni utegnila niti prav spočiti niti ji ni teknil obed, ki ji ga je Vipseja okusno pripravila.

«Taka lepota, pe še te skrbi! V palačah bi Publius ne našel lepše!» je vzklikala Vipseja, ko pri najboljši volji ni mogla najti na Hispalini obleki ne ene nepravilne gube ne enega nepravilnega pregiba, ki bi ga morala popraviti.

«Ni je več napake na tebi. Lepše si opravljena ko Junona na Kapitoliju,» je zatrjevala sužnja.

Hispala je odložila zrcalo in se nasmehnila ...

VIII.

Deseto uro je že kazalo solnce, ki se je nagibalo, da utone tam daleč v objemu morskih nimf in se spočije in pomladi pri njih ter vstane močnejše in toplejše ... Ko strune na Apolonovi liri so se peli njegovi žarki izza raztresenih oblakov na hesperidski strani skozi ozračje in nebo vezali z Rimom, ki po opravljenih, predpisanih žrtvah v vrvežu dneva ni mislil več nanj.

Titus Sempronius Rutilus je šel od doma, hoteč sporočiti Marku Atiniju, kako je pridobil Publija za Tovarištvo Duha zemlje. Obenem bi rad poizvedel, kdaj ga lahko pripelje, da ga uvedejo... Vesel je bil in lahek in prožen mu je bil korak, ko je stopal po

Delfinski ulici. Kreniti je mislil v clivus Publicius, ko sta prišla izza ovinka Delfinske ulice od tiberske strani brata Cerinija, Herennius in Minnius, in ustavil se je in si mislil «ko nalašč», glasno ju je pa pozdravil s tovariškim geslom:

«Vita vitae!»

«Vita vitae!» sta mu tudi onadva odzdravila in Herennius je vprašal: «Kam, Sempronius?»

«K Marku!» je odgovoril.

«Midva pa od njega k tebi!»

«Kak slučaj!» se je zavzel Sempronius. «Radi Publija grem k njemu.»

«Midva radi Publija k tebi. Radi bi ga že imeli v svoji sredi. Ob zatonu solnca začnemo...»

«Nocoj?»

«Nocoj in ne škodilo bi, če bi bil že zraven.»

«Potem pa stopita kar k nam, še ga dobite doma. Pripravlja se, tako se mi zdi, da bi šel k oni Hispali, ki ga je čisto omrežila. Samo o meni molčita!»

«O, bova že midva strgala mreže, nič se ne boj, Sempronius!» sta rekla in odšla po Delfinski cesti, Sempronius pa jo je mahnil dalje po isti cesti v nasprotno smer in se je koj skrila za ovinkom, boječ se, da ga ne bi utegnil sin doteči, če bi krenil po Publicijeve poti mimo Hispalinega stanovanja.

«Na cesti ga že lahko srečata, med potjo se domenijo, dotečejo me... Ne bi mi bilo prijetno... Nocoj se začnejo, no, ko sem že namenjen tja, pa grem, čeprav mi je rekel oni dan Marcus, naj ne pridem brez njega... Publija...»

Medtem sta se Cerinnija približala Sempronijevemu domu, a vstopiti jima ni bilo treba. V trenutku, ko sta mislila potrkat, so se odprla vrata in Publius se je prikazal na pragu.

«Zdravstvujta, Cerinnija!» ju je pozdravil. «K nam? Dobrodošla! Vstopita!»

«K tebi!» je odvrnil Minnius.

«S seboj bi te rada vzela. Lepa družčina bo nocoj,» je dodal Herennius.

«Vstopila bi, a čas nama je odmerjen in ti si že pripravljen. Kar z nama pojdi, med potjo se domenimo.»

«Prav,» je odvrnil Publius Minniju in brata sta ga vzela v svojo sredo in namerila korake, da bi šli po Delfinski proti Apijski ulici in potem zavili okoli cirkusa na Forum Boarium.

«Ali bi ne bilo bolje, če krenemo v nasprotno stran in čez clivus Publicius?» je vprašal Publius.

«Bliže je tod,» je rekel Herennius.

«K Hispali bi rad, kaj?» ga je podražil Minnius.

«Domenjena sva. K Plautovi komediji pojdeva,» je odkrito priznal Publius.

«Pojdi no, ali nisi videl že danes dovolj domišljavih centurionov! Komedijo zmešnjav in zamenjav pa že tudi poznaš — pridobil bi kvečjemu kak nov dovtip. Nasmegal bi se — to bi bilo vse. Bo pa že drugače, ako greš z nama. Magna Dea, Atis, Duh zemlje... o, videl boš!... In kake lepotice so zraven!...» Minnius je tlesknil z jezikom in s prstoma.

Publius se je vdal in se je pustil voditi, kakor so se usmerili, dasi bi rajši po Publicijevi poti mimo Hispalinega doma. Za trenutek bi se oprostil in ji povedal, da se je premislil in ne gre h komediji ter da se ob prelomu noči oglasi, vračajoč se domov...

«Publius, čuj, ali si že videl kako žensko razen Hispale?» je navezal Herennius na Minnijeve besede.

«Ne,» je odgovoril Publius.

«Zato pa kar z nama, da se razgledaš... Izbiral boš in se potem smejal svojemu prvemu navdušenju...»

«Meniš?»

«Ne menim, prepričan sem!» je Herennius poudaril.

«Venere kot so se rodile iz morskih pen in Nereide in Juturne in Nefelide in Nimfe in Kalipse in Kirke in Helene in Didone boš videl, trgale se bodo zate... Anonimos je razodel Ksenonu vse skrivnosti Duha zemlje in s svojimi praški in dišavami zna čarati. Ves Rim bo drl k nam, ko izve za sladke tajne! Za enkrat pa ne maramo še prevelikega števila, ki je že tolikšno, da se zbiramo na raznih krajih. Pri Atinijih je pa najlepše — sami izbranci smo tam in o tebi že vedo in te čakajo...»

«Vedo?»

«Vedo, ker te je rešil Duh zemlje. Ksenon je povedal in mati te je zaobljubila...»

«Res me je, zato grem!...»

Bližali so se Cirkusu...

*

Ktesifon je videl iz svoje celice v ostiju, kako zadovoljno je šel Sempronius od doma; ko je menil, da je že primerno oddaljen od doma, je stopil na prag in videl, kako se je ustavil na razpotju in govoril z dvema mladeničema. Umaknil se je nato v celico in ugibal, kdo bi bila. Čudom se je čudil, ko je kmalu potem ugotavljal, da sta onadva, ki ju je mladi gospod pozdravil, odprši vrata. Nikdar ju ni še videl v hiši na obisku, sumljivo se mu je zdelo njuno srečanje in razgovor s Sempronijem in zato je prisluškoval pri priprtih vratih, ko so stopili na cesto, kaj se po-

govarjajo. Ujel je Hispalino ime in ko so krenili po poti, ki je Publius navadno ni hodil, je suženj zmajal z glavo in dejal:

«Edepol, ni drugače! Spet mora nekaj plesti. Mreže za ribo — Publija? ...»

Pomislil je in sklepal:

«Sempronija ne bo tako kmalu nazaj, Publius se gotovo tudi ne vrne iz družčine in kar s ceste domov, drugega pa tudi ne bo, glavo bi tvegaj, da ne! Ktesifon, skoči! Toliko, da poveš, kar si ujel in videl! ...»

Priprl je vrata, pogledal s praga previdno na desno in levo po cesti in ko je videl, da ni nikogar, ki bi ga utegnil ustaviti in zadrževati z vprašanjem in razgovorom, je stopil na cesto in jo tako ubiral, da bi vsak vedel, kako se mu neznansko mudi in da nima časa še za pogled ne ...

Globoko se je oddahnil in je obstal pred Hispalino hišo in z nepočakanostjo trkal in ko mu je Vipseja odprla, se je znosil nad dozdevno počasnostjo:

«Vipseja, ti bi morala smrti odpirati!»

«Saj vendar ne goril» mu je odgovorila.

«Če ne gori, se pa mudi!» je odvrnil Ktesifon in ne da bi se dalje mudil ob Vipseji, se je kar zagnal skozi ostium v atrij, kjer mu je šla že iz tablina naproti Hispala, ki je zaslišala njegov glas. Na Ktesifonov prihod ni bila pripravljena; njegov nenadni pojav jo je vznemiril in težka slutnja je odmevala iz njenih besed, ko je vprašujoče rekla:

«Publija sem pričakovala — pa si prišel ti?»

«Jaz, dobra Hispala,» se je priklonil Ktesifon, položivši križema roke na prsi, «ker gospoda ne bo.»

«Ne bo?» je prebledela.

«Ne bo!» je ponovil Ktesifon. «Nastavili so mu nove mreže in se je ujel. Enkrat si ga rešila, če ga boš tudi topot, ne vem. Sempronius ni več sam. Pomagače ima. Dva vrstnika, nekoliko starejša ko Publius sta, sem videl v razgovoru s Sempronijem, potem sta prišla k nam in odvedla tvojega gospoda s seboj. Ni šel rad, pomišljal se je, a sta oba, vsak z ene strani, silila vanj ... Tudi tebe sta imenovala in smejala sta se ... In šli so po Delfinski ulici proti Cirkusu ... To vem, to sem videl in zazdelo se mi je, da mora biti vse dogovorjeno ... Skrbi me in zato sem prišel. Ni mi dalo miru. ‚Hispala naj presodi,‘ sem si mislil ...»

«Nič nisem vesela tvoje novice, Ktesifon, a hvaležna sem ti zanjo. Kdaj so odšli?»

«Do sem je bliže ko do Apijske ceste. Kar so šli prej ko jaz, sem pa hitreje stopil ...»

«Potem bi jim še presekala pot, ali jih vsaj dotekla, da bi videla in spoznala Sempronijeva pomagača?» je vprašala Hispala.

«Bi,» je pritrdil Ktesifon, «samo hitro moraš od doma!»

Hispala ni delj pomišljala. Kot je napravljena čakala na Publija, je šla na cesto. Vipseja in Ktesifon sta gledala za njo in preden se je odpravil vratar proti domu, je še zaklical: «Bogovi naj ti pomagajo, Hispala! ...»

(Dalje prih.)

Jos. Wester:

Iz Aškerčeve literarne ostaline

(Nadaljevanje.)

5.

Pesem slov. delavcev v Ameriki.¹

Črez morje sinje in široko,
črez morje burno in globoko
prinesel brod nas nekega je dne,
na breg nas vrgel v svet je novi,
kjer tuji sučejo rodovi
pri delu težkem žuljave roké.

Za nami stara domovina,
pred nami čudesna tujina,
Amerika ležiš proslavljena ...
Poslej ti bodi nam očina,
in mati nova domovina,
Amerika, stokrat pozdravljena!

¹ Rokopis obsega dva koncepta. Prvi vsebuje devet kitic in je datiran: 26. 7. — 2. 8. 11. Drugi (brez naslova) je očitno čistopis prvega; obsega sedem kitic brez prvih treh iz prvotnega rokopisa. Drugi rokopis nosi podpis: A. Aškerc. Za podpisom je napisana zadnja, t. j. deseta kitica.

V prvotnem rokopisu se glasé nekateri stih drugače. Takó:

Kit. 4., verz 3.: za bratom šel je po deželi brat;
„ 4., „ 6.: poln nadej vsak jo bil je šel iskat.
„ 5., „ 1.: Hej, tam, kjer se ... *
„ 5., „ 4.: prek gor in rek ameriškanskih
„ 5., „ 5.: tja dol do meje mehikanske,
odn.: do vroče zemlje mehikanske
„ 6., „ 4.: in stroji ko pošasti se vrtijo,
„ 6., „ 5.: ropočejo ko v peklu in hrumijo,
„ 7., „ 3.: in da rodbino preživi domá;
„ 7., „ 4.: saj ljubi delavec rodbino,
„ 8., „ 3.: naporna, divja tekma za dolar.

sočutja, njene ljubezni in njenega sovraštva» (I, 504). Lep zgled za ejdetiko, pomešano s čuvstvenimi elementi.

Pa tudi citat v Beli krizantemi (str. 56/57), kjer govori o Wilkeju, ki se je odvrnil od predmetov ter jih gledal z zaprtimi očmi in očmi duše, je treba tolmačiti z ejdetsko nazornostjo, prepojeno s čuvstvenostjo. «— In glej, s hrbtom je videl bolje nego z očmi. Podoba se je ustvarila sama in je bila umotvor» (56).

V umetniškem doživljanju se torej stekajo razni momenti, v celoti šele tvorijo fenomen, ki ga navadno mislimo s to besedo. A ne samo, da se v umetniškem doživljanju sklapljajo razni elementi. Navadno je treba tudi v e č doživljanj, da se iz njih pobudi impulz za umetniško stvarjanje. Več doživljajev se sklopi skupaj, v svoji konvergenci rode umetniško upodobitev dotičnega motiva. Tudi za to je pri Cankarju dovolj dokazov, kako je večkrat, da, celo neprestano doživljal neke probleme, kako je leto za letom občutil težo življenja, kako je neprestano kljuvala v njegovi duši sramota ponižane domovine, kako je v njem živelo trpljenje ponižanih in razžaljenih. Ta doživetja so trajala, so se ponavljala, — nujno je bilo, da je umetnik vedno znova segel po njih in jih oblikoval večkrat. O tem bomo govorili pozneje.

S tem zaključujemo analizo Cankarjevega doživljanja. V drugi zvezi se povrnemo nanj pri razpravljanju o inspiraciji.

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje.)

Ob pričetku prve vigilije sta se začela polniti atrija pri bratih Atinijih. Pri Marku so se zbirali člani, pri Gaju članice Tovarištva. Neopaženo so prihajali: eni od Karmentalskih vrat, ko da se slučajno vračajo po tej strani z Martovega polja in od Flaminijevega cirkusa s tamošnjih prireditev, drugi, ko da jih pelje čez Velabrum in Forum Boarium pot tja, tretji so prihajali spet od Cirkusa maxima, kakor bi še hoteli v Flaminijev, da vidijo, kako se ljudstvo v njem in ob njem zabava. Posamič so prihajali, v parih še, skupina treh je bila že redka. Vrata v hišah obeh Atinijev so bila priprta in vstopali so, ko da gredo domov...

V obeh atrijih so ob straneh na kovinastih trinožnikih plamteli ognji, razsvetljuječ prostor in šireč opojen vonj Ksenonovih dišav. Marcus je pozdravljal člane v svojem domu, Gaius je pa prepustil sprejem Pakulli. Polagoma so se v atrijih začele tvoriti skupine, stoječ v razgovoru ali sprehajajoč se ob stebrenikih.

Marcus je sprejel tudi Tita Sempronija Rutila, pozdravil ga je in vprašal:

«In Publius?»

«Cerinnija ga pripeljeta,» je odgovoril. «Gladko je šlo, navdušen je bil, ko mu je Duronija povedala, da ga posvetiva Duhu zemlje.»

«Dobro,» je odvrnil Marcus, «potem le ostani in se seznanjaj s člani našega Tovarištva!»

In ga je pustil, ker je moral pozdravljati nove došlece. Sempronius se je kaj hitro vživel v družbo in je pozabil na Publija. Pripovedovanje o Duhu zemlje in čaru in bohota obredov ga je prevzelo, da je nestrpno čakal pričetka... Mimogrede ga je opazil Ksenon Veneficus, ustavil se je, se prikritozvito nasmehnil in dejal:

«Salve, Semproni! Vesel si in dobre volje — moji praški, he?»

«Premalo je bilo!»

«Dosti je bilo, a Duh zemlje je v mladosti in hoče življenja in ljubezni in je — zmagal...» mu je po svoje pojasnil Ksenon, misleč na Hispalo, ki se je bala za ljubimca.

«Bo pa nocoj boljše...»

«Pred dnevom — nočjo krvi nič najbrže... Kvečjemu, če bi navdušenje za Duha zemlje prešlo od kannoforov preko dendroforov in krvi do hilarij... Bomo videli...»

Markov atrium se je napolnil; prevladovala je mladost okoli dvajsetih let, dasi so bili med njo tudi starejši možje v najlepši dobi in priliznjenosladki starci, ki so bili najbolj zgovorni in najbolj nestrpno pričakovali, kdaj bo dal Marcus znamenje, da je treba iti v oekus, kjer so tačas pripravili sužnji že vse za žrtveni obed lektisternij.

Tik pred pozivom k obedu sta vstopila Cerinnija. Titus Sempronius Rutilus ju je zagledal, izvil se je iz družbe in se jima približal ter ju v skrbeh vprašal:

«Sama?»

«Publius pride kmalu,» mu je odgovoril Herennius, Minnius je pa dodal: «Z nama je šel in že ni mislil več na svojo Hispalo, tako sva ga zmešala in navdušila ter vzbudila njegovo radovednost. Še razdaljo, ki jo doseže sprožena pšica, smo imeli do sem, kar zaslišiva pritajen klic: «Publius!» Vedela sva, kdo ga kliče, ker sem se bil že prej ozrl in namignil bratu, ki je storil isto. Hispala nam je sledila. Vso živahnost sva porabila, najlepše stvari sva mu pripovedovala istočasno od leve in desne in prvi klic je preslišal. Drugi je bil bližji in glasnejši. Vsa najina umetnost ni več pomagala, ozrl se je in obstal. ‚Samo trenutek,‘ je rekel in stopil

Hispali naproti. Iz enega trenutka sta postala dva in tretji in četrti se jima je pridružil in potem nama je zaklical: ‚Hispalo spremim in se vrnem!‘ Nisva ga delj čakala in odšla.»

«Prekleta te pa!» je siknil Sempronius.

«O, nič se ne boj, po vsem tem, kar sva mu povedala, ga ne bo mogla pridržati. Za nocoj se bo že morala zadovoljiti s samim spremstvom!...»

Sempronius je ostal kljub zagotovilu in tolažbi poparjen in da ni tedaj izpred hišnega žrtvenika zaklical Marcus: «Lectister-nium!» bi se ne vedel kam dati in ne komu bi potožil svojo skrb in vznemirjenje. Tako pa se je uvrstil med številne sodale in prišel ž njimi skozi hodnik ob tablinu v peristil in skozenj v oekus — slavnostno dvorano. Zavzel se je. S pozlačenih bronastih svečnikov je lila opojna luč po dvorani in osvetljevala mize in zofe ob njih, ki so bile razvrščene v obliki podkve okoli treh sten tako, da je bil na sredi velik prostor, sredi katerega je stal bronast žrtvenik-trinožnik, pod njim se je pa v zlatem obroču zibala udomačena ptica jinks, imenovana tudi sejsopigis. Plak je v pisani sestavi drobnih marmornatih kock kazal Paridovo razsodbo v prilog Afrodite, ko ga je omamila lepota njenih čarov. S sten so lile v dvorano v živosvetlih in temnih barvah slike, predstavljajoče zgodbo velike boginje in njenega svečenika Atisa. Mladeniča, žehtečega od mladostne sile, kopajočega se med trstjem, izsledi boginja na prvi sliki in ga sprejme v svojo službo pod pogojem, da ostane vedno deviški. V drugi sliki zaloti Atis kot svečenik svojo boginjo v njenem sijaju, zemljanu nedostopnem, in se spozabi in kot je ukradel Prometej ogenj, je on vžgal božánstvu neznan plamen pozemske slasti in boginja ga je preklela: «Slasti tega plamena ne boš vžigal več — okusila sem ga in ne privoščim ga po tebi ne eni hčeri zemlje več!» S tretje slike je gledal izpod zelene smreke Atis, ki ga je gnalo prekletstvo, da je položil roko nase, a ker ni mogel preboleti moštva, si je odprl srce in izkrvavel. Boginja se je skesala trde prekletve in je iskala Atisa in ko ga je našla, ga je priklicala v življenje, da ji služi v njenem kraljestvu. Po vrsti je motril Sempronius slike in ko je prišel do te zadnje, so ugasnile luči. Ob žrtveniku je stal v škrlatni obleki neznan človek in nekaj potresal na žerjavico, s katere se je dvignil sivkast steber dima in ljubezensko opojen, uspavajoč vzduh mondragore, hippomanesa, nabrotonona, kiklamina, jantara in lovora je napolnil dvorano in človek v škrlatu je votlo spregovoril:

«Per numen terrae, deum nostrum maximum, iuro me periturum si arcana sodalitatatis eius tradidero!»

V zboru so vsi ponovili ko omotični prisego božanstvu zemlje, naj jih zateče poguba, če bi kdaj izdali tajne Tovarištva, ... in zazdelo se jim je, ko da jih je prevzelo neznano veselje ...

Izpred žrtvenika so zaslišali vnovič glas, ki je slovesno rotil Duha zemlje, naj užge žrtveni dar in razvname vse svoje častilce:

«Numen terrae incende bitumine lauros, igne tuo consume nos omnes! ...»

Na žrtveniku je vzplapolal ogenj — samo trenutek, toliko, da so ugledali ob njem mesto škrlatnega človeka boginjo v Atisovem objemu, in ugasnil je z žerjavico vred ... Ko so prižgali sužnji spet luči, ni bilo ob žrtveniku ne boginje ne Atisa in ne človeka, ki je vse zaprisegel ...

Ko da so sanjali, so stali gostje-sodali ob določenih mizah; mlad suženj je hodil od enega do drugega, jim odvezal sandale, na kar so legali na svoja mesta, kjer sta že čakala po dva sužnja, eden z vodo v srebrni posodi, eden z mappo-brisačo, da si gostje umijejo roke. Ob tem opravku so se osvestili in prešli v pogovor, ki so ga pa motili zali, lepo vzrastli sužnji, prinašajoč na repozitoriju — podstavku iz dragocenega lesa — na mizo gustus ali promulsis — zakusek. V srebrnih skledah so nudili polže, ostrige iz lukrinskega jezera, mehka pavova jajca, salato in slovečo ribjo juho — garum, s katero so skoraj od kraja vsi zalivali ostrige in jim dali dražljiv okus ... Z majhnimi žličkami — kohlearijami so se spravili nad jajca in ostrige, z večjimi ligulami nad ostalo ...

Ves čas med zakuskom je hodil od mize do mize suženj in zajemal z zlato zajemalko iz amfore ter polnil čaše z okusno pijačo, napravljeno iz najboljšega falernca in sicilskega medu ... Živahnost je rastla ...

Sužnji so odnesli ostanke gusta ter obrisali s škrlatnordečim, kosmatim suknom mizo in v treh nošajih je sledila coena — glavni del večerje. Prvo so prinesli morske mreine in jegulje, obdane od morskih rakov, nato pa sta privlekla v velikanski skledi dva sužnja ogromno, med salato in redkvijo ležečo žival — lukanskega merjasca. Prosektor ga je razkrojil pred gosti in razdelil v majhne kose. Ko so jih pripravili, se pojavijo sužnji vtretjič in prineso fazane v vencu pečenih brinjevk, ki napolnijo dvorano s prijetnim vonjem, in še artičoke, beluš in gobe ponujajo in natakajo v druge čaše iz murrhe vinum Setinum ...

Marcus Atinius se dvigne, pozdravi vse sodale in jim napije:

«Pozdravljeni stari in novi člani Tovarištva. Duh zemlje je med nami in čaka po prvi žrtvi, ob kateri se je javil, utelešen v Idejko in Atisa, da mu žrtvujemo noč v veselje njegovih misterij!»

Ko je tako pozdravil in povedal, kaj še čaka sodale, je sledila mensa secunda, sestojeca iz belarij — sladčic, galskega sira in izbranega sadja. V majhnih kristalnih čašah je pa blestelo cekubsko in kijoško vino...

Od prevelikih dobrot, močnega vina in opojnega vzduha, ki je proti koncu pojedine napolnil dvorano, ne da bi kdo vedel, kod se je vzela, je Titus Sempronius Rutilus zapadel v dremavico, in še tako je slišal oddaleč razvnet smeh, kot bi ga sam Dionysos vzbujal...

Ko se je prebudil, je razprl oči in se videl sredi orgij... Ob vzhodni steni, ki je navidezno ločila hiši obeh Atinijev, so bile razmaknjene zavese iz težkega tirškega škrleta in razsvetljen hodnik je vodil v okrogel prostor, iz katerega je prihajal smeh in vzkliki slasti... In od tam so prihajale bacchantinje tudi v Markovo dvorano kot sodales onostran v Gajevo, izbirajoč po okusu, zlasti med novimi člani, in vodeč jih pred ptico jinks v zlatem obroču, v kateri je bil demon slasti. Če je zacivkala, je bacchantinja zavriskala in odplesala s članom v prostor misterijev...

Sempronius je omamljen gledal vse in baš, ko je pripovedoval sosedu o Publiju, kako prijeten večer mu je menil pripraviti, se ga je oklenila lepa častilka Duha zemlje v prosojni interuli...

*

Publius in Hispala sta med potjo proti njenemu domu večji del molčala, a ko sta vstopila v triklinij, se je dekle oklenila ljubimca in se začela na njegovih prsih sloneč sunkovito jokati. Publius jo je božal, tolažil in ji prisegal zvestobo in ljubezen, da bi jo umiril in ji prègnal vse dvome.

Vipseja, ki je prinesla večerjo, je pomagala Publiju:

«Gospodarica, Hispala, kaj vendar misliš? Z jokom se končaš! Poglej, kako težko dé Publiju. O, ne dvomi, rad te ima!...»

«Rad, rad, Hispala!...» je Publius ponovil Vipsejino trditev in ko ga je pogledala Hispala z osolzenimi očmi, jih ji je poljubil.

«Pa vendar si rekel onima, da se vrneš!» mu je očitajoče rekla, a bolest je preglasila očitek in beseda je bila ko prošnja, vdana, trpeča prošnja, rojena iz upa in dvoma...

«Pa se ne vrnem!...» je nekoliko pridržano spregovoril Publius, ki ga je še težila skrivnost materine zaobljube...

«Res ne?» ga je objela Hispala in mu gledala v oči.

«Res ne. Nocoj ostanem pri tebi!» ji je odvrnil in sta večerjala, a oba sta čutila, da so besede kot bi se lovile in ni v njih smeha in veselja, ki so ga bile sicer polne. Publius je uvidel, da je njegovo prikrivanje ko globok prepad, ki ju loči, in da bi ga mogla

le prisrčna in odkrita izpoved premostiti. In še je spoznal ob tem, da med ljubečimi ne sme biti ni sence skrivnosti, ker njenega somraka še tako lep cvet ljubezni ne prenese: povesi se in ovene in ni ga solnca več, ki bi mu povrnilo življenje. Boril se je sam s seboj in slednjič se je odločil in dejal:

«Vidiš, Hispala, nocoj sem pri tebi, a če me ne bo poslej nekaj večerov, se ne čudi...»

Hispala ga je objela in presenečena vprašala: «Nekaj večerov te ne bo? ... Ne, ne strpim. Rajša te obdržim kar pri sebi. Dovolj prostora bo v mojem domu, ki je pust in prazen, kadar ni tebe! ...»

«Poslušaj, Hispala, saj ni tako hudo. Moram izostati. Obljuba, sveta dolžnost... Saj veš, kako sem bil bolan, kako me je nenadoma zgrabilo... Mati je skrbela zame in v svoji skrbi me je zaobljubila Bacchu, kateremu v Tovarištvu Duha zemlje najlaže služim... Deset dni bi se moral pripravljati z vzdržnostjo za sprejem... Nocoj sta me hotela Cerinnija le uvesti v družbo, da se bom znal ravnati...»

Hispala, ki se je bridko nasmehnila, ko je Publius omenil svojo bolezen in materino skrb, je ob njegovih nadaljnjih besedah prebledela in ko je končal, je vsa iz sebe vzkriknila:

«Večni bogovi! Ne, ne! Rajši umriva oba še nocoj to noč, kakor da bi kdaj šel v ono družino! O, naj pride prekletstvo in vse, kar je najhujšega gorja nad one, ki so ti k temu svetovali in prigovarjali. Bogovi, slišite me in uslišite! ...»

In vrgla se je na tla in si rila z rokami po laseh in ihtela in klicala dalje bogove in prekletstvo, ki je budilo grozo že samo ob predstavi, da bi se utegnilo uresničiti.

Publius je ostrmel in strmел in si ni mogel razložiti grozovitega učinka, ki ga je napravila njegova izpoved, o kateri je menil, da bo Hispalo povsem pomirila in mu omogočila sladko prisrčnost, ljubeznivo družico vdanih si duš. Prepaden je poslušal črne rotbe in drhtel mu je glas, ko je dvigal Hispalo s tal in jo prosil, opiraje jo z desno čez hrbet in držeč z levo njeno pravo:

«Hispala, moja Hispala, glej, dobro sem mislil in hotel! Pomiri se! Pusti rotbe, mojo mater zadenejo in očima, glej, onadava sta mi svetovala...»

«Ha, tvoj očim, tvoj očim torej — da bi dolžila mater, bi bilo mogoče le preveč! Enkrat se mu je ponesrečilo, zato pa se mu vnovič mudi in izbral si je uspešnejši način, da te spravi ob čast in sloves in — ob življenje! ...»

Ob rotbah je Publius prepaden strmел, ob besedah, ki naj bi pojasnile njeno razburjenost, mu je bilo kot bi moral razvozlati

gordijski vozeli ali kot da poslušajo Pitijo, ki sporoča Apolonovo napoved, in kot bi razbiral sibilinski rek.

«Ne razumem te, Hispala,» je rekel, «zagonetno govoriš.»

«Jasno ti bo. Nisem ti mislila povedati, ker nisem marala, da bi me iz hvaležnosti ljubil. Nocoj ti povem, ker gre za tvoje življenje in te hočem vnovič rešiti ... Druge poti ni! ...»

«Vnovič rešiti?» se je začudil Publius in nestrpno čakal, kaj mu Hispala razkrije.

«Nenadoma te je zgrabilo, si rekel prej. Res, in veš, kaj ti je bilo? Ne? Zastrupljen si bil! Ne verjameš? Ksenona vprašaj in pove ti, kdo je kupil praške in ti jih nasul v vino, preračunjeno, da bodo v dveh, treh dneh delovali tako kot bi bila naravna bolezen ...»

«Očim?» je zahropel Publius in stisnil pest.

«On! ... Čakala sem te ... poslala Vipsejo k vam in je zvedela. Ktesifon je vse razkril ... Šla sem h Ksenonu, dobila protistrup in o polnoči sem bila pri tebi, da sem te rešila ... Vprašaj Ktesifona, zlata je vreden! ...»

Publiju so se orosile oči, v dnu duše se je kesal razgovora s Cerinnijema in vstajajočega navdušenja, ki so ga vzbujale njune besede; objel je Hispalo in jo poljubil, poln spoštovanja in hvaležnosti, in čutil je kot bi njegova ljubezen pognala nov cvet, dehteč opojnost, ki je prevzela vsega. Ker pa le ni še razumel, kako bi mu očim topot stregel po življenju, ko bo vendar v tuji družbi izven doma, v družbi, ki ga po Cerinnijih vabi in bi ga bila po njunem zatrdilu vesela, je prosil:

«Pa še to mi povej, Hispala, kako je materina zaobljuba v zvezi z nevarnostjo, da bi prišel ob življenje ...»

Hispala je dvignila roki kot bi stala pred žrtvenikom in klicala bogove:

«Jupiter vsegamogoči, Junona, zaščitnica naša, deviška Diana, svetli Apolon, čista Vesta in vsi bogovi večni in boginje, prizanesite mi in mi bodite milostni, če iz ljubezni povem, kar bi morala ohraniti zase in molčati vse dni svojega življenja! ...»

Tako se je opravičila pred bogovi, sedla in položila roke na kolena in kot bi se bala ob slednji besedi kazni, je počasi in komaj slišno govorila:

«Sužnja sem bila in morala sem spremljati svojo gospodarico, ki je posečala ono zbirališče ... Odkar sem svobodna, nisem bila več tam nikoli. O, grozno je! Jama pogube in propasti je tam ... Tedaj so pravili, da niso že dve leti uvedli v vse tajne in skrivnosti nobenega moškega, ki je prekoračil dvajseto leto ... Slednjega, ki ga uvedejo, izročijo kot žrtev svečenikom in ko pride obred

dneva krvi, ga peljejo v poseben prostor, kjer se ob bacchantsem kriku in petju, ob piščalih in cimbalih izgubi njegov obupni klic, proseč pomoči, da bi se ubranil onečaščenja in pogina... Ti je jasno sedaj, Publius? Praški niso pomagali, zato naj gotovo pomaga Tovarištvo Duha zemlje!...»

«Razumem, Hispala, in se ti zahvaljujem tudi za to rešitev!»

Prepada med njima ni bilo več in ko ga je Hispala prosila, naj dano besedo glede zaobljube umakne, da ne pride v kraj nesreče, kjer bi moral pretrpeti najhujše in če bi ostal pri življenju, biti orodje groze, ni več v trepetu čakala odgovora. Publius jo je prižehl k sebi in vedela je, da je zmagala Duha zemlje in njegovo Tovarištvo...

IX.

Publius se je vzdramil v svojem kubikulu okoli tretje ure; medla svetloba je pod zastori pri vratih silila iz atrija in hotela pregnati mrak, ki je polnil še sobo. Obrnil se je in nič se mu ni ljubilo, da bi vstal. Zaslišal je, kako lije iz kompluvija v impluvij, in poslušal je prijetno pršenje in žuborenje pomladanega dežja in zdelo se mu je, ko da se kopljejo nimfe in se škropijo...

«Jupiter Pluvius je bil nevoščljiv lepi Dianini noči, pa hoče pokazati, da je močnejši in da je tudi vigred njegov čas! Pa bom še malo posanjaril, prav je, nikamor se mi ne mudi!...»

In je kar tako gledal v polmrak skozi priprte veke in skušal obličiti svoje misli, ki so iskale v zastrtih obrisih po stenah vse-mogočih obrazov in slik. Odsev pritlične svetlobe mu je risal ko južno vreme voljno nimfo z razpletenimi lasmi in smehljajočimi se, vlažnimi očmi, ki so klicale, vabile... Zastrmel je vanjo in zazdelo se mu je, da se giba in iz trenutka v trenutek spreminja. Kar naenkrat ni bila več nimfa — Hispaline poteze in izraz je prevzela in širila roke ko v objem...

«Hispala!» je dahnil, se sladkozadovoljno nasmehnil in lepel s pogledom na steni, kot bi se bal, da izgreši obrise in mu zavedni privid splahne. Pa mu ni. V Hispaline roke je vzrastel nov lik in oba sta se strnila v eno...

«O da sem slikar,» je mislil, «preden bi šel vnovič na clivus Publicius, bi bila v najlepših barvah ta slika, sama svetloba bi lila iz nje — plamen dveh src: Hispalinega in mojega...»

Ko je Publius zamaknjen sanjal življenje v slikovit obris, je obstala pred njegovimi vrati mati Duronija, razmaknila zavese in tiho vstopila. Ni je slišal, a svetloba, ki je ob njenem vstopu zabrisala njegovo tvorbo, ga je opozorila nanjo. Obrnil se je in se vznak vzel na ležišču; nič kaj dobre volje ni odgovoril na

materin jutranji pozdrav. Žal mu je bilo za sliko, ki bi jo kar naprej in naprej gledal kot bi hotel doživeti Pigmalionovo čudo...

«Četrta ura dneva bo kmalu, a ti še ležiš, kot bi bilo ob četrti nočni straži! Kaka priprava je to za tvoj novi poklic! Pomehkužiš se. Kar vstani! V trikliniju te čaka zajutrak, potem pa v kopel, po kateri te utre suženj z nardom in mirinim oljem. Takega še ni bilo pod našo streho. H Ksenonu sem poslala in naročila, naj da najboljše...»

«Dobro, dobro, mati, koj vstanem in pridem,» je obljubil sin in ko je Duronija izginila iz kubikula prav tako tiho kot je prišla, se je Publius vrgel z ležišča, raztegnil v pesti stisnjene roke na desno in levo, glasno zazehal in zeh se je prevrgel v sunkovit smeh, ki je razposajeno odmeval po vsem atriju...

«Ksenon, nard in mira! Hahahaha!...»

Ktesifon je v svoji vratarski celici veselo mežikal, ko je slišal odmev dobre volje mladega gospoda, mater pa je smeh veselo presenetil baš ko je zavila proti trikliniju in vsa srečna je že s praga zaklicala Semproniju, ki je slonel na zofi za mizo čmeren in pust ko nebo nad peristilom.

«Ali ga slišiš,» je rekla, «omenila sem mu in ga spomnila priprave za novi poklic — pa je pozabil na zaspanost in reži se ti ko šoja v pinijevem gozdu... Pa bi se jezil nanj, če ga ni bilo sinoči!...»

«Obljubil je Cerinnijema. Držal bi besedo in prišel!»

«Mogoče si sam ni upal... Mogoče je dobil kako drugo družbo, ko je bilo vse na cesti...»

«Opravičuješ ga, a ne zasluži. Prepričan sem, da je obtičal pri oni tam ob Publicijevi poti; več mu je ko mati in njena sveta zaobljuba... O, lepega sina si vzredila, lepi časi naju še čakajo... Sužnja pritepenka bo nama gospodovala...»

«Nikoli! Pri bogovih se zaklinjam, nikoli! Ne, Duronija, hči svobodnega Rimljana, ne bo sprejela snahe-sužnje pod krov. Hišni lari bi bili onečaščeni in sohe Ebucijevih prednikov bi ne prenesle tolike sramote... Nikoli, nikoli ne bo Hispala moja naslednica v teh prostorih!»

Sempronius je z vidnim zadovoljstvom gledal ženo, kako se je ob njegovi osti razvnela, in obraz se mu je zjasnil in ljubeznivo jo je pohvalil:

«Vidiš, tako bi morala vedno govoriti, potem bi ne doživljala nepokorščine in zapostavljanja. Vsaka tvoja želja bi mu bila ukaz in še na misel bi mu ne prišlo, da je ne bi izpolnil. Če smo mu popuščali vajeti, jih bo treba pa sedaj bolj napeti! Ob zaobljubi

mora zlasti čutiti, kaj se pravi ubogati in spoštovati starše in njihove ukrepe! ...»

«Prečrno ga sodiš, Sempronius! Mladostne lahkomišljenosti mu vendar ne bomo šteli v zlo ...» se je vzbudila v Duroniji mati.

«Ti ga gledaš s svojimi očmi, ki so mu bliže ko moje. Ali je to zaupnost ali spoštovanje, če dvomi, da bi mu ne bil drugi oče skrben varuh in zahteva račune? Ne, Duronija, to ni več mladostna lahkomišljenost, preračunjenost je, ki ima napeljane že vse niti, da jih v primernem trenutku zasuče v konopec, s katerim naju zadrigne ...» je spet trdo govoril Sempronius in gledal izpod čela ko zver iz zasede, kako bodo učinkovale njegove besede.

«Materina ljubezen je slepa, pravijo, a vendar, kdo pozna bolje otroka?»

«Dokler se ne pretvarja, ga spregleda, potem ne več in sama doživi največje razočaranje, pred katerim hočem tebe obvarovati, Duronija! ...»

«Tako mi je, kot bi hotelo srce drugačnih besed ...»

«Pa poslušaj srce in pusti pamet, ki se je prejle oglasila v tvojih besedah, če hočeš, da ti zagrenijo življenje. Modrost izkušnje uči: srce na jeziku, tu — Sempronius se je potrkal z desnico na levo stran prsi — tu kamen in človek jo dobro vozi in izpelje!»

«Za Hispalo ga ne bom imela niti na jeziku,» je zatrdila Duronija žolčeno, ko ji je vzbudil Sempronius vnovič spomin na Publijevo ljubico, ki jo je bil tok razgovora izločil.

«In za sina?»

Duronija ni utegnila odgovoriti, ker na vratih se je pojavil Publius, pozdravil očima in razigrano ponovil njegovo vprašanje, ki ga je bil ujel:

«In za sina, očka? Skrbi ti dela, kaj?»

«Skrbi, skrbi,» je odgovorila mati. «Saj veš, kako te imava rada!»

«Vem, vem,» je objel sin mater, «in hvaležen sem ...»

«A svojo hvaležnost kažeš redko; tvoje obnašanje je bolj podobno nehvaležnosti.»

«O?» se je začudil Publius materi in opazki in pogledal njo in pogledal očima, ki mu ni odgovoril in je slonel na zofi, kot bi ga započeti razgovor nič ne zanimal.

«Čudiš se? Vidim, kratek spomin imaš. Sinočno ravnanje ni nehvaležnost?»

«Ne zavedam se,» je odgovoril sin bolj hladno.

«Na zaobljubo si pozabil in kličeš jezo bogov nase. Pri Hispali si bil!»

«Bil.»

«Tedaj ti je več ko mati in zaobljuba! Če bi jo bil sinoči pustil in šel s Cerrinijema, bi si bil prihranil deset dni pripravljanja — kot pravi oče. Tako boš čakal do konca meseca...»

«Bogovom čast in hvala, da sem bil z njo! Kar se pa tiče pripravljanja, ga ne bo treba!»

«Kako, si govoril vendarle še s kom, od Tovarištva?» je vprašala mati pomirjena.

«Nisem. Premislil sem vse in se odločil, da se ne bom pripravljaj, ker se ne maram pustiti uvesti v družbo, ki bi mi bila v pogubo...»

Mati je vzrastla, obraz ji je preletela bledica, ki se je v trenutku umaknila škrlatni zariplosti, oči so ji zaplamtele, zagnala se je v Publija in ga zgrabila z obema rokama, ki sta se ji tresli od razburjenja, in vzkliknila je — furija bi ne mogla huje:

«To, to je tvoja hvaležnost! Deset noči ne moreš prestati brez Hispale! O, ta kača te je presunila in otrovala, da ti ni več mar ne za mater ne za očima in ne za bogove! Prekleta ona, preklet ti!...» In pahnila ga je od sebe.

«Mati!» je prosil sin.

«Nič več, mati, ne poznam te več, izpred oči se mi izgubi! Prekleta ura, ko sem te zanosila!...»

«Mati, mati, poslušaj, on, tvoj mož, je kriv — po življenju mi streže!...» je Publius prišel z bridko odločnostjo do besede, hoteč si rešiti mater, a tedaj je planil izza mize očim in sikal ko gad:

«Ali si ga čula? Kaj sem pravil? Po življenju da mu strežem? Lepe stvari ti je tvoja tepa ubila v glavo! Seme suženjsko! Naj jo srečam! Razčesnem jo na mestu! In ti, ti, to uro od hiše!»

«Jaz? Čigav je dom?» se je postavil Publius in se vzravnaval ter meril očima s pogledom, polnim gneva in prezira.

«Moj, ničvrednež! In da si ne boš še kaj domišljjal — tam so vrata! Nehvaležneža, brezbožneža, ki posluša rajši vlačugo ko rodno mater, ne trpim več pod streho! Izgini, človek!»

«Prej mora oni izginiti!» je rezko odgovoril sin materi in pokazal na Sempronija, ki se ni mogel več premagovati in je plosknil Publija po ustih, da se mu je ulila kri.

«Prav,» je rekla mati, «to naj ti bo zadnje slovo pod tem krovom!» in je stopila na prag ter zaklicala proti kuhinji in proti ostiju: «Davos, Geta, Sanga, Ktesifon, koj sem, koj!»

Davos in Geta sta pritekla z vrta, kjer sta kopala in urejevala grede, ker je bil dež ponehal, Sanga je planil iz kuhinje, Ktesifon pa se je obotavljajoč se bližal iz atrijskega, kamor ga je bil že privabil nenavaden krik gospodarice Duronije, in je v skrbeh za mladega

gospoda prisluškoval, kaj snujejo in kujejo proti njemu. Stiskal je pesti in škripal z zobmi in mislil:

«O, če bi se spovrnil ta trenutek Publijev oče Aebutius, s centurionskim mečem bi pokazal Semproniju na mestu, kaj se pravi goniti njegovega sina iz rodne hiše!»

Duronijin klic je razumel in vedel je, kaj hoče, zato se mu ni mudilo. «Oni bi šel, da bi mogel in smel pomagati Publiju!...» je mrmral in solze so mu zalile oči, ko je videl, kako so oni trije na materin in Sempronijev poziv zgrabili Publija in ga tirali proti atriju. Na hodniku med peristilom in atrijem se je pridružil svojim sosuznjem. «Gospod!» je šepnil užaloščen Publiju in ga pobožal po roki, one je pa prosil, naj mladega gospoda obzirno vodijo, da mu ne zagrenijo še s svojim ravnanjem slovesa od doma.

Izpred triklinija sta se drla Sempronius in Duronija in klicala za razdedinjenim izobčencem še naprej prekletstvo in porogljive psovke...

Publius je v atriju zaprosil sužnje, naj trenutek obstanejo in ga pustijo. In Davos, Geta in Sanga so odnehali in dvignil je roke in molil k hišnim penatom in larom in k manom očetovim in njegovih prednikov, katerih sohe je še enkrat objel s pogledom in prosil z ihtečim glasom:

«Bodite mi dobri, ki mi je svet vaš spomin, in naklonite mi boginjo odhoda Abeono, dajte, da mi bo dobra spremljevalka Iterduka, ki naj se kmalu izpremeni v Domiduko in veselo Adeono!»

Ktesifon si je brisal oči in tudi njegovi tovariši so bili ginjeni in preden so mislili, se je Publius obrnil z odločno kretnjo, ki je bila v njej bridkost in je pričala, da se je s krvavečim srcem odtrgal, in je sam stopal proti vestibulu in ostiju. Stopili so hitro za njim, da ne bi izdali svoje obzirnosti in zaslužili za njo palic...

Iz vestibula se je še ozrl Publius in še iz ostija. Videl je, kako sta prišla v atrij mati in Sempronius, ki se je zmagoslavno smejal, in bilo mu je, ko da ima nož v prsih. Ktesifonu je stisnil roko in kakor omahnil je čez prag na ulico, ki je bila vsa izprana in se svetila v solncu, lijočem s prevedrelega neba pomlajeno svetlobo, polno življenja. Kot iz podzemlja je prišel za njim iz atrija še sunkovit krohot in sklonil je glavo in šel po cesti in ni videl ne solnca ne prvega cvetja niti ni slišal ptičjih hvalnic na zelenih žrtvenikih Pomladi...

Ktesifon je odgnal Davosa, Geta in Sanga iz ostija, češ naj gredo in povedo, da so naročeno točno izvršili, sam pa je gledal s praga za Publijem, ugibajoč, kam se obrne.

«K Hispali gre,» je menil prvi trenutek, a ko je videl, da je zavil v Vrtno ulico, se je popravil: «Nak, drugam jo meri!» V misli je preletel vse hiše v Vrtni ulici in ugotavljal njihove gospodarje in ko je obstal ob hiši vdove Ebucije, je šepnil: «Iterduka mu je dobra, k teti ga pelje!...» (Dalje prihodnjič.)

Jos. Wester: Iz Aškerčeve literarne ostaline

(Nadaljevanje.)

9.

Srečonosna srajca

Šah Nadir je bôgat in mogočen.
 Grad njegov je bajka orientalska.
 Sam bel marmor, svetel ko zrcalo,
 ki leskeče v parku se zelenem,
 kadar solnce ga obseva zlato.
 In dvorane, po katerih šeta
 in počiva šah in kjer sprejmlje
 svetovalce svoje (in)⁶ ministre —
 Kdo opiše jih in kdo oriše?
 Pod nogami pisane preproge
 drage so in težke razprostrte,
 da korak ne sliši se nobeden.
 In pohištvo! Les izbran najlepši,
 bronovina stara plemenita
 pa zlatnina in pa srebrnina!

Bržko vstane šah, glej, navsezgodaj
 tristo slug ga čaka črnih zvestih,
 [na trebuih] čakajo na tleh kleče ukazov.
 Šah jim migne — mahoma izpolni
 želja se mu vsaka najsmelejša.
 Jaspisova miza se pogrinja
 in na mizi so jedi najslajše,
 vino sveti v čašah se kristalnih,
 kakor jantar sveti se na solncu
 trsov sok, ki ga rodil je širas.

In ko noč svoj temni plašč razgrne,
 čaroviti plašč iz črne svile,

⁶ (in) vrinil priobčevalec.

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje.)

X.

Teta Ebucija je bila v peristilu in krmila z drobtinami ribe in ribice, ki so švigale v okroglem tolmunu vodometa in se v tropu zagnale nad vsako drobtinico in si jo hotele druga drugi odjesti. Teta se je smehljala in jih karala z nepočakankami in jih tolažila, da drobtinic ne zmanjka, a vendar jim je le po eno metala, ker jo je ribji vrvež zabaval in veselil. Ko je odjeknilo iz ostija trkanje na vrata, je obstala in gledala proti atriju, kdo bi utegnil priti. Prestrašeno se je začudila, ko je prišel Publius bled in potrft in jo z žalostnim glasom pozdravil. Takega ni bila vajena videti. Kadarkoli je sicer prišel, se ji je že od daleč smehljajal in jo klical, da je odmeval atrium in se napolnil z mladostnim veseljem in živo razigranostjo.

«Publius, kaj si spet bolan?» ga je teta skrbeče vprašala, a ji je odkimal, jo objel, naslonil glavo na njeno ramo in začutila je njegove grenke solze in ihteče besede «teta . . . teta . . .» so jo vznemirile.

«Kaj ti je, otrok?» ga je vnovič vprašala in ga ljubeče gladila po kodrasti glavi. «Pomiri se, povej mi, da te potolažim, da ti pomorem, če je v moji moči!» je prosila in ga vedla v triklinium, kjer se je zgrudil na zofo in bridko izpregovoril:

«Teta, doma nimam več, razdedinili so me in pognali na cesto...»

Ebucija ni mogla verjeti Publijevim besedam, gledala ga je in menila, da se mu je povrnila bolezen in da govori spet iz vročične zmedenosti kot oni dan, ko je bila pri njih na obisku, a je le ob nepričakovani novici vzkliknila:

«Izgnali so te? Ni mogoče, Publius!»

«Poslušaj, teta, potem boš videla, kako bridko resnico govorim,» je rekel Publius in začel pripovedovati Ebuciji od konca do kraja, kako je obolel in vse, kar se je potem zgodilo. Teta je poslušala nečaka, se zgražala nad zlobo Sempronijevo in nad Duronijo, ki je mogla zavreči zaslepljena lastnega otroka, obenem se je pa navdušila za Hispalo, ki je iz ljubezni rešila Publiju življenje.

«Vidiš,» je končal, «zato sem prišel prvo k tebi, da se ti po-
tožim in mi bo potem laže ter da mi svetuješ, kaj naj ukrenem
in kam naj se obrnem . . .»

«Nikamor se za enkrat ne boš obračal. Pri meni ostaneš — dovolj imam prostora. Kaj bi ti svetovala, bom pa še pomislila. Kar nič se več ne žalosti, saj veš, da se krivica samo sebe ujé. Sempronius se ne bo dolgo veselil, bodi gotov; preden se bo nadejal, se boš vrnil in mu lahko vrnil zob za zob, če se ti bo zdelo ... O, kaj vse mora človek doživeti! ... Vidiš, zdaj, zdaj razumem one sanje ob tvoji bolezni, ko te je rajni oče iskal ... Glej, glej, nič več ne bom mislila! Večni bogovi, ki vodite vse naše dejanje in nehanje, hvala vam! Ob spominu na rajnega brata ste mi pokazali pot do rešitve njegovega sina ...»

Ebucija je obmolknila kot bi tehtala domislek, ki ji je trenutno vstal in pregnal morečo skrb za nečaka ter ji zjasnil obraz in ji privabil celo usmev na ustne. Publius je gledal teto in ko je videl, kako se je spremenila ob zadnjih besedah, je prevzelo tudi njega upanje v rešitev in potolažen je čakal, da mu razodene, kar je v mislih sklenila in preudarila.

«Da, tako pojde in nič drugače ... Edina pot je to! ...» je sklenila Ebucija na glas sama zase, Publiju je pa rekla: «Res, bogovi vodijo naše dejanje in nehanje. Le pomisli, rajni oče ti bo pomagal! ...»

«Rajni oče?» se je začudil Publius in upanje, ki se je pravkar vžgalo, je vztrepetalo kot plamen v svetiljki, ko ji pohaja olje.

«Ali ni bil oče centurio v oni legiji, kateri je poveljeval v vojni proti Filipu Makedonskemu kot legat Spurius Postumius Albinus, ki je danes konzul? ...» je bolj pripovedovala kot vprašala Ebucija.

«Pravila si mi že o tem, sicer bi ne vedel,» je pritrdil Publius potrto in bil pripravljen, da mu bo teta zopet govorila na dolgo in široko, kar je izvedela o očetovih junaštvih in njegovi smrti.

«Pravila sem ti, res,» je povzela Ebucija, «in ti tudi povedala, da sem tiste čase mnogo občevala s Postumijevo taščo Sulpicijo, ki je po hčerini smrti dvojna mati njegovim otrokom. Po njej sem izvedela, kako je bilo s tvojim očetom, bratom mojim dragim. Prosila sem jo, naj poizve ... In mi je povedala z njegovimi besedami. 'Moj Ebucij, škoda ga je ...' tako ji je začel ... Vidiš, da ti bo oče pomagal,» je proti Publijevemu pričakovanju pretrgala nadaljnje pripovedovanje ...

«Kako?» jo je vprašal nečak.

«H konzulu pojdeš, poveš mu, da si Ebucijev sin, in mu zaupaš vse, kar se ti je pripetilo, ter ga zaprosiš pomoči. Prepričana sem, da ti je ne bo odrekel. Malo se okrepčaj in potem še dopoldne k njemu! Ni, da bi izgubljal čas! ... Semproniju morava čimprej pokazati, da je v Rimu še pravica, ki ne pusti zlobi triumfirati.»

Publius je bil zadovoljen s tetinim nasvetom in preden se je vzpelo solnce v poldan, ga je spremljal njen najzvestejši suženj na Sveto cesto, kjer je imel konzul Postumius svoj ponosni dom ...

*

Konzul je prijazno vzprejel Publija in ko ga je v tabliniju zaslišal, mu je obljubil svojo pomoč ter ga odpustil z naročilom, naj se drugi dan ob istem času vrne. Ko je mladenič odšel, je Postumius zmajal neverjetno z glavo: «Ali bi mu verjel ali ne? Grozne stvari pripoveduje. Enejevi protivniki so že cikali nanje in Katonov govor je meril v črno... Če je res, kar sem moral slišati, potem me čaka še obilno posla v mestu in vprašanje je, če ga bom zmogel... Pri svoji teti Ebuciji na Aventinu da je sedaj, je rekel. Bomo videli!...»

In je vstal in stopil v peristil in poiskal taščo Sulpicijo v njeni sobi, kjer je baš opletala vnukinji in ju opremljala za popoldanski izprehod, pripovedujoč jima zgodbo o solnčnem bogu Heliju in njegovem sinu Faetonu. Vnukinji sta zamaknjeni poslušali opis čudovite solnčne palače, ko je vstopil oče in ju ljubeče pogladil, obenem pa vprašal Sulpicijo:

«Ne bom dolgo motil, samo rad bi vedel, če poznaš neko Ebucijo z Aventina.»

«Kako bi je ne poznala,» je odgovorila Sulpicija, «poštena, vzorna žena je, ki spoštuje stare šege in običaje.»

«Prav. Ali bi je ne mogla popoldne povabiti k sebi? Rad bi poizvedel od nje neke podrobnosti v zadevi njenega nečaka Publija. Še danes moram govoriti z njo.»

«Lahko boš,» je dejala Sulpicija. «Z veseljem me obišče in v čast si bo štela...»

«Dobro. Če sta tako znani, ji pa kar nemudoma pošlji sužnja z vabilom, naj pride k tebi ob devetih na obed. Ko se ti bo zdel primeren čas, me neopaženo obvesti, da pridem pogledat.»

«Tako napravim, kot želiš,» je obljubila Sulpicija in konzul se je, poljubivši hčeri, vrnil v tablinum, da premisli vso zadevo in se odloči, kako bi postopal. Pojav, kolikor ga je iz nedoločenih Publijevih besed prozrl in pretehtal, se mu je zdel usoden in menil je, da bo moral kot vrhovni čuvar državnega in družabnega reda in prospevanja storiti vse in ga zatreti v kali, preden se razbohoti in prevzame vse kroge in javno življenje.

«S Katonovo odločnostjo in brezobzirnostjo bo treba iti na delo. *Salus patriae suprema lex* — pa naj zadene posameznike zakon še tako trdo! Popuščanje in obzirnost je olje na ogenj razpaljenih strasti. Ali naj bi pustil, da razjedo ogrci koreninice drevesu, ki

je v najlepši rasti in rodi sadove kot jih svet še ni videl? Delo očetov in naših pradedov bi bilo uničeno in kletev bi padla name, da sem v mirnem času, polnem blagostanja, pustil upropastiti državo, ki je niso mogli uničiti divji sovražni viharji... Ne!» se je odločil in razglabljal dalje in snoval govor, s katerim bi nastopil pred senatom...

*

Ko je Publius pripovedoval doma teti, kako prijazno ga je sprejel konzul, kako ga je pazljivo in z zanimanjem poslušal ter mu zagotovil, da vso zadevo točno preišče in mu pomore, da se bo lahko vrnil v rodni očetov dom, je vratar uvedel Sulpicijinega sužnja, ki se je poklonil Ebuciji in spregovoril:

«Moja gospodarica Sulpicija pozdravlja Ebucijo in jo vabi k sebi v obisk in na obed. Naročila mi je, naj počakam, da te spremim.»

Ebucija ni pričakovala vabila konzulove tašče in se je veselo začudila. Dozdevalo se ji je, da je vabilo v zvezi s Publijevo rešitvijo in zato ni odlašala. Šla je in se napravila in ko je odhajala, je prosila nečaka, naj ostane doma in jo čaka, češ, da mu bo prinesla gotovo vesele vesti...

Ponosno je stopala Ebucija po cesti in skoraj si je želela, da bi srečala Sempronija ali Duronijo. Prezirno bi pogledala njega in njo in spotoma bi povedala, kam gre in kaj ju čaka... Pa ni srečala ne njiju ne nikogar znanih in neopažena je vstopila v konzulov dom, kjer ji je prišla Sulpicija naproti, jo pristrčno pozdravila in jo odvedla v družinsko obednico...

Ko so sužnji v drugič pospravili mize in so nudili izbrano sadje in sladčice, ki so se jih zlasti Postumijevi otroci veselili, je Sulpicija namignila sužnju in komaj je izginil, je prišel konzul.

«O,» se je zavzel in pozdravil Ebucijo, ki mu jo je tašča predstavila, «nisem vedel, da imamo obisk. Med svoje male sem hotel pogledati, da se med njimi malo razvedrim. Ebucija, sestra mojega centurija, ki je žrtvoval življenje v svojih najlepših letih?»

«Da,» se je poklonila Ebucija, Sulpicija pa je poklicala pedagoga ter mu izročila otroke, naj gre ž njimi na vrt.

«Težko je umiral,» je nadaljeval konzul, «v zadnjih njegovih besedah je bila skrb za sina... Kako je prav za prav ž njim?...»

Ebuciji so se orosile oči...

«Slabo je, slabo...» je spregovorila in ni se mogla premagati in se je spustila v plač. Ko se je izjokala ob tolažbi in prigovarjanju Sulpicije in samega konzula, je začela tožiti:

«Slabo je ž njim, da bolj ne more biti. Revež je Publius... Pri meni je sedaj, ker so ga pregnali iz lastnega doma oni, ki bi ga

morali ljubiti. Sovražijo ga, divje sovražijo ... Ni dovolj, da so ga pripravili ob dom, še ob življenje bi ga radi, da bi jim ne bil na poti ... Ko se jim ni prvič posrečilo, so skušali v drugič, a sami bogovi so mu poslali neko Hispalo, ki ga je rešila ... Zaobljubili so ga v Bacchovo družino ali kaj s sramotnimi obredi, a ko je dobremu mladeniču ono dekle odprlo oči, da je sprevidel, kam bi ga materina zaobljuba privedla, se je uprl in moral je razdedinjen od doma ... O, prosi, Sulpicija, z menoj konzula, naj mu pomore, naj mu vrne dom in pravice, ki mu gredo po junaškem očetu! ...»

Sulpicija je pogledala Postumija, a ji ni bilo treba govoriti, ker je sam obljubil Ebuciji, da bo že radi spomina na njenega brata poskrbel za Publija, ki naj hvali bogove, da so ga ohranili pri življenju.

«Rekla sem mu, da bogovi vodijo naše dejanje in nehanje,» je hvaležno pripomnila Ebucija.

«Vodijo,» je pritrdil konzul, «Publijev slučaj ni več njegova zasebna zadeva — dalje in globlje sega ... Bogovi še čujejo nad Rimom ...»

Sulpicija in Ebucija nista razumeli, kam so merile zagonetne besede, a ko se je poslovil in umaknil, sta le govorili o njih in obe sta bili prepričani, da Publiju ne bo več hudega ...

*

Ponosna je šla Ebucija v konzulov dom, ponosnejša se je vračala. Oči so ji žarele zmagoslavja, dasi so pričale še o solzah: kdor bi pogledal vanje, bi se začudil in jim iskal primere na pomladanjem nebu, ki se je bočilo v vedri sinjini nad mestom, obrobljeni le na obzorju z lahкими, meglam podobnimi oblaki, skozi katere je že prosevalo veselje jasnine. Z njenih matronskih lic je izginila skrb in usopljenost jih ji je pordečila, ko je stopala v Clivus Publicius. Izbrala si je daljšo pot z ovinkom, da bi se vračala po Delfinski cesti mimo rodne hiše ... Sempronija in Duronijo je imela še v mislih in Iterduko je prosila, da bi ju srečala, a kot ju je pri odhodu zaman iskal njen pogled, ji tudi ob povratku nista križala poti.

Ko je šla mimo rodne hiše, je zavzdihnila in začutila roso v očeh, ki si jo je koj otrla, ker je opazila, da hiti iz Vrtne ulice Ktesifon.

«Publija je šel obiskovat. Ali mu je poročal, kako je doma ali kaj?» je bila Ebucija radovedna.

Srečala sta se. Suženj je obstal in pozdravil ter povedal: «Pri Publiju sem bil ...»

«Zdelo se mi je, ko sem te zagledala ...»

«Mati me je poslala, naj ugotovim, kam se je zatekel... Kdo ve, ali iz ljubezni in kesanja ali po Sempronijevem naročilu... Bil sem prvo pri Hispali. Vedel sem, da ni šel tja, a ta čas, sem menil, se je mogoče le pri njej zglasil... Žalost sem ji povzročil kot doslej še vedno... Prosila me je, naj ga izsledim in ji ga pripeljem ali naj jo vsaj obvestim, kje je...»

«In potem si ga našel pri nas in...»

«Našel in sem mu povedal, da se je doma veselje poleglo, ko sta prišla pred dobro uro spet onadva mladeniča, ki sta ga včeraj odvedla...»

«Cerinnija?»

«Ne vem jima imena, a če ju je tebi Publius tako označil, sta pač Cerinnija. In sem mu še povedal, da bi ga imela Hispala rada pod svojo streho...»

«Dobro, Ktesifon,» je rekla Ebucija, «pojdi in povej Hispali, da si ga našel na varnem, a na obisk naj čaka, dokler se ne bo zdel teti primeren čas... Duroniji in Semproniju se pa zlaži, da si stikal vsepovsod za njim, a ga nisi mogel iztakniti... Veš, Duronijina skrb se mi zdi sumljiva že sama po sebi, kaj šele, če mislim na oba Cerinnija, ki gotovo nista prišla brez posebnega namena v obisk... Bodi previden, Ktesifon, in glej, da se ne spozabiš in se ti kaj ne zareče!...»

«Meni? Brez skrbi bodi, Ebucija! Bolj zvit sem ko sužnji v Plautovih komedijah. Če nista še razpredla niti in zank, jih bom jaz...»

«Ni potreba, vse je urejeno in napeljeno v pravi tir... Pojdi in molči in ko boš kaj slišal, bodi neumen!...»

«Macte, domina!»

In sta se ločila in sta šla vsak svojo pot, Ktesifon zadovoljen in zadovoljna Ebucija, ki je tudi ob tem srečanju ponovila svojo vero: bogovi vodijo vsa naša dejanja in nehanja... (Dalje prih.)

A. Novačan: Capriccio

Nekaj tako gorko prosim,
nekaj tako gorko hočem,
niso želje po neznanem,
niso sanje o bodočem.

Tudi za sedanost modro,
za krepost se ne zavzemam,
blagodaren zlo in dobro,
dolgočasje, vse sprejemam.

Trudno hodim, zvesto iščem,
ako najdem, sem ošaben,
kletev in molitev v srcu,
ah, kako sem jaz ogaben.

Vendar, vendar! Nekaj prosim
prav ponižen sam pred sabo,
Bog, ki me edini slišiš,
ah, zakaj si stvaril žabo!

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje.)

XI.

Pred Hispalinim domom se je ustavil dvokolesni voz; iskra konja sta kopitala kot bi hotela dalje, in nagibala glavi ljubeznivo drug k drugemu, kot bi si imela zaupati kdove kako skrivnost in desni je celo zarezetal — tako se nasmeje človek, ki ga je posrečen dovtip spravil v dobro voljo. Na vozu je sedel suženj-voznik iz konjušnice konzula Postumija, medtem ko je njegov tovariš vstopil v hišo. Voznik je godrnjal:

«Lepa je ta! S konzulovimi konji bomo odslej prevažali pocestnice... Ali je taka lepota, da bi spadala v konzulov dvor ali kaj?...»

Odgovoriti si mož ni vedel, ker mu je bilo neznano, da je prejšnji večer, potem ko je odšla Ebucija, stopil konzul zopet k tašči Sulpiciji ter jo prosil, naj povabi k sebi tudi Hispalo, ki bi jo rad zaslišal. Da bi se ne branila in se mogoče še pred vrati premislila, je naročil, naj pošlje z vozom ponjo. Sulpicija je naročilo izvršila in dala drugemu sužnju še posebna navodila, s katerimi naj bi Hispali pojasnil povabilo...

Ko je Vipseja odprla sužnju vrata in zagledala še voz pred hišo, se je nemalo začudila, ker ni bila vajena, da bi se sužnji, ki so prihajali s kakim poročilom k njeni gospodarici, vozili.

«Ali sem prišel prav? Jeli to Hispalin dom?» je vprašal Sulpicijin odposlanec.

«Je!» mu je pritrdila Vipseja.

«Potem me naznani gospodarici: sel konzulove tašče Sulpicije.»

Vipseja ga je neverjetno pogledala in obstala na mestu brez besede. Suženj je opazil njeno zmedenost in je smehljal se rekel:

«Nič se ne čudi, kar pojdi in prijavi me tako, kot sem ti povedal!...»

Vipseja je oddrsela in majala z glavo in ko je vstopila v Hispalino sobo, kjer je vezla ob okrogli mizici gospodarica zamišljena okraske v novo tuniko, je prestrašeno vzkliknila:

«Kaj bo, kaj bo? Sel konzulove tašče Sulpicije želi govoriti s tabo.»

Hispali je zdrknilo delo iz rok, privzdignila je veke, zaokrenila glavo in strmela nič manj začudeno v Vipsejo kot je ona pred par trenutki ob sužnjevih besedah.

«Tudi ti se čudiš; vidiš, nekaj posebnega mora biti. Bogovi naj čujejo nad tabo, da ne doživiš spet kaj neprijetnega!...» je bila Vipseja v skrbeh za svojo gospodarico.

«Reci mu, naj trenutek počaka!» je naročila Hispala in medtem ko si je urejevala in popravljala lase in obleko, je ugibala po vzroku nepričakovanega obiska. Preletela je vse svoje življenje in poti, ne bi li naletela na kako trenutno srečanje s Sulpicijo, ki bi opravičilo njeno zanimanje zanjo, a iskala je zaman. Uganka ji je bilo, kako je mogla tako ugledna žena zvedeti zanjo, in še večja je bila zagonetnost, kaj ji hoče.

Vipseja se je ta čas približala slu in mu hotela z ljubeznivimi besedami izviti skrivnost poslanstva, da bi si pregnala strah in skrb, a sel se je muzal in ni hotel sužnji ničesar izdati. Dražil jo je, da odpelje njo v konzulov dvorec, kjer rabijo spretno spletično. Izvedeli da so zanjo, Vipsejo, in da ponudijo Hispali bogato odkupnino...

«Nikamor ne grem, rajši sem v ponižnem Hispalinem domu kot v bleščečem se konzulovem dvoru,» je ugovarjala Vipseja resno. «Če si zato prišel, se lahko vrneš in poveš, da si slabo opravil. Hispala me ne proda, rada me ima kot imam jaz njo rada, ki mi je dobra, kakor bi mi ne bil nihče...»

Ko je stopila Hispala v atrij, jo je Vipseja prosila, naj je nikar ne odpusti, ker bi od žalosti shirala, če bi morala v tujo službo, pa naj bi bila še tako sijajna in vabljava. Hispali je Vipsejina vdanost dela dobro, pomirjevalno ji je pokimala in sužnja se je odstranila.

Sel se je poklonil in dejal:

«Sulpicija, tašča konzula Postumija, pozdravlja Hispalo in jo vabi k sebi.»

«Veseli me vabilo preugledne žene,» je odgovorila Hispala, «a ne poznam je in ne morem si razložiti, odkod tolika čast...»

«Sama ti bo povedala, ki te pozna... Toliko mi je naročila, naj ti povem, da bodi brez strahu. Zaupno ti hoče nekaj povedati in te menda osrečiti...»

«Kdaj naj pridem?» je povprašala še vedno presenečena.

«Tako. Zunaj čaka voz, ne bo ti treba hoditi.»

«Voz?» se je začudila in kakor je ni zapustila še pritajena skrb, ji je le laskalo, da se bo mogla peljati po mestnih ulicah, kar so si odlične Rimljanke toliko let zaman želele...

«Pa grem,» je pristala na to, «samo še napravim se!»

Sel se je poklonil in odšel k vozniku pred hišo, Hispala pa je poklicala Vipsejo, da ji je pomagala.

«Če bi le prišel ta čas Publius, reci mu, da ga lepo prosim, naj me počaka. Povej mu, kam sem šla, in gotovo ga bo imela radovednost kot mene, kaj mi hoče Sulpicija... Čudno, čudno se mi zdi vse, ko da bi sanjala... Vera v zagotovilo, da mi hoče dobro, se bori s skrbjo in strahom...»

«Kaj bi počela šele jaz, če bi morala iti? O, zahvaljeni bogovi, da mi ni treba zapustiti tvojega doma. Če ti je tako sporočila konzulova tašča, potem se ti, gospodarica, ni treba bati. Dano besedo bo pač držala! Tako, sedaj je vse v redu. Tudi v konzulovem dvoru se lahko postaviš in te ni treba biti sram... Bogovi s tabo, Hispala!»

Hispala se je odpravila, sedla v voz, voznik je napel vajeti, konja sta se vzpela in zdrčali so po ulici nizdol in čez Forum Boarium ter Velabrum v Vicus Tuscus in zavili na Foru ob Kastorjevem svetišču na levo v kolotečine Svete ceste...

Ksenon Veneficus je stal na vratih svojega unktuarija, ko je švignil voz mimo. Začudil se je, ko je zapazil Hispalo in poklical je brivca Trola, ki je imel nasproti njemu svoje prostore. Ko se je tonsor prikazal na vratih, je Ksenon dvakrat, trikrat pridvignil proti tilniku glavo, dajaje znak, naj pogleda za vozom.

«Kaj je tako posebnega?» je vprašal Trolus in stopil čez cesto h Ksenonu.

«Ne vidiš? Konzulovi konji, konzulova sužnja in, kaj meniš, kdo je ona, ki se pelje?»

«Ne poznam je od zadaj...» se je nasmehnil Trolus.

«Hispala z Aventina...»

«E?...»

«Ona. Prevejana ptica je. Poznam jo dobro. Rutilus jo ima v želodcu, ker mu je prekrizala račune in mu speljala pastorka dvakrat iz nastavljenih mrež... Zadnjič bi moral priti k nam, a ga je zadržala pri sebi in ga pregovorila, kot mi je tožil Rutilus, da se je uprl njemu in materi. Brenila sta ga iz hiše, no, in sedaj je najbrže pod njeno streho in mu ni dolgčas po očimu...»

«A kaj naj ima Hispala s konzulom? Če bi bil poslal ponjo Furius Purpureo, bi si znal tolmačiti. Rekel bi, da se je Luciliji, njeni bivši gospodarici, stožilo po lepi sužnji in jo želi spet privabiti v svojo hišo, tako pa res ne vem, kaj naj to pomeni!»

«Tudi jaz ne jasno. Zanimivo je in uganko bo treba rešiti!»

«Le kako?»

«K njej stopim ali pa iz Publija izvlečem...»

«In če ti ne bi hotela zaupati?»

«Stene v konzulovem dvoru tudi marsikaj slišijo, kar lahko izveš; denar je ključ do vseh skrivnosti...»

«Se li izplača?»

Ksenon je pomežikal in šepnil: «Hispala je bila nekoč z Lucilijo pri nas. Kdo ve, da ne izda česa, hoteč pomagati Publiju ... Zdi se mi, da nam Titus Sempronius Rutilus ni napravil usluge, ko je v svojem ogorčenju pokazal pastorku vrata! ...»

«Daleč misliš, Ksenon, predaleč!»

«Predaleč ali preblizu — pa mi ti pojasni Hispalo in njeno zagonetno vožnjo h konzulu! Sproti sem bolj prepričan, da voham dobro. Pitisanta pošljem še ta trenutek pred konzulov dvor, kjer naj oprezuje. Lokav je ko lisjak — prazen se ne vrne! ... Če ne prinese cele kokoši, bo vsaj povedal, kje vali in kaj. Vita vitae!» je še rekel Trolu, ki se je vrnil v svojo brivnico, sam pa je stopil v unktuarij in dal Pitisantu vsa potrebna navodila, kako naj skuša izvedeti podrobnosti o Hispalinem obisku ...

Voz s Hispalo je obstal pred vhomom v konzulov dvor. Sulpicijin sel ji je pomagal na tla in ko je videl, da je prestrašena in da si ne upa vstopiti, jo je prijel za roko:

«Kaj bi se bala, ne snejo te! ...»

«Vem, a vendar ... Rajši se vrnem ...»

«O, kako si pametna! Še kaj takega si izmislila in pregovoriš me, da te posadim na voz! Kar stopi, tako, vidiš, zdaj pa pogumno naprej, saj te čakajo!»

Hispala je prepadena in s povešenimi očmi šla skozi vestibul, kjer je stalo v pozoru na vsaki strani šest liktorjev, držeč slednji sveženj trdo povezanih palic, znak konzulove časti in oblasti. Tako težke poti ni šla še nikoli. Ko je prispela v ostium in zagledala atrium, poln sijaja in bleska, in ob tablinu samega konzula v razgovoru s poveljniki konzularne straže, je skoraj omagala. Stemnilo se ji je pred očmi in sama ni vedela, da se je ustavila. Konzul jo je opazil in jo dal odvesti v notranje prostore k Sulpiciji ter je še sam stopil za njo.

Ko jo je Sulpicija pozdravila in ji odkazala mesto ter ji skušala s svojo ljubeznivostjo pregnati prvo zadrego, je posegel v razgovor konzul in je dejal:

«Hispala, če se odločiš in boš govorila resnico, se ti ni treba prav nič bati. Sulpicija,» — je pokazal na taščo — «ta častita žena, ki te je povabila, ti je zagotovila, da ti ne bo hudega in še jaz ti dam besedo. Veš, zanima me in rad bi vedel, kako se razvija življenje pri nočnih obredih bacchanalij v Simulinem gaju ...»

Aventinka je vzdrhtela že, ko jo je konzul nagovoril po imenu, a ko je zaslišala, kaj hoče, je vztrepetala, ko da stoji pred neznano grozo in kakor bi rada hitro odgovorila, ker je videla, da konzul čaka na njeno odločitev in jo je Sulpicija vzpodbujala, vendar ni

mogla spraviti glasu iz grla. Konzul jo je mirno gledal; vedel je, da ni pričakovala takega vprašanja in umel je njeno vzburjenost, prepojeno s strahom in bojaznijo, a poznal je žensko naravo, ki se pooblači ko poletno nebo in se prav tako hitro zvedri. Ni se motil. Hispala se je pomirila in spregovorila z glasom, ki je le še pričal o hudem duševnem boju. Globoko je dihala med posameznimi besedami in grodi so se ji pod tuniko dvigale, očitujoč, kako težko ji je, izdati skrivnost vpricho najvišjega predstavnika rimske oblasti, skrivnost, katere razen Publiju ni zaupala nikomur...

«Bila sem še čisto mlada sužnja,» je rekla, «ko sem bila s svojo gospodarico pri onih obredih... Dolgo je že tega... Kar sem postala svobodna, nisem bila več zraven in res ne vem, kako se sedaj godi pri bacchanalijah...»

«No vidiš,» jo je pohvalil konzul, «že to je lepo, ko si priznala, da si se dala uvesti v ono družino... Le tako lepo in odkrito mi zaupaj še vse drugo, kar ti je znano!...»

«Drugega res ne vem ničesar,» je trdila Hispala in iz njenih besed je odmevala prošnja, naj jo odpustijo.

«Čuj, Hispala,» je nadaljeval konzul, «ne obotavljaj se in ne izvijaj! Bolje bo, če mi vse odkriješ... Ako bi te kdo drugi ovadil, ne moreš misliti na kako odpuščanje in zahvalo, ki bi je bila deležna, če sama priznaš in poveš do podrobnosti, kako je pri onih obredih... Da ti bo lažje govoriti, ti povem, da so mi deloma one orgije že znane... O njih si z nekom govorila in zaupal mi je tvoje odkritje...»

«Publius,» je pomislila Hispala, prebledela in se vrgla na tla pred Sulpicijo, ji objela kolena in jo s solznimi očmi prosila:

«Prejasna, pri bogovih te prosim, povej konzulu, naj ne smatra nepremišljenega besedičenja brezpomembne libertine z njenim ljubimcem za tehtno in resno. Nič drugega nisem nameravala, ko da ga ostrašim in pridržim zase, boječ se, da bi mi ga katera druga ne prevzela. To je bil moj namen, zato sem mu vse mogoče natvezala in verjel mi je...»

Postumija je potrpežljivost popuščala in trdo in rezko je rekel:

«Ali se zavedaš, da ne govoriš s Publijem Ebucijem, temveč v hiši in navzočnosti častite žene s samim konzulom?»

Sulpicija je dvignila trepetajočo Hispalo, obdržala njene roke v svoji levici in jih z desno božala, obenem pa je prosila Postumija, naj bo obzirnejši ter se ne jezi, češ, dekle je še vedno prestrašeno, a bo gotovo polagoma povedala vse. Konzul ni več silil v Hispalo, obmolknil je, ona pa je začela jadikovati in se jeziti nad Publijem,

ki da ji je povrnil skrb in ljubezen in zaupnost z neprijetnostjo in izdajanjem.

«O, če bi vedela, da ne znaš obdržati záse zaupane skrivnosti, ki se je tikala samo naju, molčala bi ko kamen in te prepustila usodi, naj te vede, kamor hoče...»

«Hispala, zadeva je resnejša, ne tiče se samo vaju, ves narod je prizadet, zato govori: ti si rešila Publija, jaz bi rad rešil pred pogubo narod, dokler še ni prepozno!...»

«Saj, saj bi govorila, konzul,» je dejala Hispala, ko je videla in spoznala, kaj namerava Postumius, «a neznansko se bojim bogov, katerih tajne bi morala izdati, še večji strah pa imam pred ljudmi, ki bi me raztrgali na drobne kosce, če izvedo, da sem jih ovadila in razkrila njihovo tajno Tovarištvo...»

Za trenutek je prenehala kot bi se oddahnila, nato se je obrnila proti Sulpiciji in od nje do konzula in prosila:

«Sulpicija, prosim te in tebe, konzul, prosim, mislita na to, kaj me čaka in odpravita me kam iz mesta in iz Italije, da se mi ne bo treba bati preganjanja in maščevanja. V miru bi rada živela!»

«Ne boj se, vse poskrbim in uredim, da ostaneš lahko tudi nadalje v Rimu varna in ti ne bo sile!» jo je tolažil in ji zagotavljal konzul s prijazno besedo.

Hispala je začela nato potolažena mirno pripovedovati:

«Ob slovesnostih koncem druge punske vojne, šestnajst let mi je bilo tedaj, sem bila prvič in zadnjič pri onih orgijah in sem izvedela, da se je bil pojavil pred letom ali kaj v Rimu neki Grk, ki ni izdal svojega imena in so mu rekali Anonimos. Vedeževal in prerokoval je in govoril o Duhu zemlje, ki ga je vzporejal s Cerero, Libero in Liberom ter z Magno Deo in Atisom in tudi egipčansko Izido je včasih omenjal. Izpočetka je zbiral okoli sebe le ženske, ki so se navduševale za njegov nauk o najvišjem in edinem bogu — Duhu zemlje, katerega so častili in slavili z obredi, podobnimi onim velike boginje. V Simulinem domu in gaju ob Foru Boariju so se shajali — danes sta tam gospodarja Atinija —. Moški, ki so smeli zraven, so bili redki. Trije dnevi v letu so bili določeni za sprejem novih bacchantinj, katerih posvetitev v tajne se je vršila za dne. Svečenice so volili vsako leto in so bile žene iz plemenitih krogov. Ko je postala svečenica Kampanka Paculla Annia, je ko na poziv in željo božanstva vse spremenila in preuredila. Uvedla je v tajne obredov Duha zemlje moške, med njimi lastna sinova Minnija in Herennija Cerinnija, dnevne obrede je opustila in uvedla nočne in iz treh letnih posvetitvenih dni jih je nastalo pet vsak mesec in število članov in članic je od dne do dne rastlo... Odkar se zbirajo v Tovarištvu Duha zemlje moški

in ženske in je dan nadomestila tema noči, je zavlada pri obredih razbrzdanost, kakršne Rim dotlej ni poznal. Kdor ima pomisleke in se ne mara udeleževati v vsej razposajenosti orgij, je izgubljen: ko žrtveno žival ga zakoljejo ... ,Ne smatraj ničesar za nedopustno in greh' je njihov najvišji zakon in vsi se ga držijo in se ravnajo po njem. Možje so vedeževali kot obsedeni, pretvarjajoč in vijoč se z vsem telesom, ženske so tekale v noši bacchantinj z vihrajajočimi lasmi proti Tiberi, noseč v rokah plamenice, katere so pomakale v vodo, a jih dvignile iz nje neugasle, ker so bile iz cvetnega žvepla in apna ... «Bogovi so ga vzeli» pravijo o človeku, ki so ga upropastili; privezavši ga na neki stroj, so ga vlekli v skrit rov in ga raztrgali ... Tak konec so dočakali vsi, ki so se branili priseči ali se niso hoteli udeleževati sramotne razbrzdanosti ali se niso pustili onečastiti. Število privržencev razbrzdanega češčenja Duha zemlje — povedala sem že — je veliko, gotovo gre v tisoče in iz vseh stanov so — tudi iz visokih, uglednih ... Od prijateljic sem izvedela, da zadnji dve leti le izjemoma sprejemajo in uvajajo v Tovarištvo nove člane, ki bi bili starejši od dvajsetih let ... Na mladino so se vrgli, ki nepremišljeno drevi za slastjo in v pogubo.»

Tako je poročala Hispala o Tovarištvu Duha zemlje, skrivajočim se pod imenom Sodalitas Mognae Deae, proti kateri ni imel senat ničesar. Misleč, da je s poročilom zadovoljila konzula, se je spustila vnovič na kolena in iskreno prosila, naj jo odpustijo, ker bi se že rada vrnila v svoj domek na Aventinu, pa naj se zgodi z njo karkoli.

«Nikamor ne pojdeš, Hispala. Obljubil sem ti, da poskrbim za tvojo varnost. Dokler bi utegnila biti izpostavljena maščevanju, ostaneš pri nas!»

Kot dobrohoten in ljubezniv patron svoji klientinji, tako je spregovoril Postumius Hispali in že je naročil Sulpiciji, naj pripravi zanjo v ženskem oddelku hiše prostor, kjer bi lahko udobno prebivala.

«O, pustite me, pustite domov, nisem pripravljena, nisem mislila, da izostanem za delj časa,» je še enkrat zaprosila Hispala.

«Nič naj te ne skrbi, že uredim vse tako, da bo prav,» je odvrnil konzul in pristavil: «Zdaj pa pojdi s Sulpicijo, da ti odkaže začasni novi stan!»

Sulpicija je odvedla Hispalo iz pritlične družinske sobe na levi strani peristila v zgornje prostore prvega nadstropja in ji prepustila triklinij, ki so ga le redko rabili. Bil je razkošno opremljen in Hispala se je branila:

«Prelepo bo tu zame!»

«Saj si tudi ti lepa,» jo je pohvalila Sulpicija. «Kar lepo po svoje si uredi vse! Če ti bo dolg čas, pa pridi v peristil ali na vrt ali k meni. Konzulovi hčerki te bosta veseli — gotovo jima boš znala marsikaj zanimivega povedati in tudi igrala se boš laže ko jaz z njima, ko si še mlada...»

«Predobra si, gospodarica,» je bila Hispala Sulpiciji hvaležna...

Medtem ko sta bili Sulpicija in Hispala v nadstropju, je pozval konzul nekaj sužnjevev ter jim naročil, naj gredo s pratežnim vozom na Aventin in prepeljejo v dvor vse Hispalino imetje in še njeno sužnjo; dva izmed njih je obenem odposlal k Ebuciji v Vrtno ulico, da bi spremila Publija v hišo Kvinta Furija Kalena, ki je bil njegov klient s Subure pod Viminalom. Konzul je računal z vsemi možnostmi in je hotel s preselitvijo Publija na drugi konec mesta zabrisati maščevanja željnim članom Tovarištva Duha zemlje vsako sled za njim...

*

Publius je razumel konzulovo previdno skrb in teta Ebucija je bila zadovoljna, ko je odšel nečak iz njenega doma v posredno konzulovo zavetje. «Sama bi ne prišla na to,» je mislila. «Konzul je gotovo vse preudaril in pretehtal in méni, da Sempronius ne bo še miroval in bo s svojimi zavezniki dalje gledal, kako bi Publija izvabili in upropastili... Pri meni bi ga prej ali slej le iztaknili in sama bi ga ne mogla vzeti v zaščito... Iztrgali bi mi ga... O, prav je tako... Večni bogovi vodijo naša dejanja in nehanja!...»

V Hispalinem domu pa ni šlo tako gladko.

Ko se je ustavil pred hišo pratežni voz, je Vipseja vesela odprla vrata, misleč, da se je vrnila gospodarica, a otrpla je obstala, ugle-davši poleg onih dveh sužnjevev še dva druga, drugi voz. Hispale pa ne.

«Kje imate mojo gospodarico?» je jezno vprašala Sulpicijinega sla.

«Ali ti nisem že prej povedal, da te želijo imeti v konzulovem dvoru. Hispala se je dala pregovoriti...»

«Joj, joj mene reve!» se je užalostila Vipseja in ko so sužnji vstopili, je venomer gnala, da ne pojde, preden se ne vrne Hispala. In pustiti so morali šalo in povedati, da so prišli po Hispalino blago in da želi imeti Hispala tudi njo pri sebi.

Naložili so blago in naložili še Vipsejo, ko je žalostna zaklenila vrata z željo, da bi se kmalu vrnila, in voz je odropotal v mesto...

(Dalje prih.)

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje.)

XII.

Arbor intrat . . .
Tovarištvo Duha zemlje je bilo zbrano pri svojem drugem bacchanalnem večeru. Nemoteno so se razvijale orgije drevesnega obreda do preloma noči, ko so v Gajevem in Markovem oeku ugasnili luči nepričakovano in le iz odgrnjenih hodnikov, ki sta vodila v eksedro, je lila v četverokotu svetloba vanje. Člani in članice, ki so bili že v obeh dvorinah pomešani in iskajoči se, so zagnali vesel vrišč, ki se je v polmraku polegel v trenutek prikrite slasti, a ko so se zavedeli, da je tiho v eksedri, odkoder je prihajala prej oglušujoča godba, vnemajoča k orgiastični ekstazi, so posamezni pari in skupine vstajale z zof in prehajale v svetli četverokot ter radovedne izginile skozi hodnik v okroglo dvorano. Med njimi je bil tudi Titus Sempronius Rutilus, uživajoč razigran čare, ki so mu jih nudili obredi, kot bi se hotel tudi na ta način znositi nad pastorkom in praznovati zmagoslavje . . .

V koncentričnih krogih so se natrpali člani in članice v eksedri okoli vzvišenega prostora, na katerem se je dvigal trinožni žrtvenik in je stal za njim v črni togi Anonimos, ob njegovi levi pa v škrlatu Paculla Annia, na desni Marcus Atinius, tudi v škrlatnem oblačilu.

«Sodba,» je šepnil sosed sosedu in umolknil, ker nihče ni vedel, koga zadene kazen, ki bi ji slednji še nerad zapadel. Omotičnost po zaužiti pijači je izginila, komaj so si upali dihati . . .

Temno ko Radamant, sodnik v podzemlju, je gledal Anonimos po svojih privržencih in temno, ko da je posnel tudi Radamantov glas, je izpregovoril v dušechi molk:

«Duh zemlje je izdan, izdano njegovo Tovarištvo.»

Člani in članice so vzkliknili, povsili glave in trepetaje čakali, kaj bo sledilo mračnim besedam, ki so bile težke ko svinec. Strah je prevzel vse in zlasti one, ki so z vso prikritostjo služili Duhu zemlje. Zaskrbelo jih je, kaj bo z njimi, če se razve v javnosti o njihovem početju . . .

«Izdajalke ni med nami,» je z istim glasom nadaljeval Anonimos in s temi besedami oživil poslušalce, ki so dvignili glave in si upali potolaženi gledati vanj, a sledilo je presenečenje . . .

«Izdajalke ni med nami, tudi zaseči je nismo mogli. Zato pa se je sesul nocoj to noč v plamenih njen dom na Aventinu...»

«Hispala!» so obenem uganile in vzkliknile Glicera, Liktoris, Lukteola in Lalage, ki so bile med bacchantinjami in niso mogle zamolčati veselja, da je tovarišica, ki se jim je izneverila, ob dom in zapisana spet cesti, ki jo lepega dne privede med nje v lupanar, o katerem ni hotela domišljava libertina nikdar nič slišati...

«Hispala?» se je zavzela Lucilija Furija Purpurea in prebledela, boječ se, da bi zadelo maščevanje tudi njo, bivšo Hispalino gospodarico...

Tudi Sempronius je bil vesel in v mislih je klical pastorku: «Sedaj imaš Hispalo in streho. Meni si utekel, Tovarištvu ne boš! Izsledijo te in pomnil boš, kaj se pravi uganjati nepokorščino...»

Publijev očim se je še ogreval ob tej svoji misli in že je zaslišal pastorkovo ime in je napeto prisluhnil, da bi mu ne ušla ne ena beseda.

Anonimos je nadaljeval:

«Hispala je ona res, a je sedaj na varnem v konzulovem dvorcu...»

«Aaaa...» je šlo po dvorani začudenje, ki je doseglo svoj višek in se prevrglo v zavist pri Lalagi, Liktoris, Lukteoli in Gliceri, Semproniju pa je bilo, ko da ga davi v grlu...

«Ušla je trenutno našemu maščevanju in tudi sled za povzročilec izdaje smo izgubili... Ni bil naš član, ker ga je zadnji trenutek Hispala odvrnila od tega... Duh zemlje zahteva maščevanje, ki naj bo zadoščenje za izdajstvo. V plamenih Hispalinega doma ni bilo žive žrtve, znamenje je to, da jo Duh zemlje išče drugod in jo je našel. Krivec je med nami...»

Ko da je smrten dih v Anonimovi besedi, je premrazila vse, ki je po njegovih odkritjih niso več pričakovali.

«Titus Sempronius Rutilus,» — prebledel je, srce mu je zastajalo in se spet oglasilo, da bi ga skoraj slišal, drugi so se oddahnili — «tvojo samogoltno sebičnost hvalim in vesel bi bil tvojega uspeha, če ne bi bil ti oni, ki je s svojim ravnanjem sprožil kamen, da se udere plaz in nas zasuje.»

Mareus Atinius je oddal Anonimu drobno palčico. Paculla Annia je stopila k Semproniju in trepetajočega pripeljala pod žrtvenik, kjer je stal pripravljen stroj s kolesom, šršečim ostre britve. Ko je stopila spet na svoje prejšnje mesto, je Anonimos nad žrtvenikom prelomil palčico in dejal:

«Titus Sempronius Rutilus traditor Numinis Terrae — necator!»

In oba konca prelomljene palice je postavil na žrtvenik in užgala sta se in dala plamen, ki je prav tako hitro pojel kakor je vzplamenel.

«Cita mors!» je še pojasnil Anonimos željo Duha zemlje, kot jo je razbral iz plamena in k Semproniju sta pristopila Ksenon Veneficus in tonzor Trolus. Ksenon je odprl majhno piksido in jo držal Semproniju pod nos, da je moral vdihavati... Trolus mu je medtem snel tuniko in golega privil na kolo, svojo iznajdbo, in ga zavrtel. Ksenonovo sredstvo je Sempronija omamilo in mu pričaralo privide, polne slasti; o njih je bleдел in niti kriknil ni, ko so se mu zarezali noži v hrbet in brizgali njegovo kri ko v vodometu...

Cimbale in piščali so se oglasile z divjo pesmijo, Tovarištvo je zagnalo vik in krik in prešlo ob izkrvaveli žrtvi v neugnano orgijo, vsak ves iz sebe, da ni Duh zemlje zahteval njega...

Anonimos, Paculla Annia, oba Atinija, Ksenon in drugi vodilni člani in članice Tovarištva so se umaknili v poseben triklinij, kjer so nemoteno razmotrivali položaj in so odločili in določili čas obreda za nox sanguinis in za hilaria...

*

Duronija se je sredi noči zbudila; videla je, kako so se zavese pri vratih razmaknile in da je vstopil Sempronius. V mesečini ga je videla, tih je bil in ko v škrlat odet, in ko je hotela izpregovoriti in ga vprašati, kod prihaja in kakih novic prinaša, se ji usta niso hotela razkleniti, ujela je le še njegov pogled, ki je bil poln groze, in izginil je pri vratih ob žvenketu, kot bi vrgel nož na srebrn podstavek...

«Slabe volje je,» si je mislila, «in vrnil se je v triklinij, da se zalije še z vinom in prežene neprijetnost... Kdo ve, mogoče je naletel na Publija in ga je spet razdražil...»

Zaprla je oči in hotela vnovič zaspati, a misel na Sempronija ji ni pustila. Nemirna se je obračala in čakala in čakala in ugibala, kaj mu je...

«Mogoče ima s seboj kako družbo in se je le toliko pokazal, da ne bom v skrbeh in bom vedela, da je doma...» se je tolažila, a koj si je oporekala, češ, pa bi povedal...

Prisluškovala je, ne bi li slišala kakega govorjenja iz triklinija, a slišala je le brizganje in pršenje vodometa v peristilu...

«Kaj pa,» je pomislila, «če se mi je vse le zdelo? Veter je potegnil, zmajal zavese in luna je vrgla senco, ki sem jo imela za Sempronija... Zazvenelo je pa kje zunaj — mačka je skočila v kuhinji na mizo in kaj prevrgla...»

Sempronija ni bilo in ni bilo in Duronija se je zadovoljila s svojo razlago in utrujenost ji je zaprla oči, da sama ni vedela, kdaj...

Sužnji so bili že pokonci, ko se je vzbudila in se ozrla na Sempronijevo stran in nič kaj izpočita je zamrmrala: «Še ga ni. Niti spat ni prišel. Ali je sploh doma?» jo je kljub nejevolji zaskrbelo in je vstala in se napravila in stopila čez peristil v triklinij. Obednica je bila prazna kot jo je prejšnji večer pustila in ni bilo sledu, da bi še kdo v njej ponoči popival...

Dala si je prinesiti zajutrek in povprašala sužnja-kuharja, jeli se je vrnil gospod iz mesta.

«Nič ne vem, dokler sem bedel, ga ni bilo,» je odgovoril suženj.

«Pokliči vratarja!» je naročila Duronija.

Kuhar je skočil v ostium in se vrnil s Ktesifonom, ki je pozdravil Duronijo in vprašal:

«Želiš, gospodarica?»

«Titus Sempronius je odšel snoči v mesto.»

«Vem,» je rekel Ktesifon.

«Kdaj se je vrnil?»

«Nič ne vem. Jaz mu nisem odprl.»

«Po tem takim ga še ni doma?»

«Menim, da ne. Kvečjemu, če je vstopil kot duh pri zaprtih vratih,» se je nasmehnil vratar.

«Čudno,» je rekla Duronija in se zamislila. Ktesifonova primera ji je nehote priklicala nočni prizor iz spalnice, pogledala je sužnja in ga kot slučajno vprašala: «Ali veruješ ti v spomine in duhove?»

«Verujem,» je odvrnil Ktesifon in zvedavo gledal Duronijo, kaj hoče s takim vprašanjem.

«Ali si že kdaj kaj videl ali doživel?» je hotela vedeti Duronija.

«Sam ne, a ko sem bil še doma na Grškem, so pripovedovali zanimiv primer, ki se je tedaj dogodil v Atenah...»

«Povej mi ga, povej!» je zaprosila Duronija, kot bi pričakovala odkritja čudne tajne...

«Pa povem, če želiš, gospodarica,» je rekel Ktesifon in začel: «V Atenah je bil prostoren in lep dom, a poln groze... Ponoči so večkrat slišali v njem žvenket železa, ki je prihajal vedno bliže in se spreminjal v rožljanje verig in končno se je pojavila prikazen, sesušen starec, sama kost in koža ga je bila, zmedeno brado je imel in zmedene lase kot bi se mu strdili v krvi, na rokah pa je nosil lanec in opletal z njim, kot bi se ga hotel znebiti... Prebivalci so vse noči čuli in mnogi so zboleli od strahu in umrli. Polagoma so

se vsi, tudi najpogumnejši, izselili in nihče se ni upal približati počastni hiši. Gospodar, ki je stanoval drugod v mestu, je nabil na vrata listek, da so v hiši poceni stanovanja in da je hiša tudi na prodaj. Dolgo je čakal, a ni bilo ne najemnika ne kupca. Nekoč pa je prišel v Atene filozof Atenodor, prebral je, išoč stanovanja, listek na vratih in ker se mu je zdela cena prenizka, je prašal po vzroku in ga je izvedel, a se je vseeno vselil. Ko se je znočilo, si je dal primesti v tablinum pisalno orodje in luč, zagnal vse svoje spat, sam pa začel pisati; z vso vnemo se je zaglobil v delo, da ne bi pod vplivom praznih marenj zapadel v praznoverje in si stvoril sam strahu... Spočetka je bilo vse mirno kot kje drugje, pozneje je pa zazvenelo železo in še pozneje so zazvenele verige... Atenodor ni dvignil oči, ni odložil pisala, pogumno je delal dalje... Ropot je rastle in se bližal, pred pragom je bil že, čez prag je prišel... Filozof je dvignil glavo, se ozrl in videl in spoznal prikazen, o kateri so mu govorili. Obstala je, mu pomignila s prstom, kot da ga kliče... Dal ji je znamenje z roko, naj nekoliko počaka, in se lotil spet pisanja. Prikazen se mu je neslišno približala in mu zarožljala z verigo nad glavo... Ozrl se je in ko je videl, da mu še vedno vabeče miga, je vstal, vzel luč in ji sledil... Prikazen je šla s trudnim korakom pred njim ko da jo teži lanec, a prišedši v dvorišče, je splahnela... Atenodor je zaznamoval mesto, kjer je prikazen izginita, javil dogodek drugo jutro oblastem in prosil, naj na onem prostoru kopljejo. Res so kopali in izkopali okostnjak, ki so se ga držale še verige... Pokopali so ga potem po obredih in predpisih in v domu je bil mir...»

«Joj!» je vzkriknila Duronija.

«Kaj ti je, gospodarica?»

«Kot atenska prikazen je prišel nocoj k meni Sempronius — nekaj se mu je moralo zgoditi, se bojim,» je prepadeno rekla Duronija in ko se je Ktesifon nasmehnil njeni skrbi, mu je povedala, kako je bilo.

«Čudno,» je rekel sedaj pa Ktesifon in se zamislil...

«Nič več ne morem prenašati skrbi, pojdi Ktesifon v mesto in poizveduj po gospodu. Vprašaj pri Ksenonu, pri njem je rekel, da se oglasi...»

«Grem, koj grem,» je bil pripravljen Ktesifon in ko je odhajal, ni njegov obraz kazal nikake žalosti in skrbi. Vesel je bil, mislil je na Publija in želel, da bi se res Sempronius ne vrnil nikdar več v hišo, iz katere je pregnal pravega gospodarja...

*

Zasopel in ves iz sebe se je vrnil Ktesifon domov in preden ga je mogla Duronija vprašati, če je kje izsledil Sempronija, je začel:

«Grozno, grozno, grozno!»

«Kaj se je zgodilo?» je vzdrhtela Duronija in prebledela.

«Ko sem šel po Publicijevi cesti, mi je oddaleč že butnil v nosnice smrad, ko da bi se vnele kje saje. Radoveden sem pospešil korak in se začudil, ko sem ugledal pred Hispalino hišo gručo ljudi. Prišel sem bliže in nisem mogel verjeti. Ogoreli zidovi so me pozdravili, notranjost je bila pa vsa v ruševinah in tramovi so še tleli ... Nihče mi ni vedel povedati, kako se je vnelo. Sosedje so opazili ogenj, ko je bilo že prepozno ... Hispale nikjer, sužnje nikjer ...

«Zgoreli sta revi,» se je vzbudilo v Duroniji sočutje.

«V ruševinah ju niso našli, a nihče ne ve, kje sta ...» je povedal Ktesifon in nadaljeval: «Misleč, kako bo Hispala žalostna, ko izve za požar, sem drevel naravnost h Ksenonu. Nič ni bil dobre volje. Ko sem ga vprašal po Titu Semproniju, se je zakrohotal in rekel: «Ko boš jedel ribe iz Tibere, ga najdeš v njih! ...» Zazijal sem na tak odgovor in vprašal ga, kaj misli, a mi je pokazal vrata ...

Ko sem se vračal, sem premišljeval odgovor in odkril njegov pomen ...»

«Sempronius je mrtev, Sempronius je v Tiberi!» je kriknila Duronija in se zgrudila. Ktesifon je poklical tovariše, da so jo dvignili in odnesli v njen kubikul in ker niso imeli ne ene ženske sužnje v hiši, je stopil v sosedno ter jo izprosil tam in prišla je streč Duroniji ...

Ktesifona Ksenonovo poročilo ni vzdržalo doma. Kakor ga je užalostil pogled na pogorišče Hispalinega doma in skrb zanjo, kje je, tako ga je Sempronijeva smrt vzveselila in Duronijino omedlevico in nezavest je prepustil drugim ter izginil k Ebuciji, da bi obvestil Publija o vsem, kar se je zgodilo.

«Kaj te je prineslo?» ga je vprašala Ebucija, ko je vstopil, in je videla, da išče z očmi Publija.

«Novice prinašam,» je odgovoril.

«Pa jih povej!»

«Tudi Publiju bi jih rad, vesel in žalosten jih bo.»

«Publija ni. Izginil je iz moje hiše ...»

«Kaj se godi, bogovi!» je zaklical Ktesifon. «Publius je izginil od tu. Hispala je izginila, njen dom pogorel, Sempronius mrtev, kaj naj to pomeni?»

«Hispala izginila, njen dom pogorel, Sempronius mrtev? ...»

«To so moje novice, ti si v zameno dala svojo, ki me ni nič manj iznenadila kot moje tebe. Povej jih Publiju, če se vrne, in še mu naroči, da mu odprem vrata, kadarkoli pride. Mati mu ne bo več branila. Ko pride k sebi iz omedlevice, v katero je padla, ji počasi razkrijem vse o Publijevi bolezni. Pri bogovih, če ni udarjena s slepoto, ne ene solze več ne bo potočila za Sempronijem! ...»

Tako se je poslovil Ktesifon.

XIII.

Hispala Publiju pozdrav.

Tudi jaz se moram zateči k oni materi, o kateri pravi uganka, da ima nešteto otrok, nemih otrok, ki vendar glasno govorijo in prehodijo morja in dalje in jih more slišati vsak, pa naj bo na kraju sveta, ker še golob prenaša njih molčeči govor in ga glasno razodene, kar so mu nemi zaupali... O, dragi, neme so črke mojega pisma, a glasno naj ti govorijo, kot bi slišal besede, ki jih narekuje ljubeče srce, v osamljenosti hrepeneče po tebi.

Jož, kaj sem vse prestala in kaj še vse trpim...

Huda sem bila nate, da si izdal skrivnost, ki sem ti jo zaupala, a ko sem izvedela, kaj te je radi mojega nasveta doletelo, sem ti odpustila in konzulu, ki je bil poslal pome, izdala še več ko tebi, — veš, dragi, samo, ker te imam rada in ti hočem tudi v tretje pomagati, sem prelomila grozno prisego...

Hvala bogovom, hvala konzulu in Sulpiciji, da sem na varnem; kakor sem se upirala in hotela domov, tako je prav, da sem ostala v dvorcu, in prav je, da si tudi ti na varnem.

Danes je prišla v dvorec tvoja teta Ebucija. Hotela je govoriti s konzulom, a bil je odšel že v senat. S Sulpicijo sta govorili in poklicali tudi mene v svojo družbo. Teta mi ugaja in videla sem, da ji tudi jaz nisem zoperna. Zahvalila se mi je, da sem te dvakrat otela, potem je pa začela z novicami, o katerih te gotovo obvesti konzul po Kvintu Furiju Kalenu. A mogoče, da dobiš prej pismo, zato ti jih povem.

Ktesifon je prišel k teti in ji povedal, da je moj dom pogorel.. O, Publius, oni lepi dom, v katerem sem bila sama svoja gospodarica, oni dom, v katerem sem preživela s teboj toliko lepih, srečnih ur, ki so sedaj v spominu moje veselje in dehtijo opojno, da noben cvet tako, kar jih prikliče v mladem letu Flora iz spočite zemlje. Zajokala sem, — Vipseja še sedaj neutolaženo ihti — a Sulpicija me je tolažila, da bo govorila pri konzulu zame, in tudi Ebucija mi je zagotavljala svojo pomoč... Kam naj se obrnem, ko bom smela odtod, kje naj te sprejemem, moj dragi?...

Druga novica se tiče bolj tebe. Jaz sem je bila kljub njeni grozi vesela in mislim, da vzveseli tudi tebe. Sempronius, tvoj očim, je izginil — mrtev je. Nihče ne ve, kako ga je zadela smrt in kje. Ktesifonu je dejal Ksenon: «Ko boš jedel ribe iz Tibere, ga najdeš!» Ali razumeš sibilinskopitijski odgovor? Jaz ga. Kar je bilo namenjeno tebi v Tovarištvu Duha zemlje, je zadelo njega... Bogovi so pravični... Domiduka te že čaka pred vrati Furijeve hiše in Adeona ti pripravlja sprejem...

Ali boš mislil kaj name, dragi? Ali boš pozabil na ubogo Hispalo, ki nima sedaj drugega ko cesto, ki more peljati le v novo suženjstvo... Ne, ne, svoboda je prelepa, da bi se pustila zopet ukleniti in ne imeti več svoje volje in svojega srca, ki je vse tvoje. Vse prenesem, le enega ne: tvoje izgube. Pri večnih bogovih ti prisegam: bodalce, ki ga nosim s seboj, bo priklicalo vir krvavi iz moje leve strani...

Pisala bi ti še in še in ne izpisala bi svoje ljubezni, ki te čaka in kliče iz trenutka v trenutek in ji je noč tolažnica, ko pride sladki Somnus in te privede s seboj... O spala bi rada in prespala vso negotovost in sanjala, sanjala — samo tebe, Publius moj. Zdravstvuj! —

Hispala je položila pugilare, z voskom prevlečene tablice, na katere je pisala, drugo na drugo, jih povezala s svilenim trakom in zapečatila.

«Tako,» je rekla Vipseji, «sedaj pa nehaj s svojim ihtenjem in odnesi Sulpicijinemu epistoloferu; obljubila mi ga je, da odnese pismo Publiju.»

«Saj odnesem, gospodarica, a žalovati po tvojem lepem domu mi ne brani. Bogovi naj pokončajo požigalce, drugega ne zaslужijo!...»

In vzela je pisanje in ga odnesla...

Ko se je vrnila in povedala, da je epistolofer že odhitel, je Vipseja začela znova jadikovati in ugibati, kdo bi utegnil zažgati. Hispala se ni zmenila za sužnjo, v duhu je spremljala sla in ko otrok ugotavljala njegovo pot vse do Furijevega doma na Suburi pod Viminalom.

«Zdaj je sel vstopil... zdaj je izročil Publiju pismo... začudil se je... zdaj odvezuje svileni trak... veselo vznemirjen je... zdaj leti njegov pogled preko črk... o da ga morem videti!... Najrajši bi se ta trenutek spremenila v drobno ptičko in odletela bi tja... V peristil bi se spustila, sedla na cvetočo vejico in žgolela in žgolela in ga gledala... Ne, kar k njemu bi zletela, ne vztrpela bi na veji, na ramo bi mu sedla, naj bi se čudil! Ujel bi me, v dlan bi me dal in me božal...»

«Kako, da ti ni mar za hišo?» jo je očitajoče motila Vipseja.

«Pusti me!»

«Tudi zame ti ni več mar...»

«Ne, če boš tako sitna!»

Vipseja je utihnila, Hispala je pa sanjala dalje:

«Prebral je... Mu li niso zalesketale solze v lepih očeh... ali ni dal pugilarjev na srce?... O, da sem pri njem! Objel bi me in ko bi me prižemale njegove roke, bi mu rekla: ‚Publius moj sladki, pisana beseda je mrtva, tudi govorjena je premalo, molčiva jo in jo živiva!...‘ Ah,» je vzdihnila glasno, ko da jo je prevzela opojnost zaželenega trenutka.

«Kaj ti je, gospodarica?» je vprašala Vipseja, kleče ob njeni zofi, in jo vdano gledala.

«Nič, Vipseja. Glej, s priprtimi očmi gledam v solnce in se čudim lepoti barv, ki se prelivajo druga v drugo in zazdelo se mi je, da se kopljem v njih... Kaj praviš, kje je zdaj sel?»

«Hiter je, gotovo se že vrača. O, Publiju se mora tožiti po tebi...» je odgovorila in pripomnila, vedoč, da vzveseli gospodarico s samo omembo Publijevega imena.

«Kdo ve?...» je navidezno podvomila Hispala, a v srcu ji je pelo in odmevalo ko hrepeneče pritajena pesem drobne Filomele v lovorjevem zelenju ob porajajočem se večeru: «Toži se mu, toži — ko meni po njem...»

Vipseja ji je živahno preganjala dvom in z zadovoljnostjo ugotavljala, da je gospodariči njeno kramljanje všeč. Tako sta zapleteni v pogovor o Publiju dočakali sla, ki je izročil Hispali odgovor in rekel:

«Publius je bil ves srečen, in ko mi je predal odgovor, ki ga je v hitrici spisal, mi je naročil, naj te še posebej pozdravim!»

«O pismo, Publijevo pismo!» je vzkliknila Hispala veselo, ga poljubila, razvezala in čitala:

Publius Hispali pozdrav.

Cel lustrum se mi že zdi, kar te nisem videl, draga, kar nisem slišal tvoje ljubeče besede. V mislih sem sanjal k tebi na Aventin in se kesal, da nisem, izgnanec, prišel naravnost k tebi in te prosil zavetja, ki bi mi ga tvoja ljubezen ne bila odrekla. Prišlo je tvoje pismo — vzveselil sem se ga, ko da bi me obiskala sama Fortuna — in ponovil sem besede tete Ebucije: Bogovi vodijo naše dejanje in nehanje. — Huda si bila name?

Veš, izgnan od doma, sem mislil samo, kako bi prišel do svoje pravice in zato sem se napotil k teti, da bi mi svetovala, kaj naj počnem. In zgodilo se je, kar ti je sedaj znano. Bogovi so mi priča,

da nisem mislil tebe onesrečiti, ki si mi tako dobra. Glej, do tega trenutka nisem vedel, da si tudi ti jetnica, jetnica radi mene. In radi mene danes brez doma! O Hispala, če bi vedel, kaj te zadene, molčal bi in prenašal svoj udarec in laže bi mi bilo kot mi je, ko me boli tvoja nesreča, ki je prišla tako nepričakovano. Da bi ti mogel tako nepričakovano spremeniti žalost v veselje!

Kaj naj ti povem v tolažbo? Sempronija, ki mi je stregel po življenju, ni več. Ali ni to delo bogov, ki maščujejo krivico? Vrata v rodni dom so mi z njegovo smrtjo odprli, a vanj se ne vrnem sam. Konzul Postumius bo gotovo pospešil postopek proti Tovarštvu Duha zemlje in ko razprši njegove člane in onemogoči njihovo maščevanje nad nama, o, potem bo konec najinega jetništva in ne bo je več sile, ki bi naju mogla ločiti. ‚Ave sponsa!‘ te pozdravim in uvedem s teboj pod rodno streho novo življenje, ki ga bo samo solnce.

Tako mislim in tako hočem, Hispala, ljubezen moja in radost, zato pusti žalost in dvom in veruj v Publija, ki ve, da ti je dolžan življenje, in je tega vesel. Zdravstvuj! —

Hispala je prebrala pismo enkrat, dvakrat in trikrat in obraz ji je žarel od sreče, kot bi dahnila vanj Aurora svežost in zdravje pomladnega jutra. Pozabila je na žalost, pozabila, da je v konzulovem dvoru in s srebrnim glasom je prelila svoje veselje v popevko, ki je pričala in razodevala, da ljubi Publija ko gora zoro in ko cvetlica roso...

Vipseja jo je poslušala in se zadovoljno smehljala, ker iz veselja svoje gospodarice je sklepala na ugodne vesti.

«Nič se ne boj, Vipseja,» ji je rekla Hispala, ko je izzvenel zadnji hrepeneči zvok njene pesmi, «zli oblaki se redčijo in beže, kmalu se bova veselili lepšega solnca, nego sva ga bili vajeni doslej!...»

Zvesta sužnja je razprostrla roke, pogledala proti nebu in zaprosila: «Bogovi naj uresničijo tvoje besede, Hispala!...»

(Dalje prih.)

Eça de Queiros: Dojilja

Bil je svoje dni mlad, jako hraber kralj in gospodar bogate kraljevine, polne mest in rodovitne zemlje. Moral pa je oditi na vojno proti daljnim deželam in pustiti svojo soprogo, kraljico, žalostno in samo z mladim detetom v zibeli. — Ščip ga je videl, kako je odhajal v svojih sanjah o zavojevanju in slavi, in toliko da je začel pojemat, se je pojavil eden vitezov z zlomljenim orožjem in ves zamazan s posušeno krvjo in prahom.

razmišljanja z navdihnenjem in kontemplacijo, zato je nje osnova čisto evrazijska in zaradi tega vesoljna.

Tako je vse mišljenje mistika Berdjajeva odziv na sodobnost in nje večnostne probleme. Berdjajev je v dobrem pomenu besede «aktualen». Z njim so dobila ruska evrazijska stremljenja svojo filozofijo. Ali se bo razvoj zapadnega mišljenja gibal kdaj v to smer? Prerokovanja so tu odveč. Danes lahko posnamemo od Berdjajeva predvsem njegov protest zoper mehansko, zgolj fenomenalno promatranje človeka in njegove življenske vrednosti, ki se nam vsiljuje pod krinko na videz nepristranske znanosti in v raznih socialno-ekonomskih dogmah. Vendar zapad ne bo čakal s plamenicami prihoda apokaliptične noči. Važnejši se nam zdi večni zakon presnavljanja in prenavljanja. Čudeži idejnega aktivizma tudi še niso izumrli.

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje.)

XIV.

Forum Romanum je odmeval v dopoldanskem vrvenju, ko so bili v Hostilijeви zbornici kraj njega zbrani senatorji k izredni seji, h kateri jih je sklical konzul Postumius. Ko so zasedli svoje prostore in se je dvignil Postumius, da bi otvoril kot sklicatelj zborovanje in govoril, je zahteval Lucius Furius Purpureo, naj se ugotovi sklepčnost. Furijev predlog je vzbudil pri nekaterih senatorjih odobravanje, pri drugih mrmranje.

«Važnost zadeve, ki je na dnevnem redu, ko gre za dobrobit naroda, ne dopušča, da bi se kdo pozneje skliceval na nepravilnost razpravljanja in sklepov, zato sprejem Furijev predlog in ugotovimo število navzočih senatorjev!» je odločil Postumius in dal po seznamu klicati imena posameznih senatorjev. Ugotovili so, da število prisotnih daleč presega sklepčnost, in oni, ki so prej mrmrali, so zadovoljno vzklikali, Purpureo in njegovi pristaši pa so svojo poparjenost zakrivali, sklicevaje se na predpise, ki zahtevajo pred slednjo sejo točno ugotovitev.

«Oči imate, en sam pogled bi zadostoval, da smo sklepčni!»

«Zavlačevati hočete razpravo!»

«Potuho bi radi dali razvratnežem, da bi pridobili na času!»

«Red zahtevamo!» so odgovarjali napadeni.

«Konzul, ukori jih, žalili so nas!»

«Takega podtikanja ne prenesemo!»

«Katon, prekličij svojo besedo!»

«Prekliči, prekliči!»

Katon je mirno vstal, resno pogledal po zbornici in dejal:

«Patres conscripti, veseli me, če je bila moja opomba neutemeljena in rad jo prekličem. Čujmo, kaj nam predloži konzul!»

Zbornica se je pomirila in Postumius je spregovoril tehtno in odločno kot bi klesal:

«Ni dolgo tega, patres conscripti, odkar ste v templju Bellone na Martovem polju in pozneje še v Jupitrovem svetišču na Kapitoliju poslušali besede, ki so črno risale bodočnost rimskega naroda, kazaje na pojave, ki vodijo v propast. Nismo verjeli Katonu in ne drugim, ki so govorili v njegovem smislu, ker se nam je zdelo nemogoče, da bi bilo zdravje našega naroda res tako v nevarnosti.

Danes, patres conscripti, sodim drugače.

Gol slučaj, bogovom zanj hvala, pokazali so, da še čujejo nad Rimom, me je prepričal, da je imel Katon prav. Rim drevi v propast. Poslušajte!»

Grobna tišina je zavladala po zbornici in Postumius je zbranim očetom razkrival tajne Tovarištva Duha zemlje, sklicujoč se na Publija, Hispalo in druge poizvedbe, ki si jih je previdno nabral.

«Razkril sem vam grozote,» je končal Postumius, «ki zahtevajo odločnih sklepov in ukrepov, če hočemo ohraniti zdrav rod in graditi na izročeni temeljih bodočnost, vredno naših pradedov.»

Postumijevo poročilo je senatorje prevzelo in jim vzbudilo strah in tesno skrb. Bali so se, da bi utegnila tajna družba izpodkopati temelje državne oblasti, pridobiti zase ljudstvo, željno lahkoživja in naslad, in zagospodovati mestu in državi, obenem pa je slednjega skrbelo, ni li kdo izmed njegovih, ne da bi vedel, član Tovarištva Duha zemlje, kar bi vrglo črn madež na njegovo ime in hišo... Vse to je povzročilo čudno zadrego in neodločnost v razpravi.

Katon je molčal in mirno vse opazoval. Ko je videl, da se razprava vleče in da si ne upa nihče staviti predlogov, je vstal in predlagal, naj izreče senat konzulu Postumiju priznanje in zahvalo, ker je tako skrbno in previdno izsledil tajno družbo in njeno pogubno dejstvanje.

Senat je sprejel predlog in Katon je nadaljeval:

«Senat pooblasti oba konzula, da vodita dalje preiskavo v zadevi bacchanalij in nočnih obredov Tovarištva Duha zemlje. Skrbeti morata, da ne zadene Publija in Hispale radi njunih ovadb kaka škoda, obenem naj skušata z nagradami pridobiti še druge ovajalce. Svečenike omenjenega božanstva, pa naj bodo moški ali ženske, je treba poiskati in zgrabiti ne samo v mestu, temveč tudi

drugod po deželi. V Rimu naj se razglasi, po vsej Italiji pa naj se pošljejo edikti: «Nihče, ki je uveden in posvečen v službo Duha zemlje, se ne sme več v svrhu tajnih obredov sestajati in shajati in mora opustiti vse, kar bi bilo z njimi v zvezi.» Preiskava ugotovi predvsem one, ki so se združili, da bi s prevratno nenravnostjo zastrupljevali in upropaščali narod.»

Tudi te Katonove predloge je senat odobril in konzula sta dala, izvršujoč sklepe, kurulskim edilom ukaz, naj izsledijo svečenike Duha zemlje in jih spravijo na varno, kjer naj čakajo na zaslišanje, ljudskim edilom sta pa naročila, naj pazijo, da se ne bi vršil kje skrivoma še dalje kak obred. In še tresviri capitales so dobili nalog, naj razpostavijo po mestu straže, ki naj bi preprečile in razgnale vsako skupino, kjerkoli bi se pojavila ponoči. V skrbeh, da bi tresviri sami ne zmogli vsega, so jim pridelili še kvinkvire, da bodo pazili v vsakem mestnem okraju na poslopja in onemogočili požige.

Ko sta konzula tako določila uradnikom in uslužbencem njihov posel in jim dala potrebna navodila, je šel konzul Postumius na Forum in stopil na rostro, okoli katere se je nabrala in zgrnila množica ljudstva, ki je naraščala od trenutka do trenutka. Moški in ženske — vse je bilo pomešano — in v šumnem ugibanju so pričakovali, kaj bo konzul govoril. Med gnečo so se iskali tudi člani Tovarištva Duha zemlje. S tajnimi znaki so si dajali znamenja in le redki so bili, ki so tvorili gručo zase. Vpričo drugih se niti poznali niso...

Postumius, ob njem so stali liktorji s fasci in nekaj senatorjev, je stopil v ospredje rostre, dvignil roke proti nebu in s slovesnim, obrednim glasom, ki je preletel ves Forum in umiril množico, je molil:

«Večni bogovi, ki vas Rim iz roda v rod časti in ste mu bili naklonjeni in mu dali doseči današnjo moč in slavo, bodite nam dobri tudi poslej in čujte nad nami!»

Ko je tako poklical bogove, je za trenutek umolknil, nato dal levico na srce, desno pa je iztegnil in jo obdržal dvignjeno:

«Ni ga bilo in ne pomnim zborovanja, kviriti, na katerem bi bilo umestnejše in bolj potrebno, obrniti se do bogov in jih prositi pomoči. Pomnite, moj klic je namenjen bogovom, katerih češčenje so uzakonili vaši očetje in pradedi, ne pa onim, ki svoje razvratne čestilce, vdane tujim običajem in prevzete in zastrupljene po njih, pehajo in naganjajo k vsemogočim razbrzdanostim in zločinstvom. V zadregi sem, kviriti, in ne vem, kaj naj vam zamolčim in prikrijem, kaj naj vam razodenem in razgrnem. Če vam premalo povem, se bojim, da bi nejasnost rodila brezskrbnost, če vam pa

vse pojasnim, bi vas utegnil preveč prestrašiti. Naj bom govoril tako ali tako, vedite, da bo v primeri z ogabnostjo in dalekosežnostjo stvari, za katero gre, izraz moje besede prešibek, a vendar bom gledal, da se ob njem zaveste nevarnosti.»

Konzul je umolknil, dvignjena roka mu je omahnila, s pogledom je objel množico pod seboj, ki je v pričakovanju nepričakovanih, grozotnih odkritij nemela in napeto zrla na rostro in v govornika, in že je povzel:

«Znano vam je, kviriti, da se že v mnogih krajih Italije vrše bacchanalijske in gotovo vam ni ostalo prikrito, da ima Bacchus — pod različnimi imeni ga uvajajo in časte — tudi v Rimu svoje privržence. Slišali ste o tem in če niste, je vzbujal vašo pozornost v tihih nočeh divji vik in krik, odmev razposajenih orgij. Ni vas vznemirjalo to, ker ste morda menili, da se vrši kako bogočastje ali da se kaka družba veselo kratkočasi in pošteno zabava, a bile so orgije, bacchanalske orgije — tu v čast Bacchu, tam Duhu zemlje, spet drugod kdove kateremu božanstvu — a vse je bilo eno in isto. Kdo so udeleženci pri teh razbrzdanostih in koliko je njihovo število? Če vam povem, da gre v tisoče, se zgrozite, a pomirim vas, če dostavim in pojasnim, kdo so in kakšni so. Vedite, da je v tajnih društvih največ žensk, ki so se prve oprijele tajnih obredov in se ob slasteh, ki so jih predpisovali, navdušile, dalje so med njimi onečaščevalci in onečaščenci in ponočnjaki, ki jih mami vino in vzdušje bacchanalskih prostorov. Zaprisežene družčine so to in nekake zarote s tajnimi cilji, a njih moč, dasi raste od dneva do dneva, še ni toliko, da bi si upali javno nastopiti.

Vaši pradedje, kviriti, so določili, da se ne smete brez potrebe in povoda zbirati, temveč le tedaj, ko zaplapola rdeča zastava na gradu, da vam dá znamenje k volitvam, ali vas pozovejo tribuni k zborovanju ali vas skliče kdo izmed magistratov k predavanju. Pradedje naši so pač hoteli s tem reči, da mora biti med množico, kjerkoli in kadarkoli se zbere, tudi voditelj, ki je zanjo odgovoren. Poglejmo pa tajne nočne sestanke tajnih družčin, sestojenih iz žensk in moških — kaj menite, kake vrste so? O, ko bi vedeli, kake starosti moške uvajajo v svojo sredo, bi jih ne samo pomilovali, temveč sramovali bi se še mesto njih! In mladeniče, ki so prisegli na sramoto, naj bi potrjali v vojake, kviriti? Njim, prišedšim iz templjev sramote, naj bi zaupali orožje in brambo domovine in vaših žen in otrok?

Da, ko bi obdržali vso ogabnost in sramoto zase, a v svoji predrznosti širijo pogibel. Karkoli so razbrzdanost, zahrbtnost, zločinstvo povzročili zadnja leta hudega, vse ima svoj izvor v družčini,

nazvani «Sodalitas Magnae Deae», ki je prikrito leglo prevratnosti čestilcev nekega Duha zemlje ... Ne, tako upropaščajoče družine, takih nečlovečnosti naša država doslej še ni poznala, kviriti! In vseh svojih nakan in naklepov, za katere so se zarotili, še niso izvedli! Doslej so izvajali svoje ogabno nasilje le proti posameznikom, prešibke so se še čutili, da bi se lotili javne uprave in uredb. Rekel sem že, da rastejo in nevarnost je vedno večja — ne zadošča jim več last in imetje posameznikov, na državo že mislijo. Kviriti, za časa je treba nastopiti proti grožečemu zlu, ker sicer bodo ona nočna zborovanja odločevala usodo rimskega naroda in ne postavna zborovanja kot je to naše! Zdaj, kviriti, imajo še strah pred vami, strah kot poedinci pred vašim skupnim odločujočim posvetom, a ko se porazgubite domov in po svojih opravkih in se oni zberejo, bodo sklepali o vašem življenju in njihovi ukrepi, kviriti, verjemite, ne bodo mili. Ali ne želi slednji izmed vas, da bi bila njegova družina neomadeževana, nedotaknjena, nezastrupljena? Če je pa izvabila koga razbrzdana strast v ono brezno, ne smatrajte ga več za svojega, postopajte ž njim kot z zarotnikom, ki se ne straši in ne sramuje, zvest svoji družini in dani prisegi, ničesar več. O, ko bi bil vsaj gotov, da ni med vami nobenega, ki bi tako daleč zašel in se spozabil! Nič ni bolj varljivega, nič bolj slepivega ko prikriti obredi zlega v siju bogočastja. Umevno je, če prevzame človeka svet strah in si ne upa posegati tam vmes, kjer meni, da krati bogovom dolžno spoštovanje, ako preganja človeško zlo, ki naj bi bilo z njimi v zvezi. Ne bojte se, pustite take pomisleke! Nešteto odredb višjih svečnikov, nešteto senatovih sklepov in toliko in toliko avgurskih tolmačenj vas razvezuje vseh ozirov! Znano vam je, kajkrat so naši očetje in pradedi poblastili magistrate, da so prepovedali izvrševati tuje bogoslužje, da niso trpeli v mestu raznih žrecev in vedeževalcev, da so razne preroške knjige poiskali in sežgali in odpravili vse daritve, ki se niso vršile more Romano? Poznali so naši pradedje do potankosti božansko in človeško pravo in bili prepričani, da ne more nič tako zatreti vere, nego tuji obredi, ki bi domače izpodrinili.»

Zdržema je govoril konzul, ognjevit je bil njegov govor, med množico je odmevalo pritrjevanje in sumljivo so gledali one, ki so molčali. Člani Tovarištva so nevarnost spregledali in so se po večini razgubili, oni, ki so vztrajali do konca, so pa vzklikali, le da so bili njihovi klici dvoumni ...

Konzul je dvignil roko in množica se je pomirila in poslušala:

«Vse to se mi je zdelo potrebno, povedati vam, da bi se v po-božni zmoti ne vznemirjali, ko boste videli, kako razdevamo

zbirališča tajnih družčin in kako preganjamo in kaznujemo ljudi, o katerih bi menili, da so pošteni. Ostro bomo nastopili po volji in naklonjenosti bogov, katere so hoteli zarotniki strmoglaviti, a je poslal nad nje Jupiter Optimus Maximus strela v obliki slučaja, ki jih je razkril, da jih zadene kazen in jih zatremo. Senat je poveril meni in mojemu kolegi to nalogo in izvršila jo bova. Toda tudi vi storite svojo dolžnost, kviriti. Vsak naj na svojem mestu — po navodilih in naročilih — pomaga, da zahrbtna prekanjenost krivcev ne povzroči še zadnji trenutek kaj zlega!»

Postumius je končal in se umaknil med senatorje, a na njegovo mesto je stopil kurulski edil in razglasil zbranemu ljudstvu senatove sklepe in dodal še posebne določbe konzulov:

«Če kdo izmed ovadenih ubeži, se mu določi dan, da se vrne; ako bi se ne vrnil in ne zglasil, se odsoten obsodi. Onemu, ki bi bil v času ovadbe izven Italije, se določi daljši rok.»

«Nihče ne sme v svrhu pobega ničesar prodati niti kupiti in nihče ne sme begunca ne vzprejeti ne skriti ne kako drugače mu pomagati.»

«Dobro, dobro!»

«Živela konzula, živel senat!»

«Prav je tako!»

«Na delo, na lov za zločinci!»

«Ne eden ne bo ubežal!»

Množica zborovalcev se je razgibala in razvnela in Forum je v popoldansko uro odmeval ogorčenje in sveto jezo in z dvignjenimi rokami so zagotavljali konzuloma, ko sta odhajala v spremstvu liktorjev, da so jima ob vsaki uri vsi na razpolago in v službo, želeč oteti domovino pogube in propasti.

Po mestu pa sta šla tačas že skrb in strah in družno trkala na vrata ter zahtevala svoj tribut...

(Dalje prihodnjič.)

Janko Samec: Mož z liričnim poslom

(Groteska)

Ne nameravam začeti svojega kramljanja z opisovanjem sanjavih, v daljo uprtih oči, ali pa dolgih, svetloplavih kodrov, vihrajočih v božanju večernih vetrov; niti ne bom čaral pred vas bedne mahedravnosti širokokrajnih klobukov, poveznjenih čez zamišljena čela, ki se svetijo kakor v božjem navdahnjenju iznad siromašne ogoljenosti rjavih žaketov, pod katerimi neutrudno bijejo junaška srca za slavo in veličino vesoljnega človeštva prihodnjih dni!

Predmetno se Cankar ne približuje snovnosti in ostri konturiranosti zemlje, pri srcu mu niso stekleno jasne forme in ideje, ne priznava zakonov prirode in duha, ne prevzema materije in imperativov razuma, — «duša», bi lahko dejali, je središče vsega. Kakor je snov in vsebina Cankarjevih spisov nezaključena, tako tudi njegovi oblikovni faktorji prinašajo nezaključen in nefiksiran osnovni tonus. Kar čuti se, kako piše pisatelj brez vnanjih načrtov, kako nosi svoje lastne zakone v srcu.

Cankar je bil stvarjajoč duh. Ne gre pri tem za prevladovanje izrazne funkcije napram oblikovni, oblikovanje samo je drugače spočeto. Duša vlada nad duhom in telesom, prirodne forme so uničene, normativno veljavni zakoni «duha» so zasovraženi, jaz se izteka v neskončnost. Umetniška forma je prosta formalnosti, kakor je prost in svoboden človek, ki se sprosti izračunanega in izmerjenega karakterja ter zadiha prosto svoje dušno življenje.

V Cankarju je hrepenenje po večnosti, «spoznal je življenja vesoljnost in večnost, kar je bila že od nekdanj snov in misel vsake drame». A išče to večnost s formo, ki ni trda, ki je temveč «pontonranjena» in poduševljena. Njegove umetniške forme so transparent, ki v njem zazremo in odkrijemo «življenjski tok»; v formi dojamemo nekaj, kar prija duši in ponazori njeno teženje za večnostjo, a ponazoruje to teženje v vedno ponavljajočem se ritmu. Cankar sega preko besede, simbola, forme, estetike, norme ter se na neki način zopet vrača nazaj v življenje. V tem leži njegova neposrednost, da se pri njem preliva forma v formo, a za vsem teče vzporedno življenjski tok od duše do duše.

Joža Lovrenčić: Publius in Hispala

(Nadaljevanje.)

XV.

Dies sanguinis... Dan krvi je bil v Rimu, dan groze, ko je Duh zemlje vzprejel svoje častilce, da jih prerodi krogotočno v moč potomcem, v katerih naj bi se maščevali... Radovedni narod, željan razburljivih prizorov, je drl za kurulskimi in ljudskimi edili, spremljal tresvire in kvinkvevire in razglašal po vsem mestu, kaj se je zgodilo na Foru Boariju, kaj na Aventinu, kaj pod Celijem, kaj na Suburi, kaj na Flaminijevi cesti, kaj so videli, ko so šli skozi vicus Tuscus, kaj so izvedeli ob Karmentalskih vratih, kaj ob Ostienskih, kaj ob Apijskih, Eskvilinskih, Viminalskih in drugih.

Na Foru, po cestah, v cirkusih in gledališčih, v kopališčih in v tabernah — kamor bi stopil, bi ne slišal drugega nego vprašanja, odgovore in začudenje.

Hispala... Publius... Sempronius Rutilus... Anonimos... Atinija... Ksenon... Paculla Annia... Lucilia... Livija... Cerinija... Mango... Opiternius... Trolus... in še dolgo vrsto drugih imen je bilo slišati v razgovorih in vzklikih, ki so izražali iznenadenje.

Rufus ob foru Boariju je imel polno taberno in je bil v srcu hvaležen Atinijema, da sta bila tako rekoč njegova soseda in mu s svojo soseščino privabila toliko gostov.

«Kdo bi si mislil, kaj,» je postajal pred vsako mizo, poslušal novice in stregel z njimi gostom, ki so nanovo prišli.

«Ali veste, kaj, oba Atinija so že snoči zgrabili. Videl sem, ko so ju peljali tod mimo...»

«Vemo, a ti mogoče ne veš, da so prijeli Ksenona Venefika pri Ostijskih vratih. Prvi je izvedel za vse in je mislil pobegniti in jim je.»

«Kako? Pa praviš, da so ga prijeli, kaj?»

«V podzemlje se je preselil, ko so ga imeli že v rokah... Kar nenadoma je umrl in še oni, ki so ga prijeli, so se zgrudili...»

«Čarovnik, kaj!»

«In da bi bilo to vse! Kvinkveviri so opazili, da je v njegovem unktuariju posebno živahno in kupcev, kot bi dajal njegov pomočnik Pitisant dišave in mazila v gospodarjevi odsotnosti zastonj... Oprezovali so in ko se jim je zazdelo vse sumljivo, so vstopili in zgodilo se jim je, kar onim, ki so prijeli Ksenona... Pred vrati na ulici se je natrlo ljudstva in ko je prišel tresvir in izvedel, kaj se je zgodilo, niso pomagale Pitisantu več Ksenonove čarovnije — preden je utegnil pripraviti nove, so ga pobili...»

«Brivec Trolus si je odprl žile...» je povedal drugi.

«Onim, ki jim je Pitisant razdajal praške in kapljice, ni bilo treba gledati svoje krvi...»

«Trolus ga je imel pred nosom, a se je le po svoje končal...»

«Saj se je morala tudi Lucilija vpričo Purpurea zabosti...»

«O, kaj bomo še vse slišali te dni!»

«Da bi le vse temeljito počistili! Hude stvari je razkril konzul na Foru, a še hujše prihajajo na dan... Človeku se ježijo lasje in mravljinice čuti po vsem životu, ko posluša, kaj so uganjali...»

«Kdo bi si mislil, kaj,» je ponavljal Rufus in se priporočal odhajajočim gostom in vzprejemal z istimi besedami nove in poslušal njihove vesti... Izvedel je, da se je mnogim le posrečilo pobegniti iz mesta, a da so jih na vseh koncih in krajih v provincah

zajeli in da prihaja nešteto pisem in povpraševanj, kaj naj bi začeli, da ne prekršijo senatovih sklepov in konzulovih odredb.

«Dobro, da sem v mestu, kaj,» se je smehljaj Rufus. «Če bi bil v provinci, bi ne vedel, ali smem točiti ali ne, pred vsakim gostom bi me bilo strah, da me ne zaplete za mojo gostoljubnost še v proces, ki bi me utegnil spraviti ob glavo ... Prebridko bi bilo, kaj, in prezgodaj ...»

«Prezgodaj, kakopa, prezgodaj, kdo bi potem imel Baccha za norca, kdo bi spreminjal njegov sok v vodo in se z Merkurjem, svojim zavetnikom, smejal, preštrevajoč iz polnih mošnjčkov ase in sesterce!» je podražil vesel gost Rufa, ki je nato pozabil na sodale Duha zemlje in njihovo usodo in začel prepričevati goste od mize do mize, da v vsem Rimu ne dobijo pristnejše kapljice kot je njegova ...

*

Tudi na Aventin so že prvo uro prodrle novice o konzulovem govoru in o preganjanju članov Tovarištva Duha zemlje. Ktesifon jih je ujel na vratih, ko je opazoval nenavadno živahnost na Delfinski cesti, in ko je izvedel o Ksenonovi smrti in še, da so prijeli tudi ona dva mladeniča, ki ju je videl pred dnevi v razgovoru s Sempronijem in sta potem odvedla Publija in je zadnjič izvedel pri Ebuciji, da sta Cerinnija, se mu je posvetilo v glavi in si je rekel:

«Aha, zdaj razumem, kako so bile napeljane niti: Bolezen — obljuba — Bacchus — Duh zemlje, ki naj bi spraval Semproniju s poti Publija, a je njega ... Samo njega? ... Kaj, če je tudi Publius žrtev? ... Spet bo treba k Ebuciji, da pogledam, če se je vrnil. Prvo moram obvestiti Duronijo o vsem. Pri Poluksu, če mi še ne bo verjela, kar sem ji pravil o Publijevi bolezni in njenem vzroku, jo obdolžim tajnega članstva in podpiranja prepovedanih obredov.»

«Joj, joj, groza, da še ne take!» je prikričal v peristil, kjer je na sklopljivem stolcu sedela Duronija in se solnčila. Naval žalosti za Sempronijem jo je bil močno potrl; upadena je bila v obraz in oči so ji bile izjokane in črna stola jo je spremenila v posebno ljeno tugo.

«Zame ne more biti večje groze kot sem jo prestala,» je rekla z boleznim glasom in ni pogledala sužnja.

«Gospodarica, ne bi ti prišel pravit, če bi ne bilo v zvezi s tvojo žalostjo, ki bi jo rad pregnal ...»

«Da boš spet črnil spomin nesrečnega Sempronija ... Izgini, sicer pokličem Davosa, da te mine veselje! ...»

«In če bi moral pod palicami izdihniti, bom govoril, ker izvedeti moraš, gospodarica, kdo je usmrtil Sempronija ...»

«Ti veš?» je dvignila Duronija glavo in ga pogledala.

«Vem, to se pravi, jasno se mi zdi...»

«Govori!»

«Po mestu teče kri... Odkrili so tajno družčino Duha zemlje in prijeli vse člane. Ksenona tudi, a si je znal pomagati in se je sam končal... In Cerinnija in ne vem koga še, vse so zgrabili in odvedli v Mamertinske ječe, kjer jim odleti glava, če ne pojdejo po smrt čez Tarpejsko pečino...»

«Kaj mi to praviš, ne briga me!...»

«Počakaj, gospodarica. Ali nisem videl Sempronija v razgovoru s Cerinnijema, ali ni bil prijatelj Ksenonov, ali ni zahajal k Atinijem, o katerih tudi govorijo...»

«Je.»

«Ljudje pravijo, da so bile pri njih, v shajališču one tajne družčine, moritve običajna stvar... Se spominjaš Ksenonovega odgovora?...»

Duronija je dvignila roke, naslonila v dlani obraz in zaihtela...

«Sempronius je našel smrt tam, kjer jo je mislil pripraviti Publiju, ko se mu je doma posnesrečilo... Tvojo zaobljubo je hotel v svojo korist izrabiti... Bogovi so pravični, gospodarica... To sem ti hotel povedati in še te prosim, dovoli mi, da poiščem Publija, če je še med živimi...»

S počasnim, preudarjenim glasom je govoril Ktesifon in gledal Duronijo, ki ni vzkipela ob njegovi ugotovitvi, ni poklicala Davosa, temveč le ihtela in ihtela in ko je končal s skelečo slutnjo, — je bila Duronija — mati. Stresla se je ob sužnjevi besedi, dvignila se je in iz srca ji je privrela prošnja:

«Pojdi, Ktesifon, pojdi in vrni se ž njim!...»

*

Ktesifona so bile same oči in sama ušesa, ko je hodil po ulicah in trgih. Pri Ebuciji je izvedel, da je Publius na varnem v Kalenovi vili na Suburi in nič se mu ni mudilo. Izvedeti je hotel čim več novic, da bi postregel ž njimi svojemu gospodarju, zato je postajal ob vsaki skupini in prisluškoval. Na Foru je bila zbrana velika gneča in izvedel je, da čakajo obsodbe glavnih krivcev, ki jih v kuriji zaslišujeta sama konzula.

«Bom pa še jaz počakal; Publija bo zanimal izid, zlasti če mu vse kar sveže prinesem,» je dejal Ktesifon in vzbudil zanimanje.

«Publija,» so ga povprašali, «katerega?»

«Publija Ebucija, onega, ki ste pravkar govorili o njem.»

«O,» so se začudili, «kako, ga poznaš?»

«Njegov suženj sem in on moj gospod,» je odgovoril.

«Potem ti je znana tudi Hispala? Je lepa? Kje sta? Nihče ne ve nič povedati. Govorilo se je, da so njo s hišo vred sežgali, njega pa še zadnji večer v Tovarištvu Duha zemlje žrtvovali svojemu božanstvu...»

«Sempronija, njegovega očima, pač, a Publius je v varnem zavetju in Hispala tudi, če sem prav poučen. Hispalo poznam, kako bi je ne poznal, če jo ljubi moj gospod! Ali je lepa? Na Aventinu ni lepše in v mestu je tudi še nisem srečal, ki bi jo zatemnila...»

Radovedneži bi radi še nadaljnjih podrobnosti, a ker so se pokazali na izhodu tresviri, se niso več brigali za Ktesifona; vse se je strnilo proti kuriji in ko so zagledali za tresviri v spremstvu kvinkvevirov zagonetnega, mrkega Grka Anonima, za njim zlovesčoč Pacullo Annio, blede Atinija, Marka in Gaja s povešenimi očmi, Falisčana Lucija Opiternija in še oba Cerinnija, Herennija in Minnija, je med množico zavreščalo:

«Habeant! Pereant!»

In ko so videli, da so jo usmerili tresviri čez Forum na Clivus Capitolinus, se je množica zagnala za obsojenci, vzklikajoč pogrde Duhu zemlje in njegovim privržencem. Tudi Ktesifona je zanesel val proti Kapitoliju. Nad Tarpejsko pečino so obstali in krik in vik je trenutno ponehal. Tresviri in kvinkveviri so povezovali obsojence, da se niso mogli ganiti...

Gledalci so zadržali dih...

Dva tresvira sta prijela Anonima vsak na svoji strani, ga zazibala in ga v zamahu ena... dve... tri... zagnala nad prepad, da je strmoglavil v globočino...

Paculla Annia je vzkriknila in padla v nezavest, vzkriknilo je ljudstvo, a se spet pomirilo, ko je videlo, da so onesveščeno pustili in prijeli istočasno oba Atinija.

«Ave, frater, aeternumque vale!» sta si rekla drug drugemu in istočasno so ju spustili za Anonimom...

Krik, ki je sledil, je Pakullo osvestil.

«Naj se razgleda, vešča,» so menili tresviri, «milost bi bila, če bi poslali nezavestno v podzemlje!»

In so zgrabili Lucija Opiternija...

«Tako, sedaj pa ti, vešča, s svojima gavranoma!»

Paculla je zmedeno pogledala tresvire, zasmejala se je z groznim krohotom, izvila se jim iz rok, raztrgala vezi in kot furija zakričala «vita vitae!» in planila, kot bi hotela bežati, omračena v prepad.

Tresviri in kvinkveviri so se spogledali, a naslednji trenutek sta šla še Cerinnija za materjo...

Tako so se povrnili k Duhu zemlje njegovi svečeniki in glavni znanilci, ki so pred konzuloma odkrito priznali vse in se niso branili ne prosili milosti, prepričani, da pride čas, ko bo Duh zemlje zmagal in zagospodoval...

Fama, ki je rastla od trenutka do trenutka, pa je kljub grozi mirila Rim in mu jemala strah pred tajinstvenim božanstvom in močjo njegovih častilcev. Sedem tisoč — je pravila — jih je bilo in utemeljevala njihovo visoko število z onimi Manlijevimi legijonarji, ki so okusili slasti in mehkužnost azijskega življenja. In vedela je, da so vse zgrabili in jih sodili in obsodili po zasluženju: ene tresviri capitales kakor hitro so jih zasačili, druge pretorja ali kar konzula... Mamertinske ječe so napolnili oni, ki so v Tovarštvu prisegli pripravljenost za vsak zločin in ostudo, a niso dotlej ničesar storili, k čemur jih je vezala prisega, oni pa, ki so bili krivi umorov in nasilja, ponarejenih listin in pečatov, podvrženih oporok in drugih grdobij, so plačali svoje bacchanalsko dejstvovanje s smrtjo. Število teh je presegalo ono v mamertinskih ječah... Obsojene ženske so izročili sorodnikom ali onim, v katerih oblasti so bile, da izvrše nad njimi kazen v zatišju doma. Tako sta padli Livija in Hortenzija, ženi ljudskih tribunov; ni jima bilo dano, da bi se dolgo veselili ženskih svoboščin... One, ki jih niso vedeli komu izročiti, so javno obglavili... Med njimi so bile deklice sladkih imen izpod Celijskega: Glicera, Likoris, Lalage in Lukteola in so mislile še zadnji trenutek na Hispalo, ki je niso dočakale. Obtoževale so jo in jo preklinjale, a nič ni pomagalo...

Ko je Ktesifon vse to videl, slišal in izvedel, je menil, da ve dovolj, in zavil jo je s Fora ob Hostilijevi kuriji proti Suburi ter poiskal Kalenovo vilo in svojega gospoda.

XVI.

Minili so dnevi krvi in senat je vnovič zboroval v Hostilijevi kuriji. Senatorski sedeži niso bili tako polni ko pri prejšnji seji, a vendar ni nihče zahteval, da bi ugotovili število navzočih, ko je vstal konzul Spurius Postumius, otvoril zborovanje in poročal, kako so do kraja zatrli kult Duha zemlje in njegove privržence.

«Bogovom smo dolžni hvalo, patres conscripti,» je zaključeval, «da je šlo vse gladko, a pozabiti ne smemo onih, ki so se jih bogovi poslužili, da so nas opozorili na nevarnost in nam jo odkrili. Da ni bilo Hispale Fecenije, da ni bilo Publija Ebucija, kdo ve, bi li prišli še pravočasno na sled rušiteljem vsega dobrega in zdravega? Prepričan sem, da bi zarotniki povzročili krvavo državljansko vojno, ki bi utegnila upropastiti moč in slavo Rima, ker sovražniki,

pa naj bodo Macedonci ali Iliri, Kartažani ali azijski kralji, bi izrabili slednjo zmedo, ki bi nam doma vezala roke. Predlogi in sklepi, patres conscripti, naj odgovarjajo nevarnosti, katere smo se rešili!»

Po konzulovem govoru je senat oživel: dvigali so se senatorji drug za drugim, hvalili oba konzula, ki sta tako spretno in hitro očistila mesto in province, priznavali so Postumijeva izvajanja in nazadnje je prišel na vrsto predlog:

«Publiju Ebuciju in Hispali Feceniji naj izplača mestni kvestor iz državne zakladnice vsakemu po stotisoč asov. Konzula naj dalje zaprosita ljudska tribuna, da bi ljudskemu zboru v najkrajšem času predlagala: Publija Ebucija je smatrati kot bi že odslužil vojaška leta in se mu ni treba udeležiti nikakega vojnega pohoda, če bi sam ne želel. Fecenia Hispala postani Rimljanka z vsemi pravicami in naj sme poročiti svobodnega državljana in onemu, ki bi jo izbral v zakon, naj ta poroka ne bo v nečast in škodo. Sedanja konzula in bodoči konzuli in pretorji naj skrbe, da se ji ne zgodi kaj zlega in bo vedno varna. To je volja senata, ki smatra za umestno, da se izvrši.»

Ljudska tribuna nista ugovarjala in še isti dopoldan sta po senatovi seji zbrala na Foru narod, ki je vzklikajoč Publiju in Hispali odobril senatove sklepe...

*

Publius je objel svojega začasnega patrona Kvinta Furija Kalena, obraz mu je žarel od veselja in sreče in se je zahvaljeval:

«Hvala večnim bogovom, hvala konzulu in hvala tebi, Kvintus! Srečen sem, presrečen! O, kdo bi si bil mislil, kdo pričakoval, da bom deležen v tako kratkem času tolikega veselja in takih darov! Hispala, o moja Hispala mora biti tudi srečna! Nič več se nama ni treba bati, ni ga, ki bi nama stregel še po življenju, ni ga, ki bi nama mogel delati sedaj zapreke in naju razdružil!...»

«Tedaj misliš res poročiti Hispalo?» je vprašal Kvintus Furius.

«Res, bogovom sem obljubil, ki so me po njej rešili.»

«Ko je tako, ti moram še nekaj povedati, da bo tvoje veselje popolno. Preden je konzul nastopil v senatu in predlagal nagrado tebi in Hispali, sem govoril z njim, ko sem šel, da se mu poklonim in mu čestitam, da je tako brzo iztrebil nevarnost... Veš, kaj mi je zaupal? V sanjah bi kaj takega ne doživel... ‚Publiju in Hispali,‘ je rekel, ‚moram biti jaz še posebej hvaležen. Predlogi, ki sem jih zamislil, mi omogočijo mojo namero... Hispala nima svojih, njen dom je v ruševinah — iz mojega doma naj se poroči, ako bi se Publius ne premislil...‘ Tako mi je povedal in mi za-

bičal molk do končanega procesa. Danes nisem več vezan in sem ti povedal, kako priznanje čaka še tebe in Hispalo...»

Publius je bil ves iz sebe ob Furijevem pripovedovanju.

«Preveč sreče, preveč, Kvintus! Bojim se, zdi se mi, da sanjam. Bogovi, bodite mi milostni, če je vse to res, in čujte nad mano, da se ne prebudim v bridkost žalostnega jutranjega razočaranja!»

«Ne dvomi v resnico mojega sporočila, Publius! Še danes stopim h konzulu, povem mu, da tvoja ljubezen raste iz dneva v dan in da nimaš druge želje, nego da bi mogel priti do Hispale in jo odvesti na svoj dom...»

«Dobro, Kvintus,» je rekel Publius, a v teh dveh besedah je bilo, ko da sta kaplji grenkega pelina v kristalno čašo, ki je še pravkar prekipevala sladkega soka veselja...

«Kaj ti je, Publius? Žalost je v tvojem glasu,» je vprašal Furius začudeno in obenem potrapljal mladega prijatelja po rami ter rekel: «Tako je zaljubljena mladost — iz vriska v jok in čemer-nost, pa vedi človek, kako bi ji ustregel!»

«Dom si mi omenil, Kvintus, in spomnil sem se, da ga prav za prav nimam, ker me je mati pognala iz njega. Res mi je zadnjič Ktesifon povedal, da me želi in vabi domov, a Hispale ne mara... Zaklela se je bila, ko me je razdedinila, da je ne sprejme pod streho... Ktesifonu sem naročil, naj ji pove, da se vrnem, če sprejme Hispalo za snaho in ji bo dobra. Ktesifon se ni vrnil, znamenje, da mati še vedno ne more Hispale...»

«Hahahaha...» se je zasmel Furius Kvintus, «to ti je skalilo tedaj veselje! Pojdi no! Pogum, Publius, pogum in pusti take skrbi in brige! Kaj meniš, da bo mati še kaj imela proti taki sinahi, ki jo danes obenem s tabo slavi ves Rim kot svojo rešiteljico!»

«Bogovi naj te slišijo!» je zaprosil Publius.

«In konzul me bo tudi slišal in uslišal. Povem mu, kaj te še skrbi in teži in preden bo večer, ti pridem z vestjo, ki bo bolj svetla ko Venerina zvezda na nebu...»

Tako je rekel Kvintus Furius Kalenus in šel, da se pripravi in odide h konzulu. Hvaležno je gledal Publius za njim in še klical:

«O, kako sem ti hvaležen, Kvintus, kako sem ti hvaležen!...»

«Kaj bi! Vesel sem, da ti morem tudi jaz napraviti še kako uslugo. Kar lepo počakaj!» je zamahnil Furius z roko in izginil z vrta skozi oekus v notranjost.

«Čakal bom, čakal, težko bom čakal, da mi prineseš obljubljeno svetlo vest,» je mislil Publius in začel hoditi po vrtu. Nemiren je bil, misli so mu bile pri Hispali v konzulovem dvorcu, videl jo je že v svatovski obleki sredi sijaja bakel in vesele družbe, a ko mu je prešla misel na dom in mater, je nevede stisnil roke v pesti in

postal. Tako je obstal slučajno pred bohotno razcvelim grmičem marjetic-preročnic in želeč dobiti odgovor, kako bo opravil Furius in kaj bo z materjo, je odtrgal velik cvet. Ko je stal ob grmu in pulil listič za lističem, smeje se in vendar v skrbi, da bi utegnil biti cvetni omen neugoden, se je pojavil na izhodnih vratih dvorane Kalenus, ki je zadovoljno opazoval zaljubljenega mladeniča in ko je menil, da bo z vedeževanjem pri koncu, ga je poklical:

«Publius!»

Publius se je zdrznil, spustil cvet iz rok kot bi ga bilo sram, in pogledal je v smeri glasu.

«Pusti preroški cvet, drugi ti bo odgovarjal na vprašanja,» je dejal Furius. «Ktesifon je prišel, ves vesel je, le hitro pridi, da ti razodene prijetne vesti!...»

Publius si ni dal dvakrat reči; ob vesti, da je prišel Ktesifon, je planil proti Furiju, ki se mu je umaknil z vrat in ga pustil, da se je vrnil pred njim v peristil, kjer je čakal zvesti suženj. Videl je, kako je Publius zgrabil Ktesifona za roke in ko je prišel tudi sam do njiju, je poslušal:

«Vse je dobro, gospod, vse je dobro. Mati je bila trda, nič je nisem mogel omečiti, pa je prišla danes Ebucija. Kar začudil sem se. Dolgo sta govorili in potem me je gospodarica poklicala in mi dejala: «Pojdi, Ktesifon, in povej Publiju, da ga sprejem tudi s Hispalo. Jaz grem z Ebucijo h konzulu. Povabljena sem k Sulpiciji. Za Publija gre in za Hispalo.» Tako mi je rekla in odšla je s teto... Videl sem, vesela je bila in zadovoljnost ji je sijala z obraza...»

«He, Publius, ali ti je cvet preročnice povedal kaj takega?» je vprašal smeje se Furius vzradoščenega Aventinca.

«Nisem prišel do konca,» je odvrnil Publius.

«Tudi če bi prišel, bi ti ne nadomestil odgovora Ktesifonovega. Vrl dečko si, Ktesifon. Na svatovščini se vidiva, če bi pozabil nate, me kar spomni. Pa glej, da boš nevesti lepo okrasil dom!...»

«Bom, gospod,» je rekel Ktesifon, prekrižal na prsih roke, se poklonil obema in vesel odšel...

«Tako, Publius, zdaj je pa moj načrt nekoliko drugačen. Z mano pojdeš h konzulu! Nevesta te tam čaka in mati in teta. Če je treba še kake besede, bo danes najlepša prilika. Iz dvorca se boš gotovo vrnil že spravljen z materjo domov, kjer boš poteni vse pripravil za svečan sprejem lepe Hispale. Pohiteti boš moral, ker če te zaloti v pripravi maj, boš moral čakati jeseni... Sicer pa ne izgublajva že sedaj časa, jaz sem pripravljen, pojdi, uredi se še ti!»

«Koj, Kvintus,» je bil Publius pripravljen in odšel v svoj kubikul in Furiju ni bilo treba kdove kajkrat obiti viridijarija, da se je vrnil.

Ko sta prišla na Forum, kjer je bilo še vedno živahno vrvenje, so tu in tam znanci pozdravljali Furija in tudi Publijevi znanci so veseli vzklikali tovarišu, ki so ga zadnje čase zaman iskali, da bi jim zaupal kake prikrite tajnosti iz življenja častilcev Duha zemlje, meneč, da je bil kdaj zraven. Množica je postala pozorna in med vzkliki spremljala oba prav do konzulovega dvorca...

(Konec prihodnjič.)

Anton Ocvirk: Ptice v mesečini

Nocoj so naše duše kot srebrne
ptice v mesečini.

Blesketi belih perutnic
si odzdravljajo v globinah spečih jezer.
Vsa pesem viharnih noči ob bregovih —
molči.

Le ptice srebrovite se nad vodami
nosijo, v lokih mogočnih trosijo
srebro po srebrnini.

Nad gladinami jezer ptic trepet v tišini.

KNJIŽEVNA POROČILA

Srečko Kosovel: *Pesmi*. 1927. Ljubljana. 94 str. Cena broš. 20, vez. 27 Din.

Trojica prijateljev rajnkega Srečka Kosovela je izročila slovenski javnosti droben zvezek lirike pokojnega poeta in ga opremila s tole poslanico: «Brez estetiziranja in brez razlage, le njegovo ,lepo, dobro in težko besedo' pošiljamo nepotvorjeno v svet, ki naj jo sprejme prav tako, kakršna je prekipela kelih njegove duše. Z ljubeznijo, in ne brez žrtev, smo se oprijeli posla, ki nam nalaga odgovornost zgodovini in javnosti. Iz njegove obširne zapuščine, ki glasno pripoveduje, kako resno je pojmoval pesnik svoje poslanstvo, smo zbrali gradivo za knjigo tako, da ga bo prikazala od vseh strani in da bo dostopna vsem slojem našega naroda.»

Zbirko je uredil Alfonz Gspan. Porazdelil jo je v štiri oddelke, ki jim je dodal še Epilog treh pesmi. Namen urednikov, pokazati pesnika od vseh strani in ga napraviti dostopnega vsem slojem naroda, bi bil gotovo pravilen pri dozorelem poetu, kočljiv pa lahko postane pri doraščajočem pesniku, v katerem se pogosto le preveč še mešajo najraznovrstnejši elementi in vplivi. Tako tudi v tej knjigi, ki je v taki obliki Srečko Kosovel najbrže ne bi bil odobril. (A danes se razne zbirke sploh prepogosto urejajo manj po umetniškem principu, kot po nekih napačnih programih, najčešče po literarno-

nezdravo snov, duševno in snovno, ki to življenje obnavlja, ozdravlja in mladí, za mit, ki živi od vekomaj do vekomaj, skozi vse čase, sedaj odkrit, sedaj zakrit, v veselju in trpljenju, gre za večni eros in etos.

Ta mit je dandanes tako ogrožen, pri nas in drugod, da gre človeku za biti ali ne biti. Vsaka kultura živi le iz svojega in nikdar od tujega mita in le toliko časa, dokler je ta mit živ; iz same historije, ne svoje in najmanj tuje, ne more živeti. Mi smo tako poplavljeni z razno tujo mišljenjsko navlako, da naša gledališka in čitajoča publika strada že leta. Mi ne pridemo do svojega slovenskega stila, do prizme, ki bi presnavljala in čistila naše demonstvo na eni strani in v kateri bi se na drugi strani lomili vsi žarki tujih kultur, segajoči do nas, do prizme, ki bi bila naš pečat. Brez tega pečata, ki je edina legitimacija za opravičbo našega življenja, bo ostala naša stara pravda med gospodarjem in hlapcem nerešena na veke, nas pa bodo zagrnili valovi tujine, ki pomenja duševno smrt.

Joža Lovrenčič: Publius in Hispala

(Nadaljevanje in konec.)

XVII.

Proti koncu meseca marca, prav oni dan, ko bi Tovarištvo Duha zemlje praznovalo obred hilarij, je bil Rim poln pričakovanja in radovednosti. Razneslo se je in širom mesta je bilo znano, da se vrši poroka Publija Ebucija z lepo libertino Hispalo Fecenijo in narod se je veselil, da bo po dnevih, ki so mu budili grozo, priča veselega spreveda, pomikajočega se od konzulovega dvorca na Aventin. Oni, ki so že v prvih jutranjih urah začeli oblegati konzulov dom, so vedeli povedati, da so povabljeni svatje zbrani, da pa avgurov še ni, dasi je flamen dialis že prispel.

«Ugodnih znamenj čakajo ali pa je ovčji drob tako zamotan, da ga niso utegnili hitro razrešiti in razbrati preroških znakov,» so menili drugi.

«Dobro njima! Kaj jima še treba znamenj!»

«Ali pomniš, da bi kdaj bivša sužnja dosegla tako čast?»

«In on je prav za prav tudi plebejec...»

«Pa bo poroka kot bi bila oba iz patricijskih krogov... Konfareacija!...»

«Prav je, zaslužila sta...»

«Kaj pa, kam pojdejo žrtvovat? Do svetišča Jupitra Statorja je blizu, do Junone, cui curae sunt nuptiae, na Kapitolium je pa lep kos poti...»

«Dosti bomo videli, kjerkoli bo. S Svete ceste na Aventin bo tudi dovolj prilike!...»

«Glejte, sedaj prihajajo!»

«Kdo?»

«Avguri!»

Množica je obmolnila in se razdelila ter napravila pot svečenikom, ki so šli resno in dostojanstveno med njo v štirih parih, sledeč najstarejšemu, ki je nosil v roki lituus, krivo palico. Ko so se jim odprla vrata, so se radovedneži, ki so stali tam blizu, začudili ob pogledu v notranjost in zaklicali, hoteč si zagotoviti konzulovo naklonjenost in svatov:

«Živel konzul Postumius, živela Publius in Hispala, živeli svatje!»

«Feliciter!» so želeli drugi.

«Hymen o Hymenae, Hymen ades o Hymenae!» je oživela nato množica, vedoč, da se ta trenutek pričinja obred...

Ko so vstopili avguri v atrium, v katerem so bili stebreniki vsi oviti z zelenjem in cvetjem, da je bil podoben pomladnemu vrtu, so se strnili svatje ob hišni žrtvenik. Devet zornih mladenk, Hispalinih družic, devet vitkih mladeničev, Publijevih drugov, so se zaokrožili v živ venec, katerega središče sta tvorila Hispala ob konzulu in Sulpiciji, in Publius ob Duroniji in Ebuciji, izven kroga pa so še stali Kvintus Furius, nekaj senatorjev in še oba ljudska tribuna, ki jih je povabil Postumius, da tudi ob poroki pokažejo svoje priznanje Publiju in Hispali...

Najstarejši izmed avgurov je ob Jupitrovem flaminu, ki je stal pred žrtvenikom, spregovoril:

«Veselita se, Publius in Hispala, bogovi so vama dobri, poslali so ugodna znamenja. To je moje oznanilo: z leve sta priletela vran in vrana, ko je iztegnila Aurora svoje zlate prste čez nebo; samica je imela v kljunu dračje, on jo je pa obletaval. To je eno. Drugo je ovčji drob. Tudi iz njega smo razbrali naklonjenost bogov, ki obetajo novoporočencema zdravje in srečo in blagoslov!»

«Hymen o Hymenae...» so se oglasile nato družice.

«Hymen ades o Hymenae!» so pripevali mladeniči drugovi, razklenili krog in se postavili v vrsto od žrtvenika do tablina, kamor so šli konzul, Publius in Hispala, flamen dialis, Sulpicija, Duronija, Ebucija in še deset svatov, ki so se podpisali kot priče na poročno pismo, tabulae nuptiales. Ko je bilo pismo gotovo in sta vpričo flamina Publius in Hispala privolila v zakon, je prijela

teta Ebucija, ki so jo bili določili za pronubo, oba za roko in jima položila desno v desno.

«Hymen o Hymenace!...» je odmelo po atriju...

Ko je bil tako prvi del poročnega obreda končan, so se uvrstili svatje in odšli v svetišče Jupitra Statorja.

Množica, ki je čakala, je zavalovila in veseli pozdravi so vzprejeli svatovski sprevod, sredi katerega je blestela lepa Hispala v poročni obleki in opremi poleg srečnega Publija.

«Kaka lepota!» so vzklikali.

«Vredna je konzulove družčine!»

«Kako ji pristojna ognjenozlati flammeum!»

«A lepša bi bila brez tega pajčolana! Le poglej, kako bujne lase ima!»

«Hasta caelibaris jih ji deli v šestero nakodranih pramenov...»

«Trakovi, ki so vanje vpleteni, so že premoženje...»

«In kako lep venec si je spletla! Na svojem vrtu ne bi mogla natrgati takih cvetlic...»

«Si videl, kako ji regilla pristojna. Škoda, da ima čez njo togo...»

«Ki je bela ko sneg...»

«Rajši bi jo videl v sami regilli. Uročiti bi je take ne mogel, da bi jo vnel zase, ko odbija vse uroke in čare Herkulov voz, ki ji visi z mehko jo objemajočega volnenega pasu...»

«In čeveljčki, aj! Iste barve ko pajčolan so in zdi se, kot bi prosevali drobne nožice...»

Tako so opazovali Hispalo in jo občudovali in ji obenem vzklikali, a Hispala je šla v svoji sreči s povešenim pogledom, kot bi hranila žar oči in njihovega igranja Publiju za večer, ko jo objame v svojem domu...

V svetišču sta položila Publius in Hispala Jupitru na žrtvenik poročni kolač s sadeži in flamen je pristopil in deček strežnik — camillus — mu je odgovarjal, ko je klical ob žrtvovanju Jupitra, naj bi bil novoporočencema milostljiv...

Sprevod se je nato vrnil v konzulov dvorec in v slavnostni dvorani so svatje in gostje poglobili k poročni pojedini, med katero je vladalo samo veselje. Ure so potekale ob šegavosti, dobri volji, napitnicah in pesmi in ne zmenili bi se razigrani svatje za mrak, ki je prižgal že večernico, če bi se ne bila oddaljila Hispala s Sulpicijo, ki ji je bila ta dan mati, v njene prostore, odkoder jo bo morala pronuba pripeljati, da ženin po stari šegi nevesto materi ugrabi.

Tudi množica z ulice je opozarjala, da je že prišel večer. Ljudje so prižigali bakle, mahali ž njimi in pojoč klical in vabili:

«Čas je, odrinite že enkrat zapah,
prikaži, noviča, se, ker glej,
bakle so v noč vzplapolale!...»

«Pridi, poročno zastrta, daj,
usliši nas, čuj naš glas,
bakle so v noč vzplapolale,
pridi, poročno zastrta!...»

Mladeniči in mladenke so vstali in medtem ko je odšla pronuba Ebucija, da bi privedla Publiju Hispalo, so menjevaje se prepevali poročno pesem. Mlardenke so se jezile na zvezdo večernico, ki jim s svojim prihodom ugrabi družico, mladeniči so pa hvalili zvezdo najslajše sreče in ko so jim družice hvalile deviško mladost, primerjajoč jo roži, ki budi veselje in občudovanje, dokler je kdo ne utrga, so jim razigrani drugovi zvočno pokazali na trto, ki je reva, če ne dobi opore, oprta pa rodi in raste, da je mora biti človek vesel...

«Hymen o Hymenaeae, Hymen ades o Hymenaeae!...» je odmeval refren, ko je privedla Ebucija v družbi s Sulpicijo nevesto Hispalo. Publius se je dvignil, stopil z naglimi koraki proti teti, da bi ji prevzel Hispalo, a izmaknila se mu je in se zatekla k Sulpiciji. Medtem ko se je boril zanjo, da jo ugrabi, je zbor drugov prepeval:

«Ne brani se, nevesta, ženina,
ne ustavljaš se mu, nimaš pravice več,
pismo spisano je, vdaj se,
žrtev doprinesena, vdaj se! —
Hymen, o Hymenaeae,
Hymen ades o Hymenaeae!...»

Publius je le ugrabil Hispalo, nasmehnila se mu je in se ga oklenila, a že jo je predal trem dečkom, dva sta se postavila ob njeno stran in jo prijela vsak za eno roko, tretji je pa prižgal poročno baklo iz belega trna, posvečenega Cereri in preganjajočega vse čare, in stopil, da otvori poročni sprevod na Aventin. Še pet drugih dečkov je pristopilo z borovimi plamenicami in pridružil se jim je puer camillus s skrivnostnim koškom, in tedaj so se uvrstili še mladeniči in mladenke, za njimi sužnja Vipseja, ki je nesla preslico in povescmo, okrašeno z zelenjem, konzulove sužnje pa so stale pripravljene s poročnim kolačem in drugimi darovi.

Ko je pristopila pronuba Ebucija k Hispali in ji dala tri ase, da jih pokloni v novem domu Publiju, hišnim larom in larom, ki čujejo nad sosesčino, se je Sulpicija poslovila od svoje varovanke, poslovil se je konzul in za njim senatorji in ljudska tribuna. Svi-

rači, ki so čakali že pripravljene, so zaigrali, janitor je odprl vrata, od zunaj se je pa oglasila pesem množice:

«Dvignite, dečki, dvignite bakle,
glejte, plameni pajčolan se bliža!
Dvignite bakle, v zboru zapojemo:
Himen o Himenej, Himen o Himenej!...»

V žaru bakel se je pomikal spreved izpred konzulovega dvorca po Sveti cesti na Forum, zavil v Vicus Tuscus in prešel čez Velabrun v Clivus Publicius na Delfinsko cesto ...

«Feliciter!» je vzklikala množica in se priklopila svatom.

«Talasse!» so klicali sabinskega boga ljubezni in poročne sreče.

«Hymen o Hymenaeae, Hymen ades o Hymenaeae!...» je odmevalo po ulicah vedno glasneje in spreved je rastel ob vzklikih in petju in godbi v veselo zmagoslavje ...

«O sol pulcher, o laudande!...» so se dečaki laskali nevesti.

«Sparge, marite, nuces!» so vpili in obkrožali Publija, ki jim je res posipal lešnike in poslušal, kako so se usuli in vesel je bil, ker sonivium, zvok pada lešnikov, je bil ugoden in prerokoval srečo ... Sipal je in sipal, a vedno znova se je oglašala deška pesem:

«Suj, nasuj nam lešnikov,
ne bodi len in skop, ljubimec,
dovolj si že se z lešniki igral,
zdaj Talasu služi!
Suj, nasuj nam lešnikov!...»

Prispeli in pripeli so pred Publijev dom. Plameničarji so se v polkrogu razvrstili pred vhodom, za njimi pa spremljajoča množica.

Hispala je v spremstvu obeh dečkov stopila do vrat, deček s koškom je tudi pristopil in mlada je odprla košek, začela z mastjo in oljem maziliti podboje in rožance in jih krasiti s pisanimi volnenimi trakovi, da si nakloni bogove in njihovo pomoč ...

Publius, ki je bil že vstopil v hišo, se pojavi na vratih in kot bi svoje Hispale ne poznal, jo vpraša:

«Kdo si, ki maziliš naša vrata?»

Hispala se nasmehne in dahne stari poročni rek:

«Ubi tu Gaius, ego Gaia...»

Dečka, ki sta jo celo pot spremljala, držeč jo za roke, jo dvigneta čez prag, družice in drugovi pa zapoje pesem in množica pomaga:

«Dvigni, dvigni zlato nožico,
srečno, srečno stopi čez prag
v vežo, ki te razsvetljena čaka!
Himen o Himenej, Himen o Himenej!...»

Srce je drhtelo Hispali, ko je vstopila v dom, ki ga je že poznala izza one noči, ko je prišla, da reši Publija. V vestibulu se je ustavila in ni videla veselega Ktesifona, v čudnosladki ginjenosti je čakala, da izvrši Publius še zadnji obred. Preden se je zavedela, je Publius ugasil v skledi vode poročno baklo, poškropil svojo Hispalo, ko je odvrigel ogoreli beli trn, za katerega so se mladeniči začeli trgati, da bi ga odnesli in obenem z njim upanje na bližnjo poroko ...

Hispala je stisnila Publiju v roke as, šla pred žrtvenik hišnih larov in se jim poklonila, pronuba Ebucija pa jo je peljala k postelji-lectus genialis, ki je bila za poročno noč postavljena v atriju ...

«Zaprte zdaj vrata, deklice,
dovolj je bilo veselja! Ti pa,
sladka dvojica, srečno zaživi,
veselo uživaj in nemoteno
cvetoče mladosti lepe dni! ...»

je zapela še zunaj pred hišo množica in se začela razhajati v pomladanjo noč, ki so jo krasile zvezde ko zlati cvetovi in ji prepevali slavci pesem ljubezni ...

Denis Diderot: Izvleček iz nekega angleškega dela o slikarstvu

«Sledeči članek je napisal g. Diderot. Trdi, da ga je sestavil po nekem angleškem delu. Nadejam se sicer, da mi bo mogoče dognati resničnost tega dejstva, vendar pa trdim, da tri četrti tega članka izvira iz njegove glave, pri čemer si zavarujem pravico, da se še odločim o četrtem delu: tako bo torej filozof prijel za pero.»

F. M. Grimm, Correspondance
15. I. 1763.

Ravnokar sem prebral prevod angleškega delca o slikarstvu, ki naj v kratkem izide v tisku. Pametno je, duhovito in kaže mnogo okusa in znanja. Celo rahločutnosti in dražesti ne pogrēša. V načinu podajanja, o izrazu in po duhovnem ustroju je čisto francosko delo.* Pisec se zove Webb. Tu sledi, kar mi je pri branju predvsem vzbudilo pozornost.

Da tudi človek, ki se zelo podrobno peča s slikarstvom, v razumevanju slikarstva prav za prav le malo napreduje, je vzrok ta, da gledamo preveč slik. Morali bi opazovati le prav majhno število odličnih slik in se baviti samo z njihovo lepoto: to bi morali ljudje

* W e b b, Recherches sur les beautés de la Peinture. Paris. Briasson, 1765.